

I. Οι Πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής

1. Οι λαοί της Μεσοποταμίας

ΓΕΝΙΚΑ

Η περιοχή των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη έγινε κοιτίδα λαών όπως οι Ακκάδιοι, οι Σουμέριοι, οι Βαβυλώνιοι, οι Ασσύριοι κ.α.

Οργανώθηκαν αρχικά σε πόλεις και στη συνέχεια σε μεγάλα γεωργικά κράτη.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

- α. ο φόβος προς τους θεούς
- β. τυφλή υποταγή στους ηγεμόνες

ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ

Τα μεγάλα τους επιτεύγματα ήταν αποτέλεσμα σκληρής εργασίας → πάντα με σκοπό την προβολή του μεγαλείου των βασιλέων και των θεοτήτων. Εφαρμόζοντας πρακτικές γνώσεις στην καθημερινότητα πέτυχαν

- 1. την ανακάλυψη της γραφής
- 2. την ανάπτυξη των επιστημών

Συνέβαλαν στην πρόοδο της ανθρωπότητας.

1.1. Η χώρα

Μεσοποταμία → η χώρα που διαρρέουν ο Τίγρης και ο Ευφράτης· περιλαμβάνει τις κοιλάδες των ποταμών αυτών και των παραπόταμων τους > σημερινό κράτος του Ιράκ

Λίγο πριν την έξοδο στον περσικό κόλπο, ο Τίγρης και ο Ευφράτης ενώνονται και σχηματίζουν μια ελώδη περιοχή μεγάλης έκτασης.

Βόρεια Μεσοποταμία → ορεινή

Μέση και Νότια → έδαφος αργιλώδες και άγονο (λείπει παντελώς η πέτρα), αυτοφυής βλάστηση με φοινικόδεντρα και καλαμοειδή φυτά

Η άρδευση της γης από τα νερά των ποταμών μετέβαλε τις άγονες εκτάσεις σε εύφορες για την παραγωγή σιτηρών

Οι Έλληνες ονόμαζαν την

Βόρεια Μεσοποταμία : Ασσυρία

Κεντρική και Νότια Μεσοποταμία : Βαβυλωνία

Νότια Μεσοποταμία : Χαλδαία

1.2. Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

Η Μεσοποταμία → χώρα γεωργική

4^η χιλιετία π.Χ.

οι Σουμέριοι ασχολούνταν με την άρδευση και καλλιέργεια των χωραφιών

απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη της γεωργίας ήταν η ομαδική εργασία

(η καλλιέργεια των άγονων γεωργικών εκτάσεων δεν ήταν εφικτή στο πλαίσιο της οικογενειακής γεωργικής οικονομίας)

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

- α. πλούσια συγκομιδή σιταριού και κριθαριού (γεωργία)
- β. μεγάλες ποσότητες γάλακτος, βουτύρου και μαλλιού (κτηνοτροφία)
- γ. υφάσματα, έργα μικροτεχνίας και έπιπλα από ξύλο φοινικόδεντρου (βιοτεχνία)
- δ. μεταλλοτεχνία (ιδιαίτερη άνθηση)

ΕΜΠΟΡΙΟ

Η οργάνωση της παραγωγής του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα → οδηγεί σε υπερπαραγωγή και ανταλλαγές

α) Εξάγεται το πλεόνασμα γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων

β) Εισάγονται πρώτες ύλες κυρίως μέταλλα

Εμπορικοί δρόμοι απλώνονται από τη Μεσόγειο στις Ινδίες και ιδρύονται εμπορικοί σταθμοί στις πόλεις άλλων λαών.

Η κοινωνία

στα χρόνια των Σουμερίων

- ισχύει καθεστώς ατομικής ιδιοκτησίας
- το μεγαλύτερο μέρος της γης ανήκει στους ευγενείς και στους ιερείς· οι μεγάλες εκτάσεις γης καλλιεργούνταν από ελεύθερους καλλιεργητές που οι ίδιοι δεν διέθεταν εκτάσεις
- πατριαρχικές οικογένειες και κοινότητες πολιτών που είχαν ιδιότητες εκτάσεις και γης → η γη αυτή κληρονομικά περνούσε στις επόμενες γενιές και μπορούσε να πουληθεί

Στην κορυφή της κοινωνίας είχε ο ηγεμόνας κάθε πόλης = εκπρόσωπος του θεού στη γη

μετά τα χρόνια των Σουμερίων

οργανώνεται ένα **θεοκρατικού χαρακτήρα κράτος**

α) *ανώτατος άρχοντας* ήταν θεός ή προσωποποίηση του θεού → η θρησκεία ασκούσε τεράστια επίδραση στις εκδηλώσεις της ζωής

β) *οι ευγενείς* (ανώτεροι αυλικοί υπάλληλοι και ιερείς)

γ) *ελεύθεροι πολίτες, τεχνίτες, γεωργό κ.α.*

δ) *δούλοι* = αιχμάλωτοι πολέμου ή ελεύθεροι που έχασαν την ελευθερία τους λόγω χρεών

Η πολιτική οργάνωση

περίοδος Σουμερίων

- πολιτική εξουσία οργανωμένη στο πλαίσιο της πόλης
- κάθε πόλη → ανεξάρτητο κράτος μαζί με τις κοινότητες
- εξουσία → ηγεμόνας (και αρχιερέας και δικαστής και αρχηγός του στρατού)· κυβερνούσε με τη βοήθεια του ιερατείου και των μελών της οικογένειας του
- στα χρόνια του Ασσυριακού και Βαβυλωνιακού κράτους ο βασιλιάς είχε ανάλογες εξουσίες

1.3. Η ιστορία

Πηγές: αρχές του 19^{ου} αιώνα

→ ήταν γνωστοί οι Βαβυλώνιοι, οι Ασσύριοι, οι Χαλδαίοι από λίγες και συγκεχυμένες πληροφορίες ελληνικών, εβραϊκών και αιγυπτιακών κειμένων.

→ ήταν άγνωστοι οι Σουμέριοι, οι Ακκάδιοι, οι Ελαμίτες, οι Κασσίτες και άλλοι λαοί

οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές και η αποκρυπτογράφηση της σφηνοειδούς γραφής άνοιξαν νέους ορίζοντες για την έρευνα και την ιστορία → γεννιέται ο επιστημονικός κλάδος της Ασσυριολογίας

Η προϊστορία

7^η χιλιετία π.Χ.

Βόρεια Μεσοποταμία → υπάρχουν προϋποθέσεις μετασχηματισμού στον τρόπο ζωής των ανθρώπων από το κυνήγι και τη συλλογή καρπών στη συλλογική ζωή, μόνιμη κατοίκηση και καλλιέργεια της γης

Δηλαδή από το θηρευτικό ή συλλεκτικό στάδιο → στο παραγωγικό στάδιο

5^η χιλιετία π.Χ.

Νότια Μεσοποταμία → η γεωργική παραγωγή ήταν ευκολότερη (η συλλογική ζωή και η φύση της χώρας ευνοούν)

Μεσοποταμία → σημειώνεται για πρώτη φορά το μεγάλο επίτευγμα της κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης του ανθρώπου ~- ο άνθρωπος περνά στο παραγωγικό στάδιο και στην οργάνωση της παραγωγής.

Οι Σουμέριοι

- Την 4^η χιλιετία στην περιοχή της Χαλδαίας έρχονται οι Σουμέριοι και οργανώνουν συστηματικά τη ζωή προέλευση > η επιστημονική έρευνα δεν έχει δώσει κάποια πειστική απάντηση.
- μέσα της 4^{ης} χιλιετίας: οι Σουμέριοι οργανώνονται σε πόλεις που τις διακοσμούν μεγάλα ανάκτορα, τα ζιγκουράτ (πρωτότυποι ναοί) και τις οχυρώνουν με ισχυρά τείχη.
- Η πόλη λειτουργεί ως κέντρο της περιοχής και περιλαμβάνει σημαντικό αριθμό οικισμών ~- Η πολιτική οργάνωση των πόλεων αυτών θυμίζει την μετέπειτα πολιτική συγκρότηση των Ελλήνων.

Επιτεύγματα των Σουμεριών

Παρά τις αντίξοες συνθήκες οι Σουμέριοι βελτίωσαν τους όρους ζωής και συνέβαλαν στην εξέλιξη του πολιτισμού

- 1) ανακάλυψη του τροχού (άρδευση γης, κατασκευή άρματος και άλλες δραστηριότητες)
- 2) υπολογισμός καλλιεργήσιμων εκτάσεων
- 3) χρήση μεταλλικών εργαλείων στην καλλιέργεια της γης
- 4) τελειοποίηση του αρότρου
- 5) αποβουτύρωση του γάλακτος (κτηνοτροφία)
- 6) χρησιμοποίησαν τον άργιλο στην κατασκευή κτιρίων (λόγω έλλειψης πέτρας και ξυλείας)
- 7) επινόησαν την ψημένη στον ήλιο πλίνθο ως οικοδομικό υλικό
- 8) κατασκεύασαν πήλινες πινακίδες ως γραφική ύλη (βρέθηκαν στις ανασκαφές χιλιάδες πινακίδες με σφηνοειδή γραφή)

Εμπόριο

Η έλλειψη πρώτων υλών και ιδιαίτερα μετάλλων τους οδήγησε έξω από τα όρια της χώρας τους

Εμπορικές σχέσεις ανέπτυξαν με λαούς στον Καύκασο, τη Μ. Ασία, τις Ινδίες

Για διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών επιτόνησαν ορισμένα μέτρα και τα πρώτα νομίσματα, ράβδους χρυσού και ασημιού ή δαχτυλίδια. Οι μεταλλικές ράβδοι και τα δαχτυλίδια σφραγιζόνταν → η σφραγίδα ήταν εγγύηση για την ποιότητα και την ποσότητα του μετάλλου

Οι Ακκάδιοι

3^η χιλιετία π.Χ. φύλα σημαντικής καταγωγής έρχονται στη Μεσοποταμία από τις ερήμους της Αραβίας. Εγκαθίστανται στις βόρειες περιοχές της Χαλδαίας → ιδρύουν πόλεις.

Συγκρούονται με τους Σουμέριους. Με αρχηγό **τον Σαργκόν Α'** κυριαρχούν και ιδρύουν το πρώτο μεγάλο βασίλειο στη Μεσοποταμία με πρωτεύουσα την **Ακκάδ** (περ. 2350 π.Χ.) > ονομάστηκαν Ακκάδιοι → έγιναν οι συνεχιστές του πολιτισμού των Σουμερίων.

Τους επόμενους αιώνες θα εγκατασταθούν στην περιοχή και άλλα σημαντικά φύλα.

Το Αρχαίο Βαβυλωνιακό κράτος

Το 18^ο αι. π.Χ. οι σημαντικοί λαοί της Μεσοποταμίας μπαίνουν σε περίοδο ακμής.

Ο ηγεμόνας Χαμουραμπί **ενώνει** όλους τους λαούς της περιοχής σε ενιαίο κράτος με πρωτεύουσα τη **Βαβυλώνα** (η πρώτη μεγαλούπολη της ιστορίας).

Διοίκηση

- ⇒ Ο Χαμουραμπί κυβέρνησε ως απόλυτος μονάρχης.
- ⇒ Οργάνωσε τη διοίκηση.
- ⇒ Παραχώρησε νομοθεσία

Την ίδια εποχή γράφτηκε το πρώτο λογοτεχνικό έργο, το «έπος του Γκιλγκαμές».

Από το 16^ο αι. έως τον 12^ο αι. π.Χ. σημειώνονται συνεχείς ταραχές λόγω εισβολών άλλων λαών όπως οι Χετταίοι, οι Κασσίτες κ.α.

Οι Ασσύριοι

Μέσα του 12^{ου} αιώνα π.Χ. κυριαρχούν οι Ασσύριοι (από τις βόρειες περιοχές της Μεσοποταμίας). Λαός σκληροτράχηλος και πολεμικός.

- ⇒ Επικράτησαν μέχρι τα τέλη του 7^{ου} αιώνα π.Χ. σε ολόκληρη τη Μεσοποταμία.
- ⇒ Επεκτάθηκαν ανατολικά στην περιοχή του Ελάμ και δυτικά στη Συρία μέχρι και την Αίγυπτο.

Τον 7^ο αιώνα π.Χ. φτάνουν στο απόγειο της δύναμής τους με βασιλιά **τον Ασσουρμπανιπάλ** και πρωτεύουσα του κράτους τους τη **Νινευί**.

Το Νέο Βαβυλωνιακό κράτος

Το 612 π.Χ. οι υποτελείς λαοί ξεσηκώθηκαν.

Οι Βαβυλώνιοι με συμμάχους τους Μήδους (κάτοικοι του Β. Ιράν) κατέλαβαν τη Νινευί και την κατέστρεψαν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Πρωτεύουσα του νέου Βαβυλωνιακού κράτους έγινε πάλι η **Βαβυλώνα** → διακοσμήθηκε με μεγάλα και εντυπωσιακά κτίρια
→ «οι κρεμαστοί κήποι» ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου.

Μεγάλη ακμή → στα χρόνια του βασιλιά **Ναβουχοδονόσορ** ο οποίος

- κυριάρχησε μέχρι τις ακτές της Μεσογείου
- κυριεύσε την Ιερουσαλήμ (587 π.Χ.)
- αιχμαλώτισε τους Εβραίους (βαβυλωνιακή αιχμαλωσία)

Η ξένη κατάκτηση

Το 538 π.Χ. ο Κύρος Β', ο βασιλιάς των Περσών καταλύει το νέο Βαβυλωνιακό κράτος → ολόκληρη η περιοχή της Μεσοποταμίας αποτέλεσε τμήμα της περσικής αυτοκρατορίας μέχρι την κατάκτησή της από τον Μ. Αλέξανδρο (330 π.Χ.)

1.4. Πολιτισμός

Η θρησκεία

Σουμέριοι → κάθε πόλη ανήκε σ' ένα θεό προστάτη που κατοικούσε σ' ένα μικρό ναό στην κορυφή των ζιγκουράτ (τεράστια βαθμιδωτή πυραμίδα)

→ ο ναός ήταν όχι μόνο τόπος λατρείας αλλά και διοικητικό κέντρο, θησαυροφυλάκιο, αποθήκη εμπορευμάτων κ.α.

Κάθε πόλη που αποκτούσε δύναμη προσπαθούσε να επιβάλλει και τη λατρεία του δικού της θεού

Σημιακά φύλα → υιοθέτησαν τις θρησκευτικές αντιλήψεις των Σουμερίων

αρχαίο Βαβυλωνιακό κράτος ~~ σημαντικότερος θεός ο *Μαρντούκ* (θεός προστάτης της Βαβυλώνας)

αρχαίο Ασσυριακό κράτος ~~ ο *Ασσούρ* (θεός προστάτης της Νινευί)

θρησκευτικές δοξασίες

- Υπήρχε η αντίληψη ότι η μοίρα των ανθρώπων καθορίζεται απ' τη θέση των άστρων στον ουρανό την ώρα της γέννησης.
- Η ιδέα της τιμωρίας των αμαρτωλών ανθρώπων από τους θεούς → διατηρήθηκε έντονα ο μύθος του Κατακλυσμού στη μνήμη των λαών της Μεσοποταμίας.
- Όλοι ζητούσαν την εύνοια των θεών με τη μεσολάβηση των ιερέων.

Η γραφή

4^η χιλιετία – οι Σουμέριοι χρησιμοποιούν τη γραφή με χαρακτήρες που μοιάζουν με σφήνες.

Πολλοί λαοί υιοθέτησαν τη σφηνοειδή γραφή όπως οι Ακκάδιοι, οι Ελαμίτες, οι Χετταίοι, οι Ασσύριοι, οι Πέρσες κ.α.

Η σφηνοειδής γραφή αποκρυπτογραφήθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα από το Γερμανό Grotfend και τον Άγγλο Rawlinson.

Οι επιστήμες

Η ανάγκη άρδευσης και καλλιέργειας των χωραφιών → εμπειρικές γνώσεις χωρομετρίας, γεωμετρίας και αριθμητικής

Οι θρησκευτικές δοξασίες → αστρολογία και αστρονομία (που εξασκούσαν **οι ιερείς-μάγοι**)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- μελέτησαν τις φάσεις της σελήνης
- χώρισαν το έτος σε 12 σεληνιακούς μήνες και το μήνα σε 4 εβδομάδες
- διαίρεσαν το ημερήσιο ημερολόγιο χρόνο σε ώρες με τη χρήση του ηλιακού ρολογιού
- προσδιόρισαν πολλές εκλείψεις του ήλιου και της σελήνης

Η μεσολάβηση των ιερέων στους θεούς για αντιμετώπιση ασθενειών → πρακτικές γνώσεις φαρμακευτικής και ιατρικής

Η νομοθεσία

Οι νόμοι του Χαμουραμί (με επίδραση από σουμερικούς νόμους) αφορούσαν τις οικογενειακές σχέσεις, τις γεωργικές εργασίες, τη στρατιωτική οργάνωση και το εμπόριο.

→ πρόκειται για την πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης του άγραφου δικαίου και αποτελεί σταθμό στην οργάνωση της κοινωνικής ζωής.

Οι νόμοι αυτοί σώζονται ως τις μέρες μας χαραγμένοι σε μια στήλη (μουσείο του Λούβρου)

Τα γράμματα

Το σημαντικότερο λογοτεχνικό έργο → «Γκιλγκαμές» = επικό ποίημα

- ⇒ διερευνά τη σημασία της ζωής και του θανάτου
- ⇒ εκφράζει φόβους και φιλοδοξίες του ανθρώπου
- ⇒ προβάλλει τη δύναμη της νόησης και του πολιτισμού

μεσοποταμιακή λογοτεχνία → σώθηκαν μύθοι σε ποιητική μορφή με θέμα τη Δημιουργία και τον Κατακλυσμό

Οι τέχνες

Αρχιτεκτονική : μεγάλα οικοδομήματα από πλίνθους, ναοί, ανάκτορα, τείχη ≠ ασσυριακές κατασκευές από πέτρα ακριβής σχεδιασμός των κτιρίων πριν την κατασκευή

Ζωγραφική και Γλυπτική διακόσμηση :

ασσυριακά κτίρια → ζωγραφιστές και ανάγλυφες παραστάσεις με πολεμικό χαρακτήρα

σουμερικά έργα → ολόγλυφες ή ανάγλυφες εικόνες από την καθημερινή, ειρηνική ζωή

Μικροτεχνία : κυρίως σφραγιδογλυφία (σφραγιδοκύλινδροι – πηγή πληροφοριών για τους λαούς της περιοχής)

Μουσική : παραστάσεις μουσικών οργάνων –άρπα, σείστρα, τύμπανα· άρπες βρέθηκαν σε βασιλικούς τάφους

2. Η Αίγυπτος

ΓΕΝΙΚΑ

σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης ~ η άρδευση από τα νερά του Νείλου

συγκρότηση ιεραρχημένης κοινωνίας

(στην κορυφή βρίσκεται ο φαραώ – εκπρόσωπος του θεού στη γη)

υποταγή στο φαραώ // οι ιερείς και οι κρατικοί υπάλληλοι υπακούνε στις επιθυμίες του και επιβάλλουν τη θέλησή του στο λαό

θρησκεία ~ πίστη στη μετά θάνατον ζωή → επηρεάζει την ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών

2.1. Η χώρα

Αίγυπτος (κατά τους Έλληνες) = βορειοανατολικό τμήμα της Αφρικής που διαρρέεται από το Νείλο

= «δώρο του Νείλου» (Ηρόδοτος)

Νείλος → δημιουργεί κεντρικά μια λωρίδα πρασίνου από τις πηγές του στα όρη της Αιθιοπίας ως τις εκβολές στα βόρεια που διακλαδίζεται και σχηματίζει ένα δέλτα μεγάλης έκτασης.

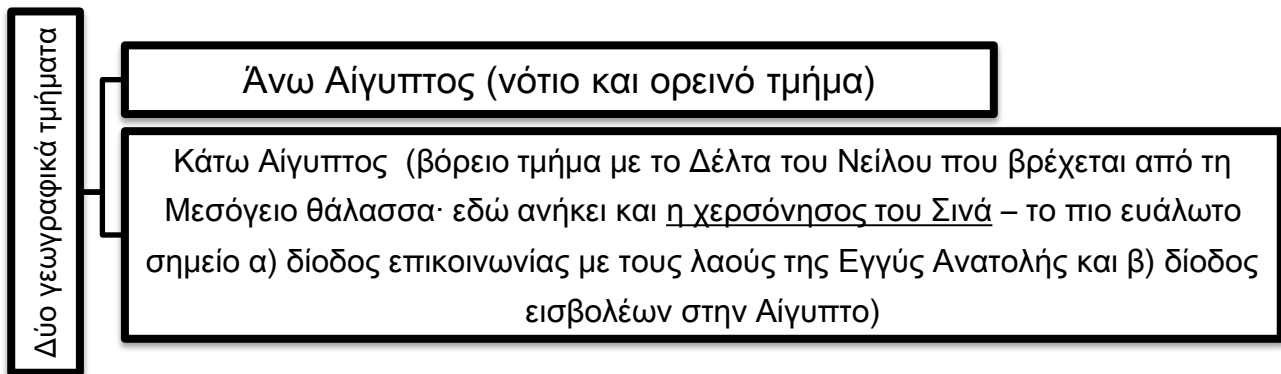
Οι πλημμύρες του Νείλου στη διάρκεια του καλοκαιριού αφήνουν ένα στρώμα λάσπης κατά την υποχώρηση των υδάτων που μετατρέπει τη γη σε εύφορη.

Όχθες γεμάτες καλάμια, λωτούς και παπύρους.

νότια ~ όγκοι βράχων ενώ σπανίζουν τα δάση > λείπει η ξυλεία

δυτικά ~ η Λιβυκή έρημος

ανατολικά ~ έρημος ως το όρος Σινά και την Ερυθρά θάλασσα

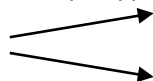

2.2. Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

Η οικονομική ζωή ήταν άμεσα συνδεδεμένη με το Νείλο και τις πλημμύρες του

→ η άρδευση χωραφιών

δίδαξε τη συνεργασία στους κατοίκους

→ η συντήρηση αυλακιών

δημιούργησε την ανάγκη επίβλεψης από το κράτος

επίπονη και συνεχής εργασία

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Γεωργία και γεωργικά προϊόντα

- 1) σιτάρι
- 2) κριθάρι
- 3) λινάρι
- 4) οπωροφόρα δέντρα
- 5) κηπευτικά
- 6) στις όχθες του Νείλου μάζευαν λωτούς και παπύρους
- 7) κατασκεύαζαν ένα είδος μπίρας από ζύμωση κριθαρένιου ψωμιού (στα πλαίσια της οικογενειακής παραγωγής)

Βάση της οικονομίας ήταν η γεωργία → συστηματική οργάνωση με επίβλεψη του κράτους (του φαραώ). Βασιλικοί υπάλληλοι επέβλεπαν τις γεωργικές εργασίες και συγκέντρωναν το ποσό συγκομιδής που ανήκε στο φαραώ.

Κτηνοτροφία

Αλιεία → ψάρεμα στο Νείλο

Δημόσια έργα → οικοδόμηση ναών, ανακτόρων, ταφικών μνημείων

Βιοτεχνία → μεγάλος αριθμός εξειδικευμένων τεχνιτών, μεταλλουργών, ξυλουργών, κεραμοποιών, ναυπηγών, αρχιτεκτόνων κ.α.

Εργάζονταν σε ιδιωτικά εργαστήρια
στα ανακτορικά εργαστήρια (οι περισσότεροι) // ο κύριος όγκος των βιοτεχνικών προϊόντων και του εμπορίου ελεγχόταν από το φαραώ

Εμπόριο → Βασίζεται στην εξαγωγή πλεονάσματος των προϊόντων όπως δημητριακά, πάπυρος ή πρώτες ύλες (χρυσός) ενώ εισάγουν υλικά όπως ξυλεία, χαλκό, άργυρο κ.α.

Παροχή υπηρεσιών → μεγάλος αριθμός πολιτών απασχολούνταν στον τομέα των υπηρεσιών

= μορφωμένοι πολίτες → 1) ιερείς για τις ανάγκες του θεοκρατικού κράτους
με ειδικές γνώσεις 2) γραφείς για τη λειτουργία της κρατικής μηχανής (γνώριζαν ιερογλυφική γραφή)
3) επαγγελματίες στρατιωτικοί για τη διατήρηση και την ανάπτυξη της αυτοκρατορίας

Η κοινωνία

κοινωνική ιεραρχία

φαραώ = ενσάρκωνε τον επίγειο θεό αλλά και το κράτος· ο λαός εναποθέτει τις ελπίδες του σ' αυτόν· ήταν απροσπέλαστος και η θέλησή του ήταν νόμος

ιερείς και γραφείς = ανώτατοι κρατικοί υπάλληλοι > τάξη των ισχυρών

επαγγελματίες στρατιωτικοί = ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα που κληρονομούσαν το επάγγελμα και στους οποίους ο φαραώ παραχωρούσε εκτάσεις γης

ελεύθεροι πολίτες = μεγαλύτερο μέρος της αιγυπτιακής κοινωνίας (γεωργοί και τεχνίτες)

δούλοι = λάφυρα πολέμων ή αγοράζονταν από εμπόρους

α) ιδιωτικοί δούλοι (σε κάθε οικογένεια υπήρχαν σπάνια περισσότεροι από δύο)

β) κρατικοί δούλοι (ανήκαν στο φαραώ, εργάζονταν στα κρατικά εργαστήρια, στους ναούς, στα ορυχεία, στα λατομεία κ.α.)

κοινωνική ευελιξία → ιδιαίτερα στα χρόνια του Νέου Βασιλείου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

το σύστημα των κοινωνικών τάξεων δεν ήταν αυστηρά κλειστό (άνθρωποι ταπεινής καταγωγής ανελίχθηκαν και έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην εποχή τους)

Η πολιτική οργάνωση

από τις αρχές της 3^η χιλιετίας → κράτος θεοκρατικού χαρακτήρα

η οργάνωση του κράτους βασιζόταν στην ιδέα της θεοποίησης του φαραώ

θρησκεία και κράτος → παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή των Αιγυπτίων

πλήθος πινακίδες αναφέρουν το φαραώ ως θεό

(≠ υπάρχουν και κείμενα που τον αντιμετωπίζουν ως άνθρωπο χωρίς να μειώνουν επ' ουδενί τη θεϊκή του υπόσταση καθώς οι αιγυπτιακοί μύθοι παρουσιάζουν τους θεούς με ανθρώπινες ιδιότητες)

2.3. Ο πολιτισμός

Η θρησκεία

αρχή αιγυπτιακής ιστορίας

→ κάθε πόλη είχε το δικό της θεό – προστάτη

υπόλοιπες περίοδοι της ιστορικής πορείας

→ εξακολουθεί η πολυθεΐα

ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

Μορφή των θεών : οι Αιγύπτιοι παρουσιάζουν τους θεούς με ανθρώπινο σώμα και κεφάλι κάποιου ζώου

Ο μεγαλύτερος θεός ήταν ο Ρα, ο θεός Ήλιος, τον οποίο εκπροσωπούσε ο φαραώ στη γη

Οι δημοφιλέστεροι θεοί ήταν η Ίσις, ο Όσιρις, ο Ωρος

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΜΟΝΟΘΕΪΣΜΟ

Ο φαραώ Αμένοφις Δ', ο επονομαζόμενος και Ακενατών, προσπάθησε να εξαλείψει την πολυθεΐα. Στράφηκε εναντίον των ιερέων και της λατρείας του Άμμωνος, προστάτη θεού της Θήβας.

Η προσπάθειά του να επιβάλλει τη λατρεία του Ρα, θεού του Ήλιου, ως μοναδικού θεού, συνάντησε την αντίδραση του ιερατείου και κατέληξε αποτυχία.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

ο κοπιώδης τρόπος ζωής των Αιγυπτίων και

οι κακουχίες → δημιουργούν τη βαθιά πίστη ότι η ζωή συνεχίζεται και μετά θάνατο, εάν δεν καταστραφεί το σώμα του νεκρού

οι Αιγύπτιοι ταρίχευαν τους νεκρούς και τους έθαβαν σε ταφικά μνημεία μαζί με όλα τα σκεύη που τους ήταν αναγκαία για τη μεταθανάτια ζωή

Η πρακτική της ταρίχευσης ήταν διαδεδομένη σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και οδήγησε στην κατασκευή μεγάλων ταφικών μνημείων με εξαιρετή διακόσμηση και αφάνταστα πλούτη.

→ τα πολύτιμα σκεύη και ο πολυτελής στολισμός των νεκρών φαραώ και ευγενών ήταν αφορμή για συστηματική τυμβωρυχία ήδη από την αρχαιότητα.

Η γραφή

Η επιινόηση και η χρησιμοποίηση της γραφής είναι στοιχείο δηλωτικό του πολιτιστικού επιπέδου των Αιγυπτίων.

Η αποκρυπτογράφηση των ιερογλυφικών (σύμβολα που χρησιμοποιούσαν από την 4^η χιλιετία) ~ πηγή πληροφόρησης για την ιστορία της Αιγύπτου.

Η δυσκολία στην απόδοση και

την εκμάθηση των ιερογλυφικών → προϋπέθετε ειδικευση και συνεχή ενασχόληση

Γραφείς → πρόκειται για απλούς πολίτες που στα χρόνια του Νέου Βασιλείου μπορούσαν να εκπαιδευτούν ως γραφείς και να ακολουθήσουν σταδιοδρομία δημοσίου υπαλλήλου, γεγονός που τους προσέδιδε κύρος

Κατέγραφαν σε παπύρους τα έργα και τη δράση των φαραώ

Καθοδηγούσαν ειδικευμένους τεχνίτες για να σχεδιάζουν ιερογλυφικά στους τοίχους ναών, τάφων

Η αποκρυπτογράφηση των ιερογλυφικών → Ο Γάλλος αιγυπτιολόγος J. Champollion το 1822 διάβασε το κείμενο της στήλης της Ροζέτας (πήρε το όνομα της πόλης που βρέθηκε), μία τρίγλωσση επιγραφή σε ιερογλυφικά, απλοποιημένα ιερογλυφικά της ελληνιστικής περιόδου και ελληνικά.

Επρόκειτο για κείμενο που υμνούσε τον Πτολεμαίο Ε', βασιλιά της Αιγύπτου.

Τα γράμματα

Τα περισσότερα αιγυπτιακά κείμενα

→ αναφέρονται στη δράση και τα κατορθώματα των φαραώ

→ υπάρχουν ελάχιστα κείμενα λογοτεχνικού περιεχομένου εξαιτίας ίσως της δυσκολίας της γραφής

- ποιήματα θρησκευτικά και λυρικού περιεχομένου
- λαϊκές αφηγήσεις

Οι επιστήμες

Η παρακολούθηση των πλημμυρών του Νείλου και της κίνησης των αστέρων

→ εμπειρικές αστρονομικές γνώσεις όπως

- η καθιέρωση του ημερολογίου των 365 ημερών
- ο χωρισμός του έτους σε μήνες και εβδομάδες
- προσδιορισμός της χώρας βάσει της ηλικιακής σκιάς

Η ανάγκη μέτρησης των καλλιεργήσιμων εκτάσεων που χάνονταν λόγω των πλημμυρών

→ πρακτική γεωμετρία

μαθηματικές γνώσεις περισσότερο εξελιγμένες όπως φαίνεται από την κατασκευή των πυραμίδων

Η ταρίχωση των νεκρών

→ γνώσεις ανατομίας και ιατρικής

Σώζονται διαγνώσεις και τρόποι θεραπείας.

Η φήμη των γιατρών της Αιγύπτου ήταν μεγάλη και διαδεδομένη ακόμα και στον ελληνικό κόσμο.

Οι τέχνες

Οι τέχνες (αρχιτεκτονική – γλυπτική – ζωγραφική) βρίσκονται στην υπηρεσία του φαραώ.

Σκοπός των καλλιτεχνών ήταν να προβάλλουν τη ζωή και τη δράση των φαραώ.

Οι αχανείς επίπεδες εκτάσεις της αιγυπτιακής γης

// η ανάγκη των ηγεμόνων να επιβληθούν μέσω των έργων τους

οδηγεί στην **κατασκευή έργων μνημειακού χαρακτήρα** που επιβάλλονται με τις διαστάσεις και τον όγκο τους

Αρχιτεκτονική

- Οι πυραμίδες του Χέοπα, του Χεφρήνος και του Μυκερίνου στη Γκίζα.
- Οι μεγάλοι ναοί στο Λούξορ και το Καρνάκ, με το πλήθος των κίωνων που στήριζαν περιστύλια και υπόστυλες αίθουσες.

Ζωγραφική → οι επιφάνειες των ναών αλλά και των νεκρικών θαλάμων των τάφων ήταν γεμάτες ζωγραφικές ή ανάγλυφες παραστάσεις με θέματα από τη δράση των φαραώ και την καθημερινή ζωή

Γλυπτική

- αγάλματα μεγάλων διαστάσεων που διακοσμούσαν ταφικά μνημεία και ναούς
- μικρότερα αγάλματα από ξύλο ή ημιπολύτιμους λίθους

Οι Φοίνικες

3.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

Οι Φοίνικες ασχολούνται με τον δευτερογενή και κυρίως με τον τριτογενή τομέα της οικονομίας.

Διακρίθηκαν ως τεχνίτες

- στην κατασκευή όπλων,
- κοσμημάτων,
- επίπλων,
- κεραμικών,
- στην παραγωγή γυάλινων αγγείων με άμμο
- στην παραγωγή κόκκινων υφασμάτων, τα οποία έβαφαν με την πορφύρα, μια ουσία που προερχόταν από τα κοχύλια. → είχαν το μονοπώλιο στην παραγωγή υφασμάτων με κόκκινο χρώμα, το «φοινικούν», όπως ονομάστηκε από τους αρχαίους Έλληνες.

θαλασσοπόροι και έμποροι → ναυπηγούν στόλο χρησιμοποιώντας την ξυλεία από το βουνό του Λιβάνου.

Είχαν στα χέρια τους το διαμετακομιστικό εμπόριο των λαών της Μεσογείου, τουλάχιστον μέχρι τον 8^ο αιώνα π.Χ.

Πουλούσαν τα δικά τους αγαθά και προμηθεύονταν πρώτες ύλες.

Η κοινωνία

Οι Φοίνικες διαμορφώνουν μια κοινωνία με αστικά χαρακτηριστικά, εξαιτίας της ενασχόλησης με το εμπόριο και τη βιοτεχνία.

- Ο ηγεμόνας κάθε φοινικικής πόλης βρισκόταν στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας.
- Οι πλούσιοι έμποροι περιορίζαν την εξουσία του ηγεμόνα.
- Οι ιερείς κατείχαν μεγάλη δύναμη.
- Ο λαός ζούσε στις πόλεις σε καλύτερες συνθήκες απ' ό,τι οι υπόλοιποι λαοί της Εγγύς Ανατολής.

Η πολιτική οργάνωση

Η χώρα εξαιτίας της φυσικής διαμόρφωσης δεν αποτέλεσε ποτέ ενιαίο κράτος. Λίγα στοιχεία διαθέτουμε για την πολιτική οργάνωση των φοινικικών πόλεων.

- Κάθε πεδινή περιοχή με την παραλιακή της πόλη αποτελούσε ένα μικρό βασίλειο.
- Η βασιλεία ήταν η αρχαιότερη μορφή πολιτεύματος που ίσχυε στις πόλεις τους.
  - Ο βασιλιάς εκλεγόταν από τα μέλη των βασιλικών οίκων
- Σε πολλές πόλεις ο βασιλιάς κυβερνούσε με τη βοήθεια ενός συμβουλίου γερόντων, όπως στη Βύβλο, τη Σιδώνα και ίσως την Τύρο.
- Τον 6^ο αιώνα π.Χ. η Τύρος για μισό περίπου αιώνα κυβερνήθηκε δημοκρατικά από ένα σώμα εκλεγμένων δικαστών, που παρέμεναν στην εξουσία για περιορισμένο χρόνο.

3.4 Ο πολιτισμός

Δεν μπορούμε να μιλάμε για φοινικικό πολιτισμό με σαφή χαρακτηριστικά, όπως συμβαίνει στους άλλους ανατολικούς λαούς. Η ακμή των Φοινίκων οφειλόταν στο δίκτυο της εμπορικής τους εξάπλωσης με αποτέλεσμα ο πολιτισμός τους να έχει δεχτεί τις πολιτισμικές επιρροές από τους άλλους λαούς.

Η θρησκεία

Η φοινικική θρησκεία έχει τοπικό χαρακτήρα και οι περισσότεροι θεοί που λατρεύονταν ήταν γνωστοί με τα τοπικά τους ονόματα.

- Το πάνθεον τους ήταν στενά συνδεδεμένο με τα φαινόμενα και τις δυνάμεις της φύσης.
- Κάθε πόλη είχε το δικό της θεό – προστάτη.

Θεοί

1. Ο Βάαλ ήταν ο θεός της καταιγίδας και η λατρεία του ήταν ευρύτατα διαδεδομένη σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Φοινίκης και της Συρίας.
2. Ο Μελκάρτ, κύριος της Τύρου, ταυτίζεται από τον Ηρόδοτο με τον Ηρακλή
3. Η Ασάρτη και ο Εσμούν, κύριοι θεοί της Βύβλου

Θρησκευτικές δοξασίες

Το έθιμο της ανθρωποθυσίας → σε αυτό κατέφευγαν σε περιόδους μεγάλου κινδύνου ή προκειμένου να αποτρέψουν κάποια μεγάλη συμφορά.

Η γραφή

Οι Φοίνικες εφηύραν το αλφάβητο για να

- βελτιώσουν τις εμπορικές συναλλαγές
- διεκπεραιώσουν τη σχετική εμπορική αλληλογραφία

Αλφάβητο : ονομάστηκε το σύνολο των συμβόλων της γραφής τους, επειδή τα δύο πρώτα ήταν το άλφα και το βήτα.

Σύγκριση με άλλα συστήματα γραφής

Τα σύμβολα γραφής των άλλων λαών της Εγγύς Ανατολής, είτε πρόκειται για τα ιερογλυφικά είτε για τη σφηνοειδή γραφή, απέδιδαν ιδέες ή συλλαβές.

Το πλεονέκτημα του αλφαβήτου ήταν ότι το κάθε σύμβολο απέδιδε έναν ήχο.

Στα τέλη του 9ου αιώνα ή στις αρχές του 8ου αιώνα π.Χ. οι Έλληνες υιοθέτησαν το αλφάβητο αυτό και προσαρμόζοντας το στις γλωσσικές τους ανάγκες, δημιούργησαν το ελληνικό αλφάβητο.

Τα ταξίδια και οι αποικίες

Οι Φοίνικες διακρίθηκαν στη ναυπηγική τέχνη και στο θαλάσσιο εμπόριο.

Αποικίες

- Από τα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. δημιούργησαν αποικίες στις ασιατικές ακτές και μέχρι τον 8ο αιώνα επεκτάθηκαν σ' ολόκληρη τη Μεσόγειο.
- Η σπουδαιότερη αποικία ήταν η Καρχηδόνα στη βόρεια Αφρική.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- Ιδρύθηκε το δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα· έπαιξε πρωταγωνιστικό εμπορικό ρόλο μέχρι το 2^ο αιώνα π.Χ., οπότε καταστράφηκε από τους Ρωμαίους.

Ταξίδια

Σύμφωνα με ενδείξεις μας οι Φοίνικες ταξίδεψαν και έξω από τα όρια της Μεσογείου. Ίσως έφθασαν μέχρι

- τα Βρετανικά νησιά, τις Κασσιτερίδες νήσους, όπως τα ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες και
- τη Βαλτική θάλασσα.

Τον 6^ο αιώνα π.Χ. πιθανότατα, πραγματοποίησαν το μεγάλο εγχείρημα του περίπλου της Αφρικής κατ' εντολή του Φαραώ Νεκώ.

Οι τέχνες

Οι Φοίνικες συνδύασαν επιτυχημένα ετερόκλητα στοιχεία που υιοθέτησαν από άλλους πολιτισμούς.

Επιδράσεις

Τα έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, μεταλλοτεχνίας διακρίνονται για το συγκερασμό θεμάτων και ιδεών από την Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία.

Σε ορισμένα διακοσμητικά θέματα δέχτηκαν επιδράσεις από την τέχνη του Αιγαίου, της Κρήτης και των Μυκηναίων.

4. Οι Εβραίοι

4.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

Οι Εβραίοι ήταν νομάδες, με κύρια ασχολία την εκτροφή κοπαδιών, προβάτων και αιγοειδών.

Όταν οργανώθηκαν σε κράτος, ασχολήθηκαν με τη γεωργία αλλά κυρίως με το εμπόριο. → αντάλλαξαν τα γεωργικά τους προϊόντα με ξυλεία που προμηθεύονταν από τους Φοίνικες.

Η βιοτεχνική τους παραγωγή στηρίχτηκε στα μέταλλα και σε ημιπολύτιμους λίθους. Στα εργαστήριά τους κατασκεύαζαν, όπλα, κοσμήματα και σφραγιδολίθους.

Η κοινωνία

Η κοινωνική συγκρότηση των Εβραίων καθορίστηκε από

1. το νομαδικό τρόπο ζωής
  2. το Μωσαϊκό Νόμο
- Οι ηγεμόνες των Εβραίων, δηλαδή πατριάρχες, κριτές, βασιλείς είχαν ανώτερη θέση στην κοινωνική ιεραρχία λόγω της αποδοχής και των τιμών που απολάμβαναν ως εκπρόσωποι του θεού.
  - Ο εβραϊκός λαός δεν παρουσίαζε έντονες κοινωνικές ανισότητες.
  - Σημαντική θέση και ιδιαίτερο ρόλο στην κοινωνία έπαιζαν οι ιερείς, από τότε που οργανώθηκε το κράτος τους και μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

Η πολιτική οργάνωση

Η πολιτική οργάνωση των Εβραίων σε όλη την ιστορία τους ήταν η φυλετική.

Ακόμα και όταν συγκρότησαν κράτος στα τέλη του 11^{ου} αιώνα π.Χ. δεν μετέβαλαν το φυλετικό τρόπο οργάνωσης.

Με εξαίρεση τις περιόδους διακυβέρνησης του Δαβίδ και του Σολομώντα, όλες οι άλλες περιόδους χαρακτηρίζονται από διενέξεις μεταξύ των εβραϊκών φυλών.

Η εξουσία των Πατριαρχών στην αρχή αλλά και των βασιλέων κατόπιν ήταν απόλυτη και βασίστηκε στην αποδοχή που διέθεταν από το λαό ως εκλεκτοί του θεού.

4.4. Ο πολιτισμός

Η θρησκεία

Στις θρησκείες των άλλων λαών της Εγγύς Ανατολής η ιδέα της ύπαρξης του ανθρώπου ήταν υποταγμένη στις επιθυμίες του θεοποιημένου ηγεμόνα. Ουσιαστικά ο άνθρωπος ως αυθύπαρκτη οντότητα δεν υπήρχε.

Στη θρησκεία των Εβραίων ο θεός ως έννοια απέκτησε πνευματικό περιεχόμενο. Ήταν η γενεσιουργός δύναμη του κόσμου που ορίζει τη ζωή των ανθρώπων.

Στάδια της εβραϊκής θρησκείας

- α. Αρχικά, στη διάρκεια των μετακινήσεων των Εβραίων, ο θεός ήταν δύναμη που τους έσωζε από τους εχθρούς και τους θεούς των εχθρών τους.

- β. Στη συνέχεια, όταν μετά την έξοδο από την Αίγυπτο πολέμησαν για την κατάκτηση της Παλαιστίνης, έγιναν ο εκλεκτός λαός του Θεού και η θρησκεία τους απέκτησε εθνικό χαρακτήρα.
- γ. Τέλος, μετά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία και με τα κηρύγματα των Προφητών, προβλήθηκε η ιδέα της έλευσης του Μεσσία.

Σημασία της εβραϊκής θρησκείας

Η εβραϊκή μονοθεϊστική θρησκεία ήταν χωρίς αμφιβολία σταθμός στην εξέλιξη της ανθρωπότητας,

- ⇒ καθώς προετοίμασε το έδαφος για το Χριστιανισμό και
- ⇒ έδωσε πολλά στοιχεία για τη διαμόρφωση του Μωαμεθανισμού.

Η νομοθεσία και η λογοτεχνία

- 1) Σπουδαίο πνευματικό επίτευγμα ήταν ο Μωσαϊκός Νόμος, που περιλαμβάνει τους βασικούς ηθικούς κανόνες που διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις.
- 2) Τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης και μεταξύ αυτών οι Ψαλμοί του Δαβίδ αποτελούν εξαιρετα έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

5. Οι Χετταίοι ή Χεττίτες

5.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

- ⇒ Αρχικά οι Χετταίοι ήταν νομάδες και ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Στις πεδιάδες της Μικράς Ασίας εξέτρεφαν άλογα, βοοειδή, χοίρους, αιγοειδή και πρόβατα.
- ⇒ Όταν απέκτησαν μόνιμες κατοικίες και οργανώθηκαν σε κράτος, δύσκολα προσαρμόστηκαν στην καλλιέργεια της γης. Είχαν πλούσια παραγωγή
  - δημητριακών
  - κρασιού
  - και κυρίως μελιού (μελισσοκομία)
- ⇒ Βιοτεχνία και εμπόριο

Η οικονομική τους ανάπτυξη και η ισχυροποίηση του κράτους τους οφείλονται στην οργάνωση της βιοτεχνίας και του εμπορίου.

- Προμηθεύονταν από άλλους λαούς μέταλλα και κατασκεύαζαν όπλα και εξαρτήματα ιπποσκευής.
- Ήταν ίσως οι πρώτοι που επεξεργάστηκαν το σίδηρο.
- Φημίζονταν για το εμπόριο έργων μεταλλουργίας και αλόγων.
- Οι πόλεις τους ήταν χτισμένες σε στρατηγικά σημεία, απ' όπου περνούσαν οι εμπορικοί δρόμοι της Ανατολής.

Η κοινωνία

Στη μεγάλη μάζα των αυτοχθόνων κατοίκων, που παρέμειναν στην ύπαιθρο και ασχολήθηκαν με τη γεωργία, επιβλήθηκαν νέα φύλα.

- Ο βασιλιάς τους δεν ήταν εξαρχής απόλυτος κυρίαρχος. Προοδευτικά επιβλήθηκε, απέκτησε ιδιότητες υπεράνθρωπες και θεωρήθηκε από τους υπηκόους του ως πρόσωπο θεόσταλο. Ήταν αρχιερέας, αρχιστράτηγος, νομοθέτης και υπέρτατος κριτής.
- Οι διοικητικοί αξιωματούχοι ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες και αποτελούσαν την ανώτερη κοινωνική τάξη των πολεμιστών.
- Οι τεχνίτες που ζούσαν στις πόλεις δεν διαφοροποιούνταν στην κοινωνική ιεραρχία από τον υπόλοιπο λαό.
- Ο λαός ζούσε στα χωριά και μίσθωνε τη γη από τους ευγενείς γαιοκτήμονες.
- Οι δούλοι αποτελούσαν κινητή περιουσία, την οποία ο ιδιοκτήτης μπορούσε να χρησιμοποιήσει κατά την κρίση του.

Η πολιτική οργάνωση

Το κράτος δεν οργανώθηκε κατά τα πρότυπα των απόλυτων μοναρχιών των άλλων κρατών της Εγγύς Ανατολής.

Διαμορφώθηκε σύστημα φεουδαρχικού χαρακτήρα εξαιτίας

- της διαφορετικής καταγωγής των κατακτητών, που επιβλήθηκαν στους αυτόχθονες
- της δημιουργίας πόλεων σε μεγάλες αποστάσεις

Ο βασιλιάς είχε την έδρα του στη Χαπούσα. Στο χετταϊκό κράτος όμως συναντάμε υποτελείς ηγεμόνες βασιλικής καταγωγής, που είχαν την έδρα τους σε άλλες πόλεις και έδιναν όρκο υποτέλειας στον ηγεμόνα της Χαπούσας.

5.4 Ο πολιτισμός

Η θρησκεία

Το πάνθεον των Χετταίων περιλάμβανε πολλές θεότητες, που ήταν τοπικής προέλευσης. Η δημιουργία όμως ισχυρού και ενιαίου κράτους επέβαλε την ανάγκη εθνικής λατρείας.

- Κύρια θεότητα ήταν ο θεός της θύελλας, του κεραυνού και της βροχής.
- Σύζυγός του ήταν η θεά που κυριαρχούσε στον κόσμο των νεκρών.
- Το θεϊκό αυτό ζευγάρι πλαισιωνόταν και από άλλες μορφές, μέλη της θεϊκής οικογένειας.

Πολλές θεότητες ήταν σουμερικής καταγωγής που είχαν μεταφερθεί στο χεττιτικό πάνθεον.

Η γραφή και η νομοθεσία

Οι πινακίδες που έχουν βρεθεί δείχνουν ότι ήταν σε χρήση παράλληλα δύο είδη γραφής

- μια σφηνοειδής και
- μια ιερογλυφική, η οποία δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Η ανάγνωση των πινακίδων απέδειξε την ύπαρξη νομοθεσίας, στη διαμόρφωση της οποίας άσκησε ιδιαίτερη επίδραση ο βαβυλωνιακός κώδικας του Χαμμουραπί.

Οι τέχνες

Την περίοδο της ακμής του χεττιτικού κράτους αναπτύχθηκε μια τεχνοτροπία που παρουσίαζε τις μορφές σχηματοποιημένες αλλά δυναμικές. Σώζονται ανάγλυφα στους βράχους της Χαπούσας και σε άλλες περιοχές της Μ. Ασίας. Στα έργα τους απεικονίζουν θρησκευτικές και πολεμικές σκηνές.

Γλυπτική

Η γλυπτική τέχνη επεκτεινόταν σε έργα μικροτεχνίας, ειδώλια και σφραγιδολίθους.

Η τέχνη ήταν γενικότερα επηρεασμένη από τον ιδιότυπο τρόπο ζωής των Χετταίων και από την πολεμική τους δραστηριότητα.

6. Οι Μήδοι και οι Πέρσες

6.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

Κύρια ασχολία πριν από την έξοδο από το οροπέδιο του Ιράν → καλλιέργεια της γης και κτηνοτροφία που ήταν η βάση της οικονομίας τους.

Από τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. → η οικονομία βασιζόταν στην είσπραξη φόρων από τις κατακτημένες περιοχές.

Η κοινωνία

- Ο Μεγάλος Βασιλιάς (ονομασία που έδιναν οι Έλληνες στο βασιλιά των Περσών). Ήταν αγαπητός στο λαό. Δεν λατρεύονταν σαν θεός. Ήταν ο εκλεκτός του θεού στη γη και παράλληλα ο «βασιλιάς του λαού».
- Οι Πέρσες και οι Μήδοι κατείχαν προνομιακή θέση έναντι των κατακτημένων υπηκόων. Αποτελούσαν τον πυρήνα του αυτοκρατορικού στρατού.
- Οι υπόλοιποι υπήκοοι, δηλαδή οι κάτοικοι των κατακτημένων περιοχών, αντιμετώπιζονταν με ανεκτικότητα εφόσον πλήρωναν τους φόρους και πρόσφεραν τα δώρα που απαιτούσε ο βασιλιάς.

Η πολιτική οργάνωση

Η οργάνωση της περσικής αυτοκρατορίας οφείλεται στο Δαρείο Α'. Το σύστημα διακυβέρνησης ήταν η απόλυτη μοναρχία.

- Η θέληση του βασιλιά αποτελούσε νόμο για τους υπηκόους του.
- Ένα αυτοκρατορικό συμβούλιο από ανώτατους αξιωματούχους, που τους όριζε ο ίδιος ο βασιλιάς, λειτουργούσε ως συμβουλευτικό όργανο.

Έκταση της αυτοκρατορίας

Η αυτοκρατορία ήταν τεράστια. Ανατολικά την όριζε ο Ινδός ποταμός και δυτικά το Αιγαίο πέλαγος και η Λιβυκή έρημος στη βόρειο Αφρική. Περιλάμβανε μεγάλο αριθμό λαών με διαφορετικούς πολιτισμούς.

Διοίκηση της αυτοκρατορίας

Η επιβολή και η διατήρηση της εξουσίας σε μια πανσπερμία λαών προϋπέθετε κατάλληλη οργάνωση.

- ⇒ Η αυτοκρατορία χωρίστηκε σε είκοσι επαρχίες, τις σατραπείες.
- ⇒ Τη διοίκηση της σατραπείας ασκούσε ένας ευγενής Πέρσης ή τοπικός ηγεμόνας, διορισμένος από το Μεγάλο Βασιλιά.
- ⇒ Είχε τη στρατιωτική εξουσία, εφόσον ήταν υπεύθυνος και για την άμυνα της σατραπείας.
- ⇒ Είχε την υποχρέωση να συγκεντρώνει και να στέλνει τον καθορισμένο φόρο
- ⇒ Προμήθευε με στρατό και στόλο το Μεγάλο Βασιλιά, σε περίπτωση που ο τελευταίος το ζητούσε.

Φορολογία

- Οι Πέρσες ήταν απαλλαγμένοι από την καταβολή φόρων.
- Ο φόρος κάθε σατραπείας οριζόταν σε αγαθά και σε χρήμα.

Νόμισμα

Ο Δαρείος Α' χρησιμοποίησε το νόμισμα στις συναλλαγές της αυτοκρατορίας, υιοθετώντας την εφεύρεση των Λυδών. Έκοψε νόμισμα, το χρυσό δαρεϊκό, και διαμόρφωσε ένα μικτό οικονομικό σύστημα βασισμένο αφενός στην ανταλλαγή αγαθών και αφετέρου στο νόμισμα.

Διοικητικές υπηρεσίες

Για την επίβλεψη της διοίκησης και τον έλεγχο των σατραπειών υπήρχαν διοικητικοί υπάλληλοι, «τα μάτια και τα αφτιά του βασιλιά», επιφορτισμένοι με την υποχρέωση

- να περιοδεύουν τις σατραπείες και
- να ενημερώνουν το βασιλιά για την επικρατούσα κατάσταση.

Δημόσια έργα

Κατασκευάζονται δρόμοι και σταθμοί όπου άλλαζαν άλογα και διανυκτέρευε το βασιλικό προσωπικό. Σκοπός ήταν να διευκολυνθούν οι μετακινήσεις των ανθρώπων, των αγαθών αλλά ιδιαίτερα του στρατού και των βασιλικών ταχυδρόμων. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούσε η βασιλική οδός που ένωνε τη νέα πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, τα Σούσα, με τις Σάρδεις στη Μ. Ασία.

Αδυναμίες της περσικής αυτοκρατορίας

- 1) Η πολυεθνική κοινωνία που συγκροτούσε το κράτος δεν είχε στοιχεία συνοχής.
- 2) Το πλήθος των υπηκόων, με εξαίρεση τους Μήδους και τους Πέρσες, δεν είχε κανένα δεσμό με την εξουσία.
- 3) Ο στρατός και ο στόλος προερχόταν από διαφορετικά έθνη που είχαν χάσει την ελευθερία τους, με αποτέλεσμα η αγωνιστικότητά τους να είναι περιορισμένη στους πολέμους.
- 4) Οι λαοί είχαν διαφορετικές συνήθειες και διαφορετική αγωγή.
- 5) Η μεγάλη έκταση της αυτοκρατορίας διευκόλυνε τις επαναστάσεις σατραπών σε απομακρυσμένες περιοχές ή ακόμα και τις μεταξύ τους συγκρούσεις.

Η πολυεθνική σύνθεση της αυτοκρατορίας συντέλεσε ακριβώς στην ανεκτική αντιμετώπιση των υπηκόων από την πλευρά του κράτους. Η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε για πρώτη φορά σε αυτοκρατορία του αρχαίου κόσμου.

6.4 Ο πολιτισμός

Η θρησκεία

Το κυριότερο στοιχείο που προσδιόριζε το χαρακτήρα του περσικού κράτους ήταν η θρησκεία. Διαμορφωτής της ήταν ένα ιστορικό πρόσωπο, ο Ζαρατούστρα ή Ζωροάστρης (ζωροαστρισμός). Το περιεχόμενό της είχε ηθική βάση.

- Πρόβαλλε την ιδέα ότι ο κόσμος κυριαρχείται από τη διαμάχη ανάμεσα στο καλό και το κακό και την επικράτηση πότε του ενός και πότε του άλλου.
- Ο άνθρωπος έχει υποχρέωση να συμβάλλει στην επικράτηση του καλού. Γι' αυτό θα πρέπει να καταπολεμήσει το ψεύδος και να είναι αγνός.

Λατρεία

- Ο τρόπος λατρείας ήταν απλός και δεν περιλάμβανε ναούς και είδωλα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- Οι Πέρσες λάτρευαν το θεό του Καλού και του φωτός σε βωμούς πάνω στις κορυφές του βουνών, όπου οι ιερείς τους άναβαν φωτιές.
- Έχουμε μια μορφή πυρολατρίας.
- Η περσική θρησκεία ξεχωρίζει από τις άλλες των ανατολικών λαών, γιατί είχε ηθικό περιεχόμενο.

Η γραφή

- Οι Πέρσες ιοθέτησαν τη σφηνοειδή γραφή από τους Ασσυρίους αλλά την απλοποίησαν μειώνοντας κατά πολύ τον αριθμό των συμβόλων της.
- Τα κείμενά τους ήταν κυρίως διατάγματα του Μεγάλου Βασιλιά που είχαν μεταφραστεί στις γλώσσες των λαών της αυτοκρατορίας για να είναι κατανοητά σε όλους τους υπηκόους.

Οι τέχνες

Οι Πέρσες πριν από την εποχή του Κύρου ήταν γεωργοί ή νομάδες βοσκοί. Δεν είχαν δημιουργήσει εθνική τέχνη, εμπνευσμένη από τις παραδόσεις τους.

Επιδράσεις

Η τέχνη εξυπηρετούσε τις ανάγκες των ανακτόρων, γι' αυτό διέθετε στοιχεία βαβυλωνιακά, αιγυπτιακά και χετιτικά.

Υπήρχαν και στοιχεία εμπνευσμένα από την περσική θρησκεία.

Δείγματα αρχιτεκτονικής

- ⇒ Τα μεγάλα ανακτορικά κέντρα όπως τα Σούσα και η Περσέπολη δίνουν την εικόνα του πλούτου και του μεγαλείου.
- Διαρθρώνονταν σε διαφορετικά επίπεδα που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με μεγάλες και επιβλητικές σκάλες.
  - Πύλες οδηγούσαν σε αυτά, διακοσμημένες με φτερωτούς ταύρους που είχαν ανθρώπινο κεφάλι.
  - Οι τοίχοι των ανακτόρων είχαν επένδυση με επισμαλτωμένα τούβλα και παρουσίαζαν πολεμιστές, ζώα και μορφές φανταστικές.

Η αρχιτεκτονική και η διακόσμηση των περσικών ανακτόρων είχε μνημειακό χαρακτήρα.

II. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ Από τους προϊστορικούς χρόνους έως και το Μ. Αλέξανδρο

1. Ελληνική Προϊστορία

1.1. Οι Αιγαιακοί πολιτισμοί

Αιγαιακοί πολιτισμοί ονομάζονται οι πολιτισμοί που γεννήθηκαν στα νησιά του Αιγαίου και στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την εποχή του χαλκού. Παρά τις μεταξύ τους επιδράσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που οφείλονται

- ⇒ στη γεωγραφική θέση
- ⇒ στο γεωγραφικό ανάγλυφο και
- ⇒ στις πρώτες ύλες που διέθετε κάθε περιοχή

Ο πολιτισμός του βορειανατολικού Αιγαίου

Στη διάρκεια της 3ης χιλιετίας π.Χ. αναπτύσσεται ένας πολιτισμός με κέντρα τα νησιά Λήμνο, Λέσβο, Θάσο, Σαμοθράκη και μεμονωμένες θέσεις στη Θράκη και την ανατολική Μακεδονία. Παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με το λεγόμενο «τρωικό πολιτισμό» της βορειοδυτικής Μ. Ασίας.

Πηγές πληροφόρησης

Οι ανασκαφές και η μελέτη των αρχαιολογικών δεδομένων στην Πολιόχνη της Λήμνου.

Χαρακτηριστικά του πολιτισμού

- Στηρίζεται σε μια γεωργοκτηνοτροφική οικονομία με πλεόνασμα στην παραγωγή.
- Το πλεόνασμα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για ανταλλακτικό εμπόριο.
- Η Λήμνος από τις αρχές της 3ης χιλιετίας π.Χ. ήταν ένας σημαντικός σταθμός των δρόμων μεταφοράς μετάλλων – χαλκού, κασσίτερου, αργύρου – από και προς τον ασιατικό χώρο, από όπου φαίνεται ότι διοχετεύτηκε και η γνώση για την επεξεργασία των μετάλλων στον αιγαιακό χώρο.
- Οι έρευνες στην Πολιόχνη φέρνουν στο φως στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια οργανωμένη πόλη όπως:
  - 1) πολεοδομικό σχεδιασμό
  - 2) αμυντικό τείχος
  - 3) αποχετευτικό δίκτυο
  - 4) χώροι κοινοτικής συγκρότησης

Η Πολιόχνη της Λήμνου πρέπει να θεωρείται με τα σημερινά δεδομένα, η αρχαιότερη πόλη της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Ο κυκλαδικός πολιτισμός

Κατά την 3η χιλιετία π.Χ. αναπτύχθηκε ένας πρωτότυπος πολιτισμός σε νησιά των Κυκλάδων, όπως τη Σύρο, την Πάρο, την Αντίπαρο, τη Νάξο, τη Σίφνο, τη Μήλο, την Αμοργό, τη Θήρα κ.α.

Σχέσεις επικοινωνίας στο Αιγαίο

Η επικοινωνία και οι επαφές ανάμεσα στις δύο πλευρές του Αιγαίου ευνοείται από

- τις μικρές αποστάσεις μεταξύ των νησιών και
- τη γεωγραφική τους θέση στο κέντρο του Αιγαίου

Οικονομία

Η οικονομία στηρίζεται εν μέρει

- στη γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία
- στη βιοτεχνία και το εμπόριο
  - Τα πλούσια κοιτάσματα ορυκτών – μάρμαρο στην Πάρο και τη Νάξο, οψιανός στη Μήλο, άργυρος στη Σίφνο- έδωσαν την ευκαιρία στους Κυκλαδίτες να ασχοληθούν και με τη μεταλλοτεχνία, την κατασκευή μαρμάρινων αγγείων και εργαλείων από οψιανό.
  - Οι Κυκλαδίτες πρώτοι ναυπηγούν πλοία, που είχαν τη δυνατότητα να ταξιδεύουν σε ανοιχτή θάλασσα. Με αυτά διεξάγουν ανταλλακτικό εμπόριο, όπου πιθανότατα ανταλλάσσουν τα βιοτεχνικά τους προϊόντα με γεωργικά, των οποίων η παραγωγή ήταν περιορισμένη στα νησιά.
  - Οι Κυκλαδίτες πρωτοστατούν και στο διαμετακομιστικό εμπόριο, δηλαδή αναλαμβάνουν τις μεταφορές αγαθών άλλων περιοχών, δραστηριότητα που ευνόησε ιδιαίτερα την οικονομία τους.
- Ασχολούνται και με την πειρατεία, ως βιοποριστική ασχολία.

Εμπορική κυριαρχία στο Αιγαίο

Οι Κυκλαδίτες φαίνεται ότι ανέπτυξαν εκτεταμένη εμπορική δραστηριότητα και κυριάρχησαν στο Αιγαίο κατά την 3^η χιλιετία, όπως προκύπτει από την ύπαρξη εγκαταστάσεων με κυκλαδικό χαρακτήρα στον ευρύτερο αιγαιακό χώρο, όπως στις ανατολικές ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας και στην Κρήτη.

Κοινωνική οργάνωση

Στοιχεία που αποδεικνύουν εξελιγμένη κοινωνική οργάνωση και ποιότητα στην καθημερινή ζωή είναι

- τα μαρμάρινα και κεραμικά σκεύη, με τα ιδιόρρυθμα σχήματά τους και την πρωτότυπη διακόσμηση
- τα μαρμάρινα ειδώλια
- τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των οικισμών
- τα έργα μεταλλοτεχνίας

Πολιτιστικές επιρροές κατά τη 2^η χιλιετία

- Ο κυκλαδικός πολιτισμός της μέσης εποχής του χαλκού περιορίζεται ως προς την πρωτοτυπία του καθώς στις αρχές της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ. εισάγει πολιτιστικά στοιχεία από την Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα.
- Ο κυκλαδικός πολιτισμός της μέσης εποχής του χαλκού είναι το αποτέλεσμα του δημιουργικού συνδυασμού του νησιωτικού πολιτιστικού υπόβαθρου με τις επιρροές από την Κρήτη και την κυρίως Ελλάδα, τις οποίες οι Κυκλαδίτες δέχτηκαν και αφομοίωσαν.
- Σε αυτήν την περίοδο περιορίζεται ο ηγετικός ρόλος των Κυκλαδιτών στο Αιγαίο λόγω της ανερχόμενης μινωικής δύναμης. Κατά πάσα πιθανότητα υποχρεώθηκαν να προσφέρουν τις ναυτικές τους γνώσεις στους Κρήτες, προκειμένου να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Παρακμή και καταστροφή του κυκλαδικού πολιτισμού

Γύρω στα 1500 π.Χ., η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας έθραψε κάτω από τη λάβα μια μεγάλη πόλη (το σημερινό χωριό Ακρωτήρι), που βρισκόταν σε ακμή από τις αρχές της ύστερης εποχής του χαλκού. Οι κάτοικοι της Θήρας εγκατέλειψαν το νησί προειδοποιημένοι ίσως από σεισμικές δονήσεις πριν την ολοκληρωτική καταστροφή.

Για τους άλλους νησιωτικούς οικισμούς δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις εγκατάλειψης ή ολοκληρωτικής καταστροφής.

➔ Η κατάσταση στο Αιγαίο σταδιακά άλλαξε με επακόλουθο την πλήρη επικράτηση των Μυκηναίων ως το 14^ο π.Χ.

Ο μινωικός πολιτισμός

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε την εποχή του χαλκού στην Κρήτη ονομάζεται μινωικός από το όνομα του μυθικού βασιλιά Μίνωα.

Ήδη από τους νεολιθικούς χρόνους παρατηρείται οργάνωση ζωής και ανάπτυξη πολιτισμού στο νησί της Κρήτης, αφού ευνοούσαν

- η γεωγραφική θέση του νησιού στο κέντρο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου μεταξύ τριών ηπείρων
- η μορφολογία του εδάφους, με εύφορες αλλά μικρές πεδιάδες ανάμεσα σε μεγάλους ορεινούς όγκους
- το ζεστό κλίμα

ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Πέρα από την παραδοσιακή τριμερή διαίρεση της εποχής του χαλκού σε πρώιμη, μέση και ύστερη, ειδικά για τη μελέτη του μινωικού πολιτισμού οι μελετητές χρησιμοποιούν τη διάκριση αντίστοιχα σε χρονικές περιόδους με κριτήριο την κατασκευή, την οργάνωση και την καταστροφή των ανακτορικών κέντρων στην Κρήτη.

- α. προανακτορική περίοδος
- β. παλαιοανακτορική περίοδος
- γ. νεοανακτορική περίοδος
- δ. μετανακτορική περίοδος

α. Η ιστορία και η κοινωνία

Προανακτορική περίοδος (πρώιμη εποχή του χαλκού)

Οι οικισμοί παρουσιάζουν στοιχεία αγροτικής οικονομίας και ανάπτυξης εμπορικών σχέσεων με νησιά του Αιγαίου, τις ακτές της Εγγύς Ανατολής και της Αιγύπτου.

Υπάρχει και βιοτεχνική παραγωγή, με προϊόντα κεραμικής, λιθοτεχνίας, πλεκτικής, υφαντικής και μεταλλοτεχνίας

κοινωνική οργάνωση

Η βιοτεχνική παραγωγή αποδεικνύει την ύπαρξη ειδικευμένων τεχνιτών και κατ' επέκταση κοινωνικών ομάδων που διακρίνονται από τον καταμερισμό εργασίας

πολιτική οργάνωση

Οι αρχηγοί των ισχυρότερων γενών, δηλαδή οι κάτοχοι εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης, ίσως προοδευτικά απέκτησαν προοδευτικά δύναμη, μέχρις ότου η εξουσία συγκεντρώθηκε στα χέρια των λίγων, των πρώτων βασιλέων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Παλαιοανακτορική περίοδος (1900 π.Χ. – 1700 π.Χ.)

Το 1900 π.Χ. στην Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλια και τη Ζάκρο οικοδομούνται για πρώτη φορά συγκροτήματα που είναι δυνατό να χαρακτηριστούν ως ανάκτορα. Τα ανάκτορα αυτά διέθεταν μεγάλους αποθηκευτικούς χώρους, γεγονός που δείχνει ότι οι κάτοχοί τους ήταν μεγάλοι γαιοκτήμονες.

Επίτευγμα της εποχής

Η εφεύρεση της γραφής. Οι Μινωίτες χρησιμοποίησαν παράλληλα

- μια ιερογλυφική γραφή, όπως αποδεικνύει ο δίσκος της Φαιστού και
- μια γραφή με γραμμικά σύμβολα, γνωστή ως γραμμική Α', πάνω σε πινακίδες και αγγεία.

Καμιά από τις δύο αυτές γραφές δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Η μινωική θαλασσοκρατία

Από τις αρχές αυτής της περιόδου η Κρήτη κυριάρχησε σταδιακά στο Αιγαίο. Η επικράτηση αυτή φαίνεται πως έγινε ειρηνικά και όχι βίαια, όπως προκύπτει από την έλλειψη οχυρώσεων στα ανακτορικά κέντρα. Πρόκειται για τη γνωστή θεωρία της *paix minoica* (μινωική ειρήνη).

Η πρώτη καταστροφή των ανακτορικών κέντρων

Από άγνωστες αιτίες τα πρώτα ανάκτορα καταστράφηκαν γύρω στα 1700 π.Χ.

Νεοανακτορική περίοδος (1700 π.Χ. – 1500 π.Χ.)

Νέα ανάκτορα χτίζονται στη θέση των παλαιών, μεγαλύτερα σε έκταση και πολυτελέστερα σε σχέση με τα προηγούμενα.

Κοινωνική διαστρωμάτωση

- Η μινωική κοινωνία διαρθρώνεται στο πλαίσιο του ανακτόρου.
- Επικεφαλής είναι ο κύριος του ανακτόρου, ο ηγεμόνας, από τον οποίο πηγάζουν όλες οι εξουσίες.
- Ο ηγεμόνας πλαισιώνεται από μια αριστοκρατία αξιωματούχων.
- Μεγάλος αριθμός κατοίκων που ζει γύρω από τα ανάκτορα, εργάζονται ως τεχνίτες και γεωργοί και εξαρτώνται οικονομικά από τα ανάκτορα.

Η κοινωνική αυτή συγκρότηση διαφέρει από τον απολυταρχικό τρόπο διακυβέρνησης των λαών της Εγγύς Ανατολής.

Αστική οργάνωση

Παράλληλα με την ανακτορική οργάνωση της κοινωνίας φαίνεται ότι αναπτύχθηκε και μια αστική οργάνωση. Αυτό απέδειξαν οι ανασκαφές μικρότερων οικοδομικών συγκροτημάτων αλλά και πόλεων, που ήταν σύγχρονες με τα ανάκτορα, αλλά δεν ήταν απόλυτα εξαρτημένα από αυτά. Μεγάλος αριθμός κατοίκων που έμεναν στις πόλεις

- δεν ασχολούνταν με χειρωνακτικές εργασίες,
- είχαν υψηλά εισοδήματα από το εμπόριο, τη βιοτεχνία και την παροχή υπηρεσιών ως διοικητικοί υπάλληλοι.

Θέση της γυναίκας στη μινωική Κρήτη

Τα αρχαιολογικά ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι ο τρόπος ζωής των Μινωιτών πρόβαλλε ιδιαίτερα τη γυναίκα.

- Η γυναίκα έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη θρησκεία
- Η θέση της ήταν εφάμιλλη με αυτή του άντρα
- Γυναίκες συμμετείχαν σε επικίνδυνα αθλήματα όπως τα ταυροκαθάψια και σε κυνηγετικές εξορμήσεις μαζί με τους άντρες.
- Φρόντιζαν την εξωτερική τους εμφάνιση, περιποιούνταν το σώμα τους, καλλωπίζονταν και φορούσαν περίτεχνα ενδύματα, που προκαλούν ακόμη και σήμερα με την τολμηρότητά τους.

Εμπορικές επαφές

Οι επαφές της Κρήτης σε αυτήν την περίοδο με τις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου είναι συνεχείς.

- Κύπρος και Συρία (όπως προκύπτει από την ανεύρεση χάλκινων ταλάντων και ελεφαντόδοντων).
- Αίγυπτος (στην Αίγυπτο βρέθηκαν τοιχογραφίες της εποχής του Τούθμωσι Γ', στις οποίες απεικονίζονται απεσταλμένοι των Κεφτί με δώρα στο φαραώ. Ο τρόπος που αποδίδονται οι Κεφτί μοιάζει με τη μορφή των Κρητών, όπως τους γνωρίζουμε από έργα της μινωικής τέχνης).

Οι Κρήτες την εποχή αυτή αναμφισβήτητα επεκτείνουν την κυριαρχία τους στο Αιγαίο.

Παρακμή των ανακτορικών κέντρων

Η ακμή της μινωικής Κρήτης σημειώνεται το 1500 π.Χ., όταν για δεύτερη φορά καταστρέφονται τα ανακτορικά κέντρα.

Πιθανή εκδοχή αυτής της καταστροφής θεωρείται η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Μόνο το ανάκτορο της Κνωσού ξεπέρασε τη δοκιμασία της καταστροφής και συνέχισε την ανεξάρτητη πορεία του για έναν αιώνα ακόμα. Η καταστροφή αυτή ωστόσο δεν σήμανε και το τέλος του μινωικού πολιτισμού.

Μετανακτορική περίοδος (1500 π.Χ. – 1100 π.Χ.)

Μετανακτορική περίοδος ονομάζεται η περίοδος της μυκηναϊκής κυριαρχίας στην Κρήτη, που διήρκεσε μέχρι το 1100 π.Χ. περίπου.

Η μυκηναϊκή κυριαρχία στην Κρήτη επιβεβαιώνεται από τις αρχαιολογικές ανασκαφές που έφεραν στο φως πινακίδες της γραμμικής Β' γραφής, η οποία χρησιμοποιήθηκε από τους Μυκηναίους.

β. Θρησκεία

Στη μινωική θεολογία κυρίαρχο ρόλο είχε μια γυναικεία θεότητα, που ταυτίζεται με τη θεά της γονιμότητας. Δίπλα της υπήρχε ένας μικρός θεός

Ιερό ζώο ήταν ο ταύρος και ιερά σύμβολα τα κέρατα του ταύρου και ο διπλός πέλεκυς.

Λατρεία των θεών

Τους θεούς τους λάτρευαν στο ύπαιθρο, σε κορυφές βουνών ή σε ιδιαίτερους χώρους στα ανάκτορα. Δεν οικοδομούσαν ναούς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τις θρησκευτικές τελετές παρουσιάζουν τα ταυροκαθάψια.

γ. Τέχνη

Χαρακτηριστικά

Η μινωική τέχνη διακρίνεται για τη φαντασία, τη λεπτότητα, την αγάπη για τη φύση.

Τα έργα των Μινωιτών είναι προσαρμοσμένα στα ανθρώπινα μέτρα, αποστρέφονταν το ογκώδες και το μνημειακό.

Ανάκτορα

Τα ανάκτορα χαρακτηρίζονται για την πολυμορφία τους και όχι τον όγκο τους.

- πυρήνας ήταν μια μεγάλη αυλή
- γύρω από την αυλή διαρθρώνονταν ένα πολυδαιδαλο σύστημα δωματίων, διαδρόμων και ανισόπεδων επιφανειών
- βεράντες, φωταγωγοί και αποθηκευτικοί χώροι εξυπηρετούσαν τόσο την αισθητική όσο και τις πρακτικές καθημερινές ανάγκες
- οι τοίχοι των ανακτόρων διακοσμούνται με τοιχογραφίες σε ευρεία κλίμακα. Τα θέματα τους είναι εμπνευσμένα από τη φύση και τις ανακτορικές τελετές.

Μικροτεχνία

- Τα έργα μικροτεχνίας (σφραγιδογλυφία, χρυσοχοΐα, ειδωλοπλαστική και κεραμική) διακοσμούνται με ανάλογες παραστάσεις.
  - Οι καλλιτέχνες προσπαθούν να αποδώσουν όσο πιο πιστά μπορούσαν την ανθρώπινη μορφή και τις μορφές των ζώων.
  - Απεικονίζουν σκηνές από την καθημερινή ζωή ή τις τελετές
  - Χρησιμοποιούν ποικιλία χρωματισμών
- ➔ τα στοιχεία αυτά δίνουν την εντύπωση μιας ειρηνικής κοινωνίας που αντιμετωπίζει με ευχαρίστηση την καθημερινή ζωή.

Ρόλος της τέχνης

Η μινωική τέχνη είχε σκοπό να εξυπηρετήσει κυρίως τις ανάγκες των ανακτόρων. Δεν χρησιμοποιήθηκε όμως μόνο από την εξουσία, όπως συνέβαινε στις αυτοκρατορίες της Ανατολής.

Ο ελλαδικός πολιτισμός

Ελλαδικός πολιτισμός ονομάζεται ο πολιτισμός που διαμορφώθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα την εποχή του χαλκού.

Στην ηπειρωτική Ελλάδα η μετάβαση από την εποχή του λίθου στην εποχή του χαλκού φαίνεται ότι συνέβη χωρίς θεαματικές αλλαγές και με αργούς ρυθμούς.

Μετακινήσεις πληθυσμών

α. Στις αρχές της εποχής του χαλκού παρατηρούνται δημογραφικές αλλαγές και μετακινήσεις πληθυσμών.

β. Οι νέοι οικισμοί ιδρύθηκαν κοντά στη θάλασσα ή πάνω σε χαμηλούς λόφους (οικισμός της Λέρνας στην Αργολίδα)

ΠΡΟΑΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Οι οικισμοί και οι κοινωνίες που τους διαμόρφωσαν βρίσκονταν σε στάδιο προαστικής οργάνωσης → νεωτερισμοί

- η εξειδίκευση στην εργασία
- ανάπτυξη της τεχνολογίας
- διεύρυνση των ανταλλαγών
- κεντρική οργάνωση κ.α.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η οικονομία δεν στηρίζεται μόνο στη γεωργία και τη κτηνοτροφία· έχει διαπιστωθεί επικοινωνία ανάμεσα στους οικισμούς της ηπειρωτικής Ελλάδας και του αιγαιακού χώρου.

ΓΛΩΣΣΑ

Η γλώσσα των κατοίκων της πρώιμης εποχής του χαλκού άφησε γλωσσικά κατάλοιπα που στη συνέχεια συναντάμε στην ελληνική γλώσσα. Πρόκειται κυρίως για τοπωνύμια που έχουν κατάληξη σε -πος, -σος, -νθος π.χ. Λυκαβηττός, Υμηττός, Ιλισσός, Παρνασσός, Κόρινθος κ.α.

Μέση εποχή του χαλκού (πρώτοι αιώνες της 2^{ης} χιλιετίας)

Η εικόνα που παρουσιάζεται αυτήν την εποχή προβάλλει μια διαφορετική εικόνα.

- Διακόπτεται η πολιτική συνέχεια.
- Δεν παρατηρείται καμιά ουσιαστική εξέλιξη στον τρόπο οργάνωσης.

Οι λόγοι που ερμηνεύουν τη στασιμότητα αυτή είναι:

- α. σύμφωνα με την παραδοσιακή εξήγηση, η είσοδος νέων φύλων, δηλαδή των πρώτων ελληνικών φύλων.
- β. σύμφωνα με άλλη εκδοχή, οι εσωτερικές αναταραχές και συγκρούσεις ανάμεσα στους αυτόχθονες πληθυσμούς.

Κοινωνική και οικονομική οργάνωση

- Οι οικισμοί παρουσιάζουν έλλειψη σχεδιασμού στην χωροταξική τους οργάνωση.
- Η κεραμική είναι το νέο στοιχείο πολιτισμού της εποχής.
- Η κοινωνία συγκροτείται στη βάση της κλειστής αγροτικής οικονομίας. Οι κάτοικοι δηλαδή ενός οικισμού παρήγαν τόσα προϊόντα όσα κάλυπταν τις ανάγκες επιβίωσής τους.
- Δεν υπήρχε ανταλλακτικό εμπόριο (έλλειψη πλεονασμάτων). Μόνο στην ύστερη φάση της εποχής διαπιστώνουμε επαφές με την Κρήτη > ισχυρό ανακτορικό σύστημα που βασιζόταν στην εμπορική εξάπλωση και τις επαφές στον αιγαιακό και ευρύτερο μεσογειακό χώρο.

1.2. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός

Ο πρώτος μεγάλος πολιτισμός που αναπτύσσεται στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την ύστερη εποχή του χαλκού (1600-1100 π.Χ.) είναι ο μυκηναϊκός πολιτισμός. Ονομάζεται έτσι συμβατικά, καθώς το σπουδαιότερο κέντρο του ήταν «η πολύχρησος Μυκήνη», όπως αναφέρεται στα ομηρικά έπη.

Η χώρα

Ο πολιτισμός αυτός δημιουργείται από ελληνικά φύλα, γνωστά με ποικίλα ονόματα: Αχαιοί, Δαναοί, Ίωνες, Αργείοι κ.α.

- Τα ελληνικά αυτά φύλα παγίωσαν τις εγκαταστάσεις τους στην ηπειρωτική χώρα.
- Στη συνέχεια δέχτηκαν επιδράσεις από τους άλλους αιγαιακούς πολιτισμούς, κυρίως το μινωικό.
- Έπειτα εξαπλώθηκαν στον αιγαιακό χώρο, στα νησιά, την Κρήτη και τις ακτές της Μικράς Ασίας.

Στα χρόνια της ακμής, ξεπέρασαν τα όρια του Αιγαίου και εγκαταστάθηκαν, άλλοτε μόνιμα και άλλοτε περιστασιακά, στην Κύπρο και στις ανατολικές ακτές της Μεσογείου.

Μυκηναϊκά κέντρα

Τα σπουδαιότερα κέντρα του μυκηναϊκού κόσμου ήταν

- οι Μυκήνες
- το Άργος
- η Τίρυνθα στην Αργολίδα
- η Πύλος στη Μεσσηνία
- οι Αμύκλες στη Λακωνία
- ο Ορχομενός
- η Θήβα
- ο Γλας στη Βοιωτία
- η Αθήνα
- η Ελευσίνα
- ο Μαραθώνας στην Αττική
- η Ιωλκός στη Θεσσαλία

Είχαν ιδρυθεί σε επιλεγμένες θέσεις που διευκόλυναν την εποπτεία μεγάλης σε έκταση περιοχής και τις περισσότερες φορές συνδυάζεται με την κατασκευή ανακτόρου και ισχυρής οχύρωσης.

Οι πηγές

- α. Οι πρώτες πληροφορίες για τον μυκηναϊκό κόσμο βρίσκονται στα ομηρικά έπη. Μέχρι τον περασμένο αιώνα οι ιστορικοί και οι ερευνητές πίστευαν ότι τα πρόσωπα και γενικότερα η εικόνα της ζωής που παρουσιάζεται στα έπη ήταν δημιούργημα της φαντασίας.
- β. Οι αρχαιολογικές έρευνες έφεραν στο φως τον μυκηναϊκό πολιτισμό. Ένας πλούσιος έμπορος ο Ερρίκος Σλήμαν έκανε τις πρώτες ανασκαφές στις Μυκήνες (1876).
- γ. Πινακίδες Γραμμικής Β'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Κορυφαία ανακάλυψη της ιστορικής έρευνας σχετικά με τον μυκηναϊκό πολιτισμό, είναι η αποκρυπτογράφηση της γραμμικής Β' γραφής από τον Βέντρις (M. Ventris) και τον Τσάντγουικ (J. Chadwick) (1952).

- Χρησιμοποιήθηκε από ειδικευμένους γραφείς στα μυκηναϊκά ανάκτορα.
- Είναι συλλαβική γραφή (πινακίδες που βρέθηκαν στην Πύλο, στην Κνωσό, στις Μυκήνες και στη Θήβα).
- Επικυρώνει την ελληνικότητα του μυκηναϊκού πολιτισμού · τα σύμβολα της γραφής αυτής αποδίδουν λέξεις της ελληνικής γλώσσας σε μια πρώιμη μορφή, αρχαιότερη και από αυτή των ομηρικών επών.
- Οι πληροφορίες που μας δίνουν οι πινακίδες έχουν λογιστικό περιεχόμενο, είναι δηλαδή κατάλογοι αντικειμένων και περιουσιακών στοιχείων ηγεμόνων ή εμπόρων της εποχής εκείνης.
- Επίσης έχουν διαβαστεί ονόματα θεών και ανθρώπων που μας είναι γνωστά από τα έπη.

Η ιστορική επιστήμη εντάσσει το μυκηναϊκό πολιτισμό εν μέρει στην ελληνική προϊστορία ή για την ακρίβεια θεωρεί ότι αποτελεί την ελληνική πρωτο-ιστορία.

Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση του μυκηναϊκού κόσμου

Οικονομία // Την ύστερη εποχή του χαλκού

- οι οικονομικές σχέσεις βασίζονται στο εμπόριο
- παραμερίζεται η κλειστή αγροτική οικονομία της μέσης εποχής του χαλκού

Η εμπορική ανάπτυξη, ιδιαίτερα μετά το 1500 π.Χ. ακολούθησε γρήγορους ρυθμούς και είχε ως επακόλουθο την έξοδο των Μυκηναίων στο Αιγαίο.

- Η οικονομική ανάπτυξη των Μυκηναίων επιβεβαιώνεται από μια σειρά από μέγαρα οικοδομημένα σε οχυρωμένες ακροπόλεις. Τα μέγαρα ήταν επίκεντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Η πλειοψηφία των υπηκόων ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.
- Υπήρχαν πολλοί ειδικευμένοι τεχνίτες (ξυλουργοί, κεραμουργοί, ναυπηγοί, χαλκουργοί, χρυσοχόοι, αρωματοποιοί, γιατροί κ.α.).
- Πολυπληθείς ήταν επίσης οι έμποροι και οι ναυτικοί.

Κοινωνική ιεραρχία

- ⇒ Ο ηγεμόνας κάθε ανακτόρου διαχειριζόταν τον πλούτο της περιοχής την οποία εξουσίαζε. Ήταν πολιτικός και στρατιωτικός αρχηγός, με δικαστική και συγχρόνως θρησκευτική εξουσία.
- ⇒ Ιδιαίτερη θέση κατείχαν οι ιερείς και ο στρατός που αποτελούνταν από επαγγελματίες στρατιώτες.
- ⇒ Στη βάση της πυραμίδας ήταν οι δούλοι. Ήταν υπηρέτες που εργάζονταν για τον ηγεμόνα, τους αξιωματούχους, τους ιερείς και τους απλούς πολίτες.
- ⇒ Δεν υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη θεοκρατικής οργάνωσης και ισχυρού ιερατείου.

Σχέσεις μυκηναϊκών κέντρων

Ο μυκηναϊκός κόσμος σε όλα τα σημεία εξάπλωσης παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά που επιβεβαιώνουν την πολιτιστική συνοχή του μυκηναϊκού πολιτισμού > απουσία οργάνωσης ενός ενιαίου κράτους.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- Σύμφωνα με μία άποψη η χώρα πρέπει να ήταν χωρισμένη σε τέσσερα ή πέντε μεγαλύτερα και άλλα τόσα περίπου μικρότερα «ομοσπονδιακά» κράτη, αντίστοιχα προς τα μεγάλα ανάκτορα.
- Δεν αποκλείεται τα επιμέρους μυκηναϊκά κράτη να ήταν υποτελή στο μεγαλύτερο ανακτορικό κέντρο, τις Μυκήνες.

Πολιτική οργάνωση

Τα στοιχεία για την πολιτική οργάνωση των μυκηναϊκών κρατών δεν είναι επαρκή, με εξαίρεση τις πληροφορίες που παίρνουμε από τις πινακίδες του ανακτόρου της Πύλου.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές

- α. Ανώτατος άρχοντας ήταν ο άνακτας (wa-na-ka), κύριος του ανακτόρου από τον οποίο πήγαζε κάθε εξουσία.
- β. Υποτελείς στον άνακτα ήταν τοπικοί άρχοντες, διοικητές περιφερειών που αναφέρονται στις πινακίδες ως λααγέτας (ra-wa-ke-ta) (λαός + ηγουμεν).
- γ. Στην τάξη των ευγενών αναφέρονται οι επέτες (e-ge-ta) (από το επομαι), δηλαδή οι ακόλουθοι.
- δ. Σημαντικά πρόσωπα στην περιφερειακή διοίκηση ήταν οι τελεστές (te-ret-ta).
- ε. Λιγότερο τιμητικός ήταν ο τίτλος βασιλεύς (qa-si-re-u). Έτσι ονομαζόταν ο επικεφαλής οποιασδήποτε ομάδας, ακόμα και ο αρχιτεχνίτης μιας ομάδας χαλκουργών. Αντίθετα στα ομηρικά χρόνια η λέξη «βασιλεύς» στην ελληνική γλώσσα δηλώνει τον ανώτατο άρχοντα.

Η εξάπλωση

Η κύρια πηγή πλούτου και ανάπτυξης του μυκηναϊκού κόσμου ήταν το εμπόριο, που έστρεψε τους Μυκηναίους στη θάλασσα.

- Μέχρι τα μέσα του 15ου αι. π.Χ. ηγετικό ρόλο στο Αιγαίο έπαιζαν οι Κρήτες.
- Στα τέλη του 15ου αι. π.Χ. οι Μυκηναίοι κυριάρχησαν στην Κρήτη και κατέλαβαν την Κνωσό. Εκτόπισαν από το Αιγαίο τους Κρήτες και επέβαλαν τη δική τους θαλασσοκρατία. Οι ανασκαφές αποδεικνύουν την ύπαρξη μυκηναϊκών εγκαταστάσεων ή εμπορικών σταθμών σ' όλο το Αιγαίο.
- Τους δύο επόμενους αιώνες οι Μυκηναίοι εξαπλώνονται πέρα από το Αιγαίο.
  - ο Το 13ο αι. π.Χ. αποίκισαν συστηματικά την Κύπρο, που βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Φοινίκων και των Αιγυπτίων και συνέβαλαν στον εξελληνισμό της.
  - ο Ίδρυσαν μυκηναϊκή παροικία στην φοινικική πόλη Ουγκαρίτ.
  - ο Επέκτειναν τις εμπορικές τους δραστηριότητες νοτιότερα, στην Παλαιστίνη και την Αίγυπτο.
  - ο Η εξάπλωση και η δύναμη των Μυκηναίων είχε φτάσει και στους Χετταίους. Στην Χαττούσα των Χετταίων βρέθηκαν πινακίδες που αναφέρονται με τιμητικό τρόπο στο βασιλιά των Αχιγιάβα, τον οποίο ο βασιλιάς των Χετταίων αποκαλεί αδερφό. Είναι πιθανό πίσω από τους Αχιγιάβα των πινακίδων να κρύβονται οι Αχαιοί. Αν δεχτούμε την υπόθεση αυτή ως αληθή, τότε οι σχέσεις Χετταίων και Αχαιών πρέπει να ήταν φιλικές. Υπάρχουν ωστόσο και περίοδοι όπου ο Χετταίος βασιλιάς κάνει παράπονα στον αδερφό του για τις επιδρομές των Αχιγιάβα στη χώρα.
  - ο Κάποιοι Μυκηναίοι θα πρέπει να ήταν και οι «Αχαιβάσα» (Αχαιοί) οι οποίοι αναφέρεται σε αιγυπτιακές επιγραφές ότι εισέβαλαν μαζί με τους λαούς της θάλασσας στην Αίγυπτο στις αρχές του 12ου αιώνα π.Χ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- ο Οι Μυκηναίοι επεκτάθηκαν και προς τη Δυτική Μεσόγειο. Προϊόντα τους έχουν βρεθεί στην ιταλική χερσόνησο, τη Σικελία, τη Σαρδηνία και τις ανατολικές ακτές της Ισπανίας.
- ο Οι βλέψεις τους στράφηκαν και στα βόρεια. Είχαν επαφές με τον Εύξεινο Πόντο από όπου προμηθεύονταν πρώτες ύλες και κυρίως μέταλλα. Με αυτές τις εμπορικές σχέσεις συνδέεται και η περίφημη τρωική εκστρατεία. Είναι πιθανό ότι με τον πόλεμο αυτό οι Αχαιοί επιδίωκαν τον έλεγχο των στενών του Ελλησπόντου. Η αρχαία ελληνική παράδοση χρονολογούσε την εκστρατεία στα 1184 π.Χ., την εποχή δηλαδή που αρχίζει η κρίση του μυκηναϊκού κόσμου. Το πιθανότερο είναι να συνέβη προς τα τέλη του 13ου αι. π.Χ. όταν οι Μυκηναίοι βρίσκονταν στο απόγειο της δύναμής τους. Στην περιοχή της Τρωάδας δεν μαρτυρούνται μυκηναϊκές εγκαταστάσεις, πράγμα που οδηγεί στην σκέψη ότι για λόγους ανασφάλειας οι Έλληνες πήραν το δρόμο της επιστροφής στις πατρίδες τους. Πάντως ο χαρακτήρας της τρωικής εκστρατείας ήταν πανελλήνιος και αυτό το είχαν ήδη συνειδητοποιήσει οι Έλληνες από την αρχαιότητα.

Η παρακμή

Από τις αρχές του 12ου αι. π.Χ. οι εμπορικές επαφές των Μυκηναίων με τις χώρες της Ανατολής γίνονταν με δυσκολία.

Αίτια

- Επιδρομές των λαών της θάλασσας → η Κύπρος, οι ανατολικές ακτές της Μεσογείου και Αίγυπτος αποδυναμώθηκαν οικονομικά εξαιτίας των συνεχών επιθέσεων.
- Το χετιπικό κράτος καταλύθηκε.

Συνέπειες για τους Μυκηναίους

Οι καταστροφές των παράκτιων περιοχών της Εγγύς Ανατολής από τις επιθέσεις των λαών της θάλασσας, μολονότι δεν έθιξαν το Αιγαίο και τα μυκηναϊκά κέντρα, περιόρισαν και στο τέλος τερμάτισαν τις εμπορικές επαφές, που ήταν ζωτικής σημασίας για τους Μυκηναίους.

Διάλυση των μυκηναϊκών κέντρων

- α. Η απώλεια των αγορών της Ανατολής κλόνησε την οικονομία των ανακτόρων και συνέβαλε βαθμιαία αλλά σταθερά στη διάλυση του μυκηναϊκού κόσμου.
- β. Η καταστροφή ολοκληρώθηκε από εσωτερικές διενέξεις, δυναστικές έριδες και συγκρούσεις ανάμεσα στα μυκηναϊκά κέντρα.

Ο πολιτισμός

Ο μυκηναϊκός κόσμος ήταν διασπασμένος, όμως παρόλαυτα παρουσιάζει ενοποιητικά χαρακτηριστικά που επιβεβαιώνουν την πολιτιστική συνοχή του. Τα σπουδαιότερα είναι:

1. Η κοινή γλώσσα. Πρόκειται για την πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας που μαρτυρείται από την ανάγνωση των πινακίδων της γραμμικής Β' γραφής.
2. Οι κοινές θρησκευτικές δοξασίες. Παρουσιάζονται οι πρώτες λατρείες και τα ονόματα θεοτήτων, που αργότερα συνέθεσαν το ελληνικό ολυμπιακό πάνθεον.
3. Η ομοιομορφία σε όλες τις πτυχές του υλικού βίου. Τα έργα τέχνης, ο πολεμικός εξοπλισμός, η ενδυμασία ακόμα και ο καλλωπισμός των Μυκηναίων παρουσιάζουν ομοιομορφία σε όλα τα μυκηναϊκά κέντρα.

Η μυκηναϊκή τέχνη

Η μυκηναϊκή τέχνη έχει χαρακτηριστικά αυστηρής συγκρότησης. Οι τεχνίτες και οι καλλιτέχνες εξαρτιόνταν στην πλειοψηφία τους από τα ανάκτορα και εξυπηρετούσαν τις ανακτορικές ανάγκες, ιδεολογικά και αισθητικά.

Μυκηναϊκή αρχιτεκτονική

Δείγματα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής είναι οι οχυρωμένες ακροπόλεις με τα ανάκτορα και οι ταφικές κατασκευές.

- Τα ανάκτορα οικοδομούνταν σε επιλεγμένες θέσεις που περιβάλλονταν με ισχυρά τείχη. Το ανάκτορο ήταν απλό στη δομή του. Πυρήνας ήταν το μέγαρο, δηλαδή ένα ορθογώνιο οικοδόμημα που διακρίνεται σε τρία μέρη:
  - ο έναν ανοικτό χώρο μπροστά που επικοινωνεί με μια μεγάλη αυλή
  - ο έναν προθάλαμο – τον πρόδομο και
  - ο το κυρίως μέγαρο με μια μεγάλη εστία στο κέντρο και τέσσερις κίονες γύρω από αυτή για τη στήριξη της οροφής. Στη δεξιά πλευρά αυτής της αίθουσας πρέπει να ήταν τοποθετημένος ο θρόνος.
  - ο Αριστερά και δεξιά από την αυλή και το μέγαρο απλώνονταν πολλά διαμερίσματα.
- Οι θολωτοί τάφοι αποτελούν το σημαντικότερο επίτευγμα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής.
  - ο Διαμορφώνονταν από ένα θάλαμο εξ ολοκλήρου κτιστό σε σχήμα κυψέλης.
  - ο Στη μια πλευρά του θαλάμου ανοιγόταν είσοδος μεγάλη με τριγωνική απόληξη στο επάνω μέρος.
  - ο Στην είσοδο οδηγούσε μακρύς διάδρομος με κτιστές τις πλευρές του.
  - ο Η είσοδος έκλεινε μάλλον με ξύλινη θύρα.
  - ο Μετά την ταφή του νεκρού, όλος ο θάλαμος και ο διάδρομος καλύπτονταν με χώμα. Έτσι όλη η κατασκευή παρουσίαζε την εικόνα ενός μικρού λόφου.
  - ο Το σπουδαιότερο δείγμα θολωτού τάφου είναι ο «θησαυρός του Ατρέως» στις Μυκήνες.

Ζωγραφική

Οι τοιχογραφίες που διακοσμούσαν τα ανάκτορα αλλά και οι αγγειογραφικές παραστάσεις υποδηλώνουν εργασία έμπειρων καλλιτεχνών.

- Αρχικά είχαν δεχτεί την μινωική επιρροή. Στη συνέχεια όμως η μινωική φυσιοκρατία περιορίστηκε από τους μυκηναίους καλλιτέχνες.
- Απεικονίζουν σκηνές από τη φύση (στα πρώτα στάδια), τελετουργικές σκηνές, κυρίως πολεμικές σκηνές ή σκηνές κυνηγιού
- Το 12^ο αι. π.Χ. τα φυτικά και ζωικά θέματα σχηματοποιήθηκαν, έχασαν την υπόστασή τους και έγιναν απλά διακοσμητικά σχέδια.

2. Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100 ως το 323 π.Χ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική ιστορία ξεκινά μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού κόσμου, περίπου το 1100 π.Χ.

11ος-9ος αι. π.Χ. • μεταβατικό στάδιο αναστατώσεων

- Τα ελληνικά φύλα μετά από συνεχείς μετακινήσεις απέκτησαν τις μόνιμες εγκαταστάσεις τους στις δύο πλευρές του Αιγαίου.
- Ο τόπος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην οικονομική τους ανάπτυξη και την πολιτική τους οργάνωση.
  - ο το γεωγραφικό ελλαδικό ανάγλυφο εμπόδιζε την ένωση
  - ο η θάλασσα αποτέλεσε πηγή ζωής και παράγοντα ευνοϊκό για την εξάπλωση των Ελλήνων
  - ο άνοιξε νέους ορίζοντες, οδήγησε τους Έλληνες σε άλλες περιοχές εγκατάστασης, άλλοτε μόνιμης και άλλοτε πρόσκαιρης.
- Οργανώνονται σε πόλεις-κράτη και έρχονται σε επαφές με άλλους λαούς
- Δημιουργείται ο ελληνικός πολιτισμός, το «ελληνικό θαύμα», όπως ονομάστηκε.

Η πολυτάραχη και δημιουργική ιστορική πορεία του ελληνικού κόσμου (οκτώ αιώνες από την καταστροφή του μυκηναϊκού πολιτισμού 1100 π.Χ. μέχρι και το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) χωρίζεται τρεις διαδοχικές περιόδους:

- α. την ομηρική εποχή (1100-750 π.Χ.)
- β. την αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.)
- γ. την κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)

2.1. Ομηρική εποχή (1100-750 π.Χ.) (αναλυτικά η 1η παράγραφος)

Μετά την παρακμή των μυκηναϊκών κέντρων ακολούθησε μια περίοδος αναστατώσεων που κρατά τρεις αιώνες περίπου.

Χαρακτηριστικά της μεταβατικής περιόδου

- 1) συνεχείς μετακινήσεις των ελληνικών φύλων
- 2) διαμόρφωση προϋποθέσεων ανασυγκρότησης των Ελλήνων μετά τη μόνιμη εγκατάστασή τους

ΠΗΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ

- ο η αρχαιολογική έρευνα
- ο τα ομηρικά έπη (κύρια πηγή πληροφόρησης)

Ορισμός

Ομηρική εποχή ή ελληνικός μεσαίωνας ή σκοτεινοί χρόνοι ονομάζεται η περίοδος από το 1100 π.Χ., μετά την πτώση του μυκηναϊκού κόσμου έως το 750 π.Χ. όπου παρατηρούνται μετακινήσεις των ελληνικών φύλων και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ανασυγκρότησης και οργάνωσής τους μετά τη μόνιμη εγκατάστασή τους που έθεσαν τα θεμέλια του ελληνικού πολιτισμού. Οι όροι ελληνικός μεσαίωνας ή σκοτεινοί χρόνοι αποδίδονταν παλαιότερα για την εποχή από τους μελετητές επειδή οι γνώσεις γι' αυτήν ήταν περιορισμένες και θεωρούνταν εποχή παρακμής.

Οι μετακινήσεις (11ος - 9ος αι. π.Χ.) (συνοπτικά)

Στα τέλη του 12ου αιώνα παρατηρείται:

- ⇒ αραίωση του πληθυσμού
- ⇒ απουσία κοινωνικής και πολιτικής συγκρότησης

ΑΙΤΙΑ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ

- 1) Η γενικότερη αναστάτωση που επικρατεί την εποχή αυτή
- 2) Η οικονομική εξασθένηση των Μυκηναίων λόγω της υποχώρησης του εμπορίου
- 3) Οι εσωτερικές διενέξεις και συγκρούσεις ανάμεσα στα μυκηναϊκά κέντρα
- 4) Η κάθοδος των Δωριέων και η απουσία αντίστασης από τους αυτόχθονες κατοίκους

Συνέπειες

- ⇒ Ο μυκηναϊκός κόσμος καταρρέει.
- ⇒ Ακολουθούν ανακατατάξεις των ελληνικών πληθυσμών μέσα στον ελλαδικό χώρο.
- ⇒ Δημιουργείται ένα μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Μικρά Ασία.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ

Σύμφωνα με πληροφορίες από τους ιστορικούς του 5ου αι. π.Χ., τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη:

1ο μεταναστευτικό ρεύμα

- Οι Θεσσαλοί μετακινήθηκαν από τη Θεσπρωτία στην περιοχή που από τότε φέρει το όνομά τους.
- Οι Βοιωτοί (παλαιότεροι κάτοικοι της περιοχής) μετακινήθηκαν νότια στο χώρο γύρω από τη Θήβα.

2ο μεταναστευτικό ρεύμα στις αρχές του 11ου αιώνα π.Χ.

Οφείλεται στην κάθοδο των Δωριέων και είχε μεγαλύτερο αντίκτυπο και ευρύτερες πληθυσμιακές ανακατατάξεις.

- Πληθυσμοί διεισδύουν από τη βορειοδυτική Ελλάδα σταδιακά και κατά κύματα. Εγκαθίστανται
  - ο στην περιοχή της Πίνδου
  - ο στη Φθιώτιδα
  - ο στην περιοχή νότια του Ολύμπου και της Όσσας
- Ομάδες Δωριέων από την Πίνδο μετακινήθηκαν στην Δωρίδα (πήρε το όνομα της από αυτούς) και στη συνέχεια μετακινήθηκαν νότια προς την Πελοπόννησο. Μια από τις πιο ισχυρές ομάδες εγκαταστάθηκε στη Λακωνία.

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

- Η είσοδος των Δωριέων στην Πελοπόννησο είχε χαρακτήρα στρατιωτικής επιχείρησης με στόχο την υποταγή των αχαϊκών-μυκηναϊκών πληθυσμών.
- Οι Δωριείς ερμήνευσαν την είσοδο και την κυριαρχία τους στην Πελοπόννησο με το μύθο της επανόδου των Ηρακλειδών δηλαδή των απογόνων του Ηρακλή που επέστρεψαν στην αρχαία τους κοιτίδα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- Νεότερες επιστημονικές μελέτες απορρίπτουν την είσοδο των Δωριέων από τη βορειοδυτική Ελλάδα και υποστηρίζουν ότι οι Δωριείς ήταν ένα ελληνικό ποιμενικό φύλο που κατοικούσε σε ορεινές περιοχές της Ελλάδας και το οποίο με τη διάλυση του μυκηναϊκού κόσμου βρήκε την ευκαιρία να κατέβει σε περιοχές πεδινές και να τις καταλάβει.

ΒΑΣΙΚΗ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

Άμεση συνέπεια υπήρξε η δημιουργία δημογραφικού προβλήματος που εκτονώθηκε μέσα από αλυσιδωτές μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών.

Ο πρώτος ελληνικός αποικισμός

Ορισμός

Πρώτος ελληνικός αποικισμός ονομάζεται η μετανάστευση ελληνικών φύλων από τα μέσα του 11ου αι. μέχρι και τον 9ο αι. π.Χ. στις δυτικές ακτές της Μ. Ασίας, με γέφυρα τα νησιά του Αιγαίου.

α. Ελληνικά φύλα που μιλούσαν την αιολική διάλεκτο, μετακινήθηκαν από τη Θεσσαλία, προς το βορειοανατολικό Αιγαίο και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή που ονομάστηκε Αιολίς

- ο στα νησιά Τένεδο και Λέσβο
- ο στα απέναντι παράλια της Μ. Ασίας

β. Οι Ίωνες από τη βορειοανατολική Πελοπόννησο, την Αττική, την Εύβοια συμπαρασύροντας και πολλά άλλα φύλα όπως Δρύοπες, Μολοσσούς, Αρκάδες, Φωκείς, Μάγνητες κ.α., με γέφυρα τις Κυκλάδες, μετακινήθηκαν

- ο προς τη Σάμο
- ο τη Χίο
- ο τις απέναντι ακτές της Μ. Ασίας, όπου ίδρυσαν 12 νέες πόλεις

Ίδρυσαν 12 νέες πόλεις που στη συνέχεια συγκρότησαν θηρησκευτική ένωση, το Πανιώνιο, με κέντρο το ιερό του Ποσειδώνα, στο ακρωτήριο της Μυκάλης.

Η εξάπλωση των Ιώνων έγινε προοδευτικά σε βάρος άλλων φύλων, με αποτέλεσμα ολόκληρη η δυτική ακτή της Μ. Ασίας να γίνει γνωστή με το όνομα Ιωνία.

γ. Οι Δωριείς δεν μετακινήθηκαν ως προσφυγικές ομάδες, πιεζόμενες από άλλα φύλα. Πρόκειται για τις πρώτες δωρικές ομάδες που γνώρισαν την θάλασσα. Αποχώρησαν από τη Λακωνία, την Επίδαυρο, την Τροιζήνα και εγκαταστάθηκαν

- ο στη Μήλο
- ο στη Θήρα
- ο στην Κρήτη
- ο στη Ρόδο
- ο στην Κω
- ο στις νοτιοδυτικές ακτές της Μ. Ασίας

Οι πόλεις: Ιαλυσός, Κάμιρος και Λίνδος της Ρόδου, η πόλη της Κω καθώς και η Κνίδος και η Αλικαρνασός στη Μ. Ασία συγκρότησαν θηρησκευτική ένωση, γνωστή ως δωρική εξάπολη, με κέντρο το ιερό του Απόλλωνα, στο Τριόπιο ακρωτήριο της Κνίδου.

Όλα τα ελληνικά μεταναστευτικά φύλα γρήγορα απέκτησαν μόνιμες εγκαταστάσεις στις νέες περιοχές και προοδευτικά επεκτάθηκαν στην ενδοχώρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναμείχθηκαν μεταξύ τους αλλά και με τους γηγενείς πληθυσμούς.

Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση (αναλυτικά)

α) Η οικονομία

Κύρια πηγή οικονομικής ανάπτυξης είναι η γη.

- Η παραγωγή στηριζόταν σε μια μορφή κλειστής αγροτικής οικονομίας. Τα μέλη δηλαδή κάθε οικογένειας, μαζί με άλλα άτομα που εξαρτιόνταν από την οικογένεια, συγκροτούσαν έναν οίκο και επιτελούσαν όλες τις παραγωγικές εργασίες.
- Δεν υπήρχε εργασιακή εξειδίκευση σε μεγάλη κλίμακα και άρα απουσιάζει η βιοτεχνική ανάπτυξη.
- Όλα τα παραγόμενα αγαθά, κυρίως γεωργικά και κτηνοτροφικά, καταναλώνονταν στα πλαίσια του οίκου.

Η έλλειψη αγαθών αναπληρωνόταν με άλλους τρόπους όπως

- α. το περιορισμένο ανταλλακτικό εμπόριο μεταξύ των οίκων
- β. με ανταλλαγή δώρων
- γ. με τον πόλεμο
- δ. με την πειρατεία

Μέτρο αναφοράς για την αξιολόγηση των ανταλλασσόμενων αγαθών ήταν το βόδι ή τα δέρματα ζώων, τα μέταλλα κι ακόμα και οι δούλοι.

Το εξωτερικό εμπόριο κυρίως για την προμήθεια μετάλλων και δούλων διεξαγόταν από τους Φοίνικες.

β) Η κοινωνία

Στις πρώιμες αυτές κοινωνίες ο οίκος λειτούργησε και ως μονάδα κοινωνικής συγκρότησης.

Με τον τερματισμό των μετακινήσεων των ελληνικών φύλων και την απόκτηση μόνιμων εγκαταστάσεων η κοινωνική ιεραρχία διαμορφώνεται ως εξής:

- οι άριστοι (οι ευγενείς)

Ήταν τα μέλη του οίκου, που συνδέονταν με συγγενικούς δεσμούς, γίνονταν κάτοχοι της γης και αποκτούσαν οικονομική ισχύ.

- το πλήθος

Στο πλαίσιο του οίκου ζούσαν και πολλοί άνθρωποι που δεν είχαν άμεσους συγγενικούς δεσμούς με τους ευγενείς. Αυτοί αποτελούσαν μια πολυάριθμη κοινωνική ομάδα γνωστή με την ονομασία πλήθος.

- οι δημιουργοί

Ασκούσαν την εργασία τους για να καλύψουν τις ανάγκες μιας κοινότητας που περιλάμβανε τους οίκους μιας περιοχής.

Ήταν ανεξάρτητοι από τον οίκο αλλά οικονομικά εξαρτιόνταν από τους οίκους μιας ευρύτερης περιοχής.

Η εργασία τους προϋπέθετε κάποια εξειδίκευση, όπως ο ξυλουργός, ο αγγειοπλάστης, ο χαλκουργός κ.α.

- οι δούλοι

Αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο του οίκου. Οι περισσότεροι είχαν αποκτηθεί από πολέμους ή πειρατεία.

γ) Η πολιτική οργάνωση

Οι πρώτες ελληνικές κοινωνίες οργανώθηκαν με φυλετικά κριτήρια, δηλαδή αποτέλεσαν φυλετικά κράτη.

- Κάθε φύλο, το οποίο διαρθρωνόταν σε φυλές, φ(ρ)ατρίες και γένη με βάση τους συγγενικούς δεσμούς, μπορούσε να αποτελέσει ένα κράτος.
- Επίσης φυλετικό κράτος μπορούσε να προκύψει από τη διάσπαση ενός φύλου ή ακόμα και από την ένωση περισσότερων φυλών του ίδιου φύλου.

Η ανάγκη όμως για την αντιμετώπιση των προβλημάτων μέσα στα φυλετικά κράτη θα οδηγήσει προοδευτικά στην πολιτική τους οργάνωση → οι φυλετικοί αρχηγοί της εποχής των μετακινήσεων εξελίχθηκαν σε κληρονομικούς βασιλείς, αφού τα φύλα απέκτησαν μόνιμες εγκαταστάσεις.

- Ο βασιλιάς
  - ο αρχηγός του στρατού σε εποχή πολέμου και
  - ο κυβερνήτης με θρησκευτική και δικαστική εξουσία σε περίοδο ειρήνης
- Η βουλή των γερόντων

Δίπλα στο βασιλιά υπήρχε ένα συμβούλιο που αποτελούνταν από τους αρχηγούς των ισχυρών γενών, οι οποίοι ονομάζονταν και αυτοί βασιλείς. Το συμβούλιο αυτό βαθμιαία περιόρισε τη βασιλική εξουσία.

- Η εκκλησία του δήμου

Όταν ο βασιλιάς έπαιρνε κάποια σημαντική απόφαση, συγκαλούσε σε σύνοδο το πλήθος, κυρίως τους πολεμιστές για να ζητήσει τη γνώμη τους, που είναι γνωστή ως εκκλησία του δήμου.

Ο πολιτισμός (συνοπτικά)

Η γραφή

- Μετά την πτώση των μυκηναϊκών ανακτόρων, η δύσκολη Γραμμική Β' γραφή λησμονήθηκε (άλλωστε μόνο λίγοι γραφείς την γνώριζαν).
- Για τρεις περίπου αιώνες οι Έλληνες δε χρησιμοποίησαν γραφή.
- Στα τέλη του 9ου αιώνα π.Χ. ή στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. επανεμφανίζεται η γραφή στον ελλαδικό χώρο.
- Η ελληνική αλφαβητική γραφή προέκυψε ύστερα από αφομοίωση του φοινικικού αλφαβήτου.
  - ο Τα σύμβολα της γραφής δεν αποδίδουν πλέον συλλαβές αλλά φθόγγους.
  - ο Οι Έλληνες προσαρμόσαν τα σύμβολα στις φωνητικές αξίες της ελληνικής γλώσσας
  - ο Πρόσθεσαν τα φωνήεντα που έλειπαν από το φοινικικό αλφάβητο.

Έτσι έγιναν οι δημιουργοί του πρώτου πραγματικού αλφαβήτου.

Η θρησκεία

- Την ομηρική εποχή δημιουργήθηκαν τα πρώτα ιερά, τα οποία σταδιακά απέκτησαν πανελλήνιο χαρακτήρα.
- Παράλληλα με τις τοπικές λατρείες, παγιώθηκαν οι θρησκευτικές αντιλήψεις που συγκρότησαν το ολυμπιακό δωδεκάθεο.

Τα γράμματα και η τέχνη

Στα πολιτιστικά επιτεύγματα της περιόδου περιλαμβάνονται:

- α) Η προφορική διαμόρφωση της πρώτης ελληνικής ποίησης, της επικής ποίησης
- β) Τα έργα τέχνης, κυρίως της κεραμικής και της μικροτεχνίας.

α) Ομηρικά έπη

- Ήδη από την μυκηναϊκή εποχή πρέπει να είχαν δημιουργηθεί στον ελλαδικό χώρο τραγούδια με ηρωικό περιεχόμενο. Τα τραγούδια αυτά αποτέλεσαν το υπόβαθρο για την μετέπειτα δημιουργία των ομηρικών επών από τους Έλληνες της Μ. Ασίας.
- Το περιεχόμενο των τραγουδιών ήταν γνωστό στους ποιητές των ομηρικών χρόνων, τους ραψωδούς, οι οποίοι το τραγουδούσαν συχνά προσθέτοντας πολλές φορές καινούρια στοιχεία για να διασκεδάσουν το λαό στα πανηγύρια ή τους ευγενείς στα μέγαρά τους.
- Η παράδοση θέλει ως δημιουργό των δύο επών, τον Όμηρο, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα συνέθεσε
  - ο την Ιλιάδα στην πρωταρχική της μορφή στα μέσα περίπου του 8ου αιώνα π.Χ.
  - ο την Οδύσσεια στα τέλη του 8ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 7ου αι. π.Χ.

β) Η γεωμετρική τέχνη

Η τέχνη των ομηρικών χρόνων ονομάστηκε συμβατικά από τους ερευνητές γεωμετρική. Η ονομασία αυτή συχνά χαρακτηρίζει και ολόκληρη την εποχή (γεωμετρική εποχή), εξαιτίας των γεωμετρικών σχεδίων που κυριάρχησαν

- στη διακόσμηση των αγγείων αλλά και
- στην κατασκευή των έργων της μικροτεχνίας.

2.2. Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.) (αναλυτικά)

Ορισμός

Αρχαϊκή περίοδος ονομάζεται συμβατικά η περίοδος από τα μέσα περίπου του 8ου αιώνα π.Χ. μέχρι και την πρώτη εικοσαετία του 5ου αιώνα π.Χ.. Είναι η περίοδος της προετοιμασίας και των απαρχών της οικονομικής, της πολιτικής και πολιτιστικής εξέλιξης του ελληνικού κόσμου.

Χαρακτηριστικά της αρχαϊκής εποχής

- ⇒ Οικονομικοκοινωνική κρίση → στα τέλη της ομηρικής εποχής αντιμετωπίστηκε από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ.
  - ο στο πλαίσιο των οργανωμένων πόλεων – κρατών και
  - ο με την ίδρυση αποικιών (δεύτερος ελληνικός αποικισμός)
- ⇒ Εποχή πνευματικών αναζητήσεων και διαμόρφωσης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (7ος και ο 6ος αι. π.Χ.)
- ⇒ Αγώνες των Ελλήνων εναντίον των «βαρβάρων». Από τους αγώνες αυτούς οι Έλληνες
  - ο εξήλθαν νικητές
  - ο ενίσχυσαν την εθνική τους συνείδηση και
  - ο επικύρωσαν την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης, με το θεσμό της πόλης – κράτους.

Η γένεση της πόλης-κράτους

Ο όρος πόλη-κράτος δηλώνει από τη μία την έννοια του χώρου και από την άλλη την οργανωμένη κοινότητα ανθρώπων κάτω από ορισμένη εξουσία. Η οργάνωση της πόλης –κράτους προϋποθέτει:

- ⇒ την κυριαρχία σε συγκεκριμένο χώρο, που αντιστοιχεί σε όρια μιας πόλης ή μιας ευρύτερης περιοχής μαζί με την πόλη και
- ⇒ τη συγκρότηση εξουσίας για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων.

Έτσι η πόλη-κράτος παρουσιάζει τα ακόλουθα συστατικά στοιχεία:

Από γεωγραφική άποψη διαμορφωνόταν συνήθως

- ο σε ένα χώρο, κέντρο άσκησης της εξουσίας, τειχισμένο τις περισσότερες φορές, που ονομαζόταν πόλις ή άστυ
- ο σε μια ευρύτερη περιοχή γύρω από αυτόν, καλλιεργήσιμη με διάσπαρτους μικρότερους οικισμούς, τις κώμες, που ήταν η ύπαιθρος χώρα.

Από οργανωτική άποψη, οι κάτοικοι της πόλης κράτους, δηλαδή οι πολίτες,

- ο συμμετείχαν στη διαχείριση των κοινών και έπαιρναν μικρότερο ή μεγαλύτερο μέρος στη λήψη των αποφάσεων. Ο τρόπος άσκησης της εξουσίας και η συμμετοχή ή μη των πολιτών σε αυτόν όριζε το πολίτευμα.

Ανεξάρτητα από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτεύματος, γίνεται κατανοητό ότι οι πολίτες είχαν τρεις βασικές επιδιώξεις που παράλληλα αποτελούσαν και προϋποθέσεις ύπαρξης της πόλης-κράτους:

- 1) την ελευθερία, δηλαδή οι πολίτες αγωνίζονταν για την ανεξαρτησία τους υπερασπίζοντας την ελευθερία της πόλης.
- 2) την αυτονομία, δηλαδή οι πολίτες συνέβαλλαν στη διακυβέρνηση με νόμους που οι ίδιοι είχαν θεσπίσει για να πετύχουν την αυτονομία της.

- 3) την αυτάρκεια, δηλαδή οι πολίτες συμμετείχαν στην παραγωγή για να καλύψουν τις ανάγκες τους και να ενισχύσουν την αυτάρκεια της πόλης τους.

Η σημασία του θεσμού της πόλης-κράτους

- Η επιβίωση και η εξέλιξη κάθε πόλης κράτους ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις τρεις βασικές επιδιώξεις των πολιτών της. Οι επιδιώξεις αυτές
  - αποτελέσαν τη γενεσιουργό δύναμη των επιτευγμάτων και της πολιτισμικής πορείας των Ελλήνων
  - λειτούργησαν παράλληλα ως τροχοπέδη (= εμπόδιο) για την οργάνωση των Ελλήνων σε ενιαίο κράτος.
- Ο συνεχής αγώνας των πολιτών των ελληνικών πόλεων-κρατών, με σκοπό την εξασφάλιση της ελευθερίας, της αυτονομίας και της αυτάρκειας της πόλης τους, ήταν ένα κίνητρο που οδηγούσε σε μια μορφή πατριωτισμού με έντονο τοπικιστικό πνεύμα.
- Η μορφή αυτή του πατριωτισμού τόνιζε τις διαφορές μεταξύ των Ελλήνων, προκαλούσε συχνά εμφύλιες συγκρούσεις και κυρίως, δε διευκόλυνε την ένωσή τους.

Η έννοια του «πολίτη» και της «πολιτικής»

Η έννοια του πολίτη στους λαούς της Μέσης Ανατολής

Η οργάνωση των ανθρώπων σε πόλεις είχε αρχίσει ήδη από την 4η χιλιετία π.Χ. στη Μεσοποταμία, όπου οι Σουμέριοι ήταν οργανωμένοι σε πόλεις με αναπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα.

Σε καμία όμως από αυτές τις πόλεις οι κάτοικοι δεν ανέπτυξαν «πολιτική» δραστηριότητα, δηλαδή δεν είδαν τη ζωή τους συνδεδεμένη με τις ιδέες

- της ελευθερίας,
- της αυτόβουλης δράσης για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων και
- της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους.

Η έννοια του πολίτη στις ελληνικές πόλεις-κράτη

Μόνο μέσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη οι έννοιες του «πολίτη» και της «πολιτικής» απέκτησαν υπόσταση και έγιναν πραγματικότητα.

Έτσι γίνεται κατανοητό γιατί ο θεσμός της πόλης-κράτους ήταν σημαντική καινοτομία με μεγάλες συνέπειες για την εξέλιξη του πολιτισμού. Ό,τι αποτελεί επίτευγμα του ελληνικού πολιτισμού γεννήθηκε μέσα από τη λειτουργία του θεσμού της πόλης-κράτους. Μερικά από τα επιτεύγματα της δραστηριότητας του ανθρώπου στο πλαίσιο της πόλης-κράτους ήταν:

- ⇒ η δημοκρατία
- ⇒ η ποίηση και ιδιαίτερα το θέατρο
- ⇒ η φιλοσοφία
- ⇒ η ρητορεία
- ⇒ η πολεοδομία και
- ⇒ η επιστήμη

Η οικονομική και κοινωνική οργάνωση

Η συγκρότηση των πόλεων-κρατών συνδέεται άμεσα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στις ομηρικές κοινωνίες.

Οι συνθήκες αυτές, που ήταν διαφορετικές από περιοχή σε περιοχή, οδήγησαν προοδευτικά στη μετεξέλιξη των ομηρικών κοινοτήτων σε πόλεις-κράτη.

Την περίοδο των μετακινήσεων, τμήματα των ελληνικών φύλων

- ⇒ πιθανότατα αυτονομήθηκαν
- ⇒ απέκτησαν στη συνέχεια μόνιμη εγκατάσταση
- ⇒ σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες όπως η χωροταξική οργάνωση, οι τοπικές λατρείες κ.α. δημιούργησαν τις πόλεις-κράτη

στην προσπάθεια αυτή ίσως αναμείχθηκαν

⇒ και με τμήματα άλλων φύλων

Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή οι πρώτες πόλεις-κράτη πρέπει να σχηματίστηκαν στα παράλια της Μ. Ασίας στη διάρκεια του πρώτου αποικισμού.

Στον ελλαδικό χώρο ο σχηματισμός πιθανώς να ακολούθησε διαφορετική πορεία:

- ή ανεξαρτητοποιήθηκαν τμήματα διαφορετικών φύλων και οργανώθηκαν μεταξύ τους
- ή γειτονικές κοινότητες ενώθηκαν σε ενιαίο χώρο
- ή ακόμα, από κώμες (χωριά) αποσπάστηκαν ομάδες και συγκρότησαν δικής τους ενιαία διοίκηση

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις κάνουμε λόγο για συνοικισμό

Επομένως γίνεται φανερό ότι οι πόλεις-κράτη δεν οργανώθηκαν συγχρόνως και με τον ίδιο τρόπο.

Η κρίση του ομηρικού κόσμου (αναλυτικά)

Προς τα τέλη του 9ου αι. π.Χ. οι ομηρικές κοινότητες παρουσίαζαν σταδιακή πληθυσμιακή αύξηση

→ προκλήθηκε οικονομική κρίση

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

- α. περιορισμένες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης
- β. περιορισμένα μέσα εκμετάλλευσης
- γ. συγκέντρωση της γης σε λίγους
- δ. απουσία εργασιακής ειδίκευσης
- ε. έλλειψη άλλων πόρων πέρα από την εκμετάλλευση της γης.

→ προκλήθηκε πολιτική κρίση → περιορίζεται η βασιλική εξουσία

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

- α. αύξηση της δύναμης των ευγενών
- β. έλλειψη οργανωμένου στρατού
- γ. αμφισβήτηση της εξουσίας του βασιλιά από τους ευγενείς

ΟΙ ΕΥΓΕΝΕΙΣ

- Είχαν γη.
- Ήταν γνωστοί με τα ονόματα αγαθοί, άριστοι, ευπατρίδες, εσθλοί, κ.ά., ονόματα που υποδήλωναν την προέλευση και την κοινωνική τους υπόσταση.
- Ασκούσαν το σώμα και καλλιεργούσαν το πνεύμα τους το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου.
- Έτρεφαν άλογα και βρίσκονταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα- γι' αυτό ονομάστηκαν και ιππείς.

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ

- Πρόκειται για μεγάλο αριθμό μικρών ή μεσαίων καλλιεργητών ή και ακτημόνων → γνωστοί με τα ονόματα πλήθος, όχλος, κακοί κ.ά.
- Πολλοί απ' αυτούς ασχολήθηκαν με τη βιοτεχνία, το εμπόριο, τη ναυτιλία και πλούτισαν.
- Δεν εξισώθηκαν εξαρχής πολιτικά με τους ευγενείς.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ

- Τα πρώτα στάδια της ιστορικής πορείας των πόλεων-κρατών ήταν συνδεδεμένα με την ανάπτυξη της δουλείας.
- Η ανάπτυξη του θεσμού της δουλείας συνδέεται άμεσα με την αντίληψη ότι ο πολίτης πρέπει να είναι απαλλαγμένος από τις εργασίες για να ασχολείται μόνο με τις υποθέσεις της πόλης, με τα κοινά.
- Ο αριθμός των δούλων αυξήθηκε
  - εξαιτίας των χρεών προς τους ευγενείς → Αθήνα μέχρι τις αρχές του 6ου αι. π.Χ.
  - εξαιτίας των κατακτητικών πολέμων → Σπάρτη

Η αντιμετώπιση της κρίσης (αναλυτικά)

Η οικονομική κρίση των ομηρικών χρόνων συνεχίστηκε και στα πρώτα στάδια οργάνωσης των πόλεων-κρατών, καθώς το υπάρχον σύστημα της κλειστής αγροτικής οικονομίας δεν επαρκούσε. Οι λύσεις που δόθηκαν ήταν οι ακόλουθες:

- α. ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου
- β. κατακτητικοί πόλεμοι και εδαφική επέκταση
- γ. ίδρυση αποικιών

Κάποιες πόλεις-κράτη εφάρμοσαν μια από τις προαναφερθείσες λύσεις, κάποιες άλλες τις συνδύασαν για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΟΛΕΩΝ-ΚΡΑΤΩΝ

- Η Αθήνα ξεπέρασε την κρίση με την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου.
- Η Σπάρτη, το Άργος, η Ήλιδα κ.α. με την κατάκτηση γειτονικών τους περιοχών.
- Η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Χαλκίδα, η Μίλητος κ.α. συνδύασαν αυτές τις λύσεις με την ίδρυση αποικιών.

Όσα τμήματα του ελληνικού κόσμου παρέμειναν απομονωμένα και δεν είχαν συνεχείς επαφές με τους άλλους Έλληνες, όπως οι Αρκάδες, οι Αιτωλοί, οι Ακαρνανές, οι Ηπειρώτες, οι Μακεδόνες και άλλοι δεν ακολούθησαν την ίδια οικονομική πορεία και διατήρησαν τη φυλετική οργάνωση.

Ο δεύτερος αποικισμός (8ος -6ος αι. π.Χ.) (αναλυτικά)

Ο όρος προέρχεται από το ρ. αποικίζω (στέλνω μακριά από τον οίκο, από την πατρίδα) και δηλώνει την αναγκαστική μετακίνηση, την εγκατάσταση σε άλλη περιοχή και τη δημιουργία νέας πόλης.

Το φαινόμενο αυτό διαφέρει από την εξάπλωση των ελληνικών φύλων στα μικρασιατικά παράλια (11ος-9ος αι. π.Χ.).

Η ίδρυση των αποικιών την αρχαϊκή εποχή:

- α. ήταν επιχείρηση οργανωμένη εξ ολοκλήρου από τη μητέρα-πόλη (μητρόπολη)
- β. οι αποικίες ήταν νέες πόλεις-κράτη αυτόνομες και αυτάρκειες
- γ. οι δεσμοί τους με τις μητέρες-πόλεις ήταν χαλαροί, σε μερικές περιπτώσεις ανύπαρκτοι ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις οι σχέσεις ήταν εχθρικές.

Τα αίτια που συνέβαλαν στην ίδρυση των αποικιών ήταν:

1. η στενοχωρία, δηλαδή το πρόβλημα που προέκυψε από την αύξηση του πληθυσμού και τις περιορισμένες εκτάσεις καλλιέργειας
2. η έλλειψη πρώτων υλών, ιδιαίτερα μετάλλων
3. η αναζήτηση νέων αγορών για την προμήθεια και την πώληση αγαθών
4. οι εσωτερικές πολιτικές κρίσεις που οδηγούσαν σε απομόνωση μια ομάδα κατοίκων
5. οι γνώσεις που διέθεταν για τους θαλάσσιους δρόμους και τις περιοχές εγκατάστασης
6. ο ριψοκίνδυνος χαρακτήρας των Ελλήνων εκείνης της εποχής, όπως ανακλάται μέσα από την Οδύσσεια

Τόποι εγκατάστασης

Από τα μέσα του 8ου αι. π.Χ. μέχρι και τα μέσα του 6ου αι. π.Χ. οι Έλληνες εξαπλώθηκαν στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο, στα όρια του τότε γνωστού κόσμου, περιορίζοντας έτσι τη δραστηριότητα άλλων λαών και ιδιαίτερα των Φοινίκων.

Συνέπειες

Η αποικιστική εξάπλωση των Ελλήνων επανασύνδεσε ουσιαστικά τους Έλληνες με τη Μεσόγειο και είχε σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία και την πολιτιστική εξέλιξη αυτής της περιόδου

- 1) Οι Έλληνες μετέφεραν στις νέες τους πατρίδες
  - τις θηρησκευτικές πεποιθήσεις
  - τις πολιτικές πρακτικές
  - τις αισθητικές αντιλήψεις
  - τον τρόπο ζωής
- 2) Έδωσαν και πήραν πολιτιστικά στοιχεία στις επαφές τους με τους γηγενείς.
  - η διάδοση της γραφής → το χαλκιδικό αλφάβητο, μια μορφή του ελληνικού αλφαβήτου, διαδόθηκε από τους Χαλκιδείς αποίκους στους ιταλικούς λαούς και έγινε στη συνέχεια το πρότυπο για το λατινικό αλφάβητο.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- 3) Η οικονομική κρίση αντιμετωπίστηκε έξω από τα όρια των πόλεων-κρατών, σε ευρύτερο οικονομικό χώρο
- Αναπτύχθηκε ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας της οικονομίας
  - Το εμπόριο απέκτησε χαρακτήρα εμπορευματοχρηματικό με την κοπή και τη χρήση νομίσματος → Το νόμισμα γίνεται τώρα το κύριο μέσο συναλλαγής.
- 4) Αλλάζει η κοινωνία των πόλεων-κρατών
- Οι πολίτες που πλούτισαν από το εμπόριο διεκδίκησαν μερίδιο στην άσκηση της εξουσίας.
  - Η αριστοκρατικά οργανωμένη κοινωνία πέρασε κρίση.
  - Αναπτύχθηκε η δουλεία λόγω της ανάγκης για περισσότερα και φθηνότερα εργατικά χέρια → Για πρώτη φορά αυτήν την εποχή χρησιμοποιήθηκαν δούλοι αργυρώνητοι, δηλαδή αγορασμένοι, ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης.

Τα πολιτεύματα (αναλυτικά)

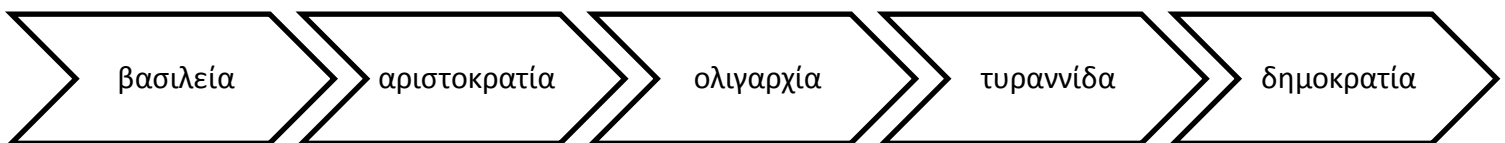
Μέσα από το θεσμό της πόλης-κράτους

→ λειτούργησαν οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί και

→ ασκήθηκε η εξουσία, από τις εκάστοτε ισχυρές κοινωνικές τάξεις.

Είναι ευνόητο ότι οι κοινωνικές συγκρούσεις και οι πολιτειακές μεταβολές είχαν διαφορετική εξέλιξη σε κάθε πόλη-κράτος.

Την πορεία μεταβολής των πολιτευμάτων παρουσιάζει το ακόλουθο θεωρητικό σχήμα:

η βασιλεία

- Η δημιουργία των πόλεων-κρατών συνδέεται με την παρακμή και την πτώση της βασιλείας.
- Το πολίτευμα της βασιλείας παρέμεινε μόνο σε περιοχές που διατήρησαν τον φυλετικό τρόπο οργάνωσης και δε δημιούργησαν πόλεις-κράτη όπως η Ήπειρος, η Μακεδονία κ.α.

η αριστοκρατία

- Ο θεσμός της πόλης-κράτους ξεκίνησε με την επικράτηση των ευγενών και με την εγκαθίδρυση αριστοκρατικών πολιτευμάτων.
- Στα αριστοκρατικά καθεστώτα η εξουσία βρισκόταν στα χέρια των αρίστων, εκείνων δηλαδή που αντλούσαν τη δύναμη από την καταγωγή τους και την κατοχή γης.

κρίση της αριστοκρατίας

- α. Νέες κοινωνικές ομάδες έρχονται στην επιφάνεια μετά τις οικονομικές εξελίξεις που προκάλεσε ο αποικισμός με την ανάπτυξη του εμπορίου, όπως
- οι βιοτέχνες,
  - οι έμποροι

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- οι ναυτικοί
  - οι τεχνίτες
- β. Οι νέες κοινωνικές ομάδες όξυναν τον κοινωνικό ανταγωνισμό και διεκδίκησαν μέσα από συγκρούσεις μερίδιο στην άσκηση της εξουσίας.
- γ. Στην κρίση της αριστοκρατίας συνέβαλε η οπλιτική φάλαγγα.
- Ήταν ένα καινούριο στρατιωτικό σώμα, στο οποίο ανήκαν όσοι από τους πολίτες απέκτησαν την ιδιότητα του πολεμιστή και είχαν την οικονομική ευχέρεια να εξοπλίζονται με δικά τους έξοδα.
  - Η φάλαγγα των οπλιτών οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας ακόμα και ως προς την άσκηση της εξουσίας.

Στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. και τις αρχές του 6ου αι. π.Χ.

1. Οι διαφορές οξύνθηκαν και οι αγώνες μεταξύ των ευγενών από τη μια πλευρά και των πλουσίων και του πλήθους από την άλλη έγιναν ιδιαίτερα σκληροί.
2. Η κατάσταση εν μέρει αντιμετωπίστηκε σε πολλές πόλεις με την κωδικοποίηση του άγραφου, εθιμικού δικαίου. Η καταγραφή των νόμων ανατέθηκε σε πρόσωπα κοινής αποδοχής, προερχόμενα κυρίως από την τάξη των ευγενών.

Πρόκειται για τους γνωστούς νομοθέτες ή αισυμνήτες, όπως

- ο Ζάλευκος και ο Χαρώνδας στις αποικίες της Δύσης
- ο Πιπτακός στη Μυτιλήνη
- ο Λυκούργος στη Σπάρτη
- ο Δράκων και ο Σόλων στην Αθήνα

Με την καταγραφή των νόμων στις περισσότερες πόλεις διευρύνθηκε η πολιτική βάση, εφόσον η συμμετοχή στη διακυβέρνηση της πολιτείας έγινε ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των πολιτών, όπως συνέβη στην Αθήνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα.

η ολιγαρχία

Το πολίτευμα με τη διεύρυνση της πολιτικής βάσης με κριτήρια οικονομικά, μεταβλήθηκε σε ολιγαρχικό ή όπως ονομάστηκε διαφορετικά τιμοκρατικό (η εκ τμημάτων πολιτεία), επειδή κριτήριο της διάκρισης των πολιτών ήταν τα «τιμήματα», δηλαδή τα εισοδήματα.

η τυραννίδα

Η επικράτηση των «ολίγων» δεν έδωσε λύσεις στα προβλήματα του πλήθους.

Οι αντιθέσεις

- διατηρήθηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις
- υποδαυλίστηκαν από πρόσωπα που ήθελαν να εκμεταλλευτούν τις κοινωνικές αναταραχές για να επιβάλλουν τη δική τους εξουσία. Τέτοια πρόσωπα συνήθως ήταν ευγενείς που είχαν αναδειχθεί ηγέτες των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, με την υποστήριξη των οποίων κατόρθωναν να καταλάβουν την εξουσία.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Η προσωπική εξουσία που επέβαλλαν άτομα συνήθως ευγενικής καταγωγής που είχαν ηγετικό ρόλο και υποστηρίζονταν από κοινωνικές ομάδες ονομαζόταν τυραννίδα. Η λέξη «τύραννος» ήταν μάλλον λυδικής προέλευσης.

Ορισμένοι από τους τυράννους αναδείχθηκαν σε καλούς ηγέτες, που φρόντισαν για την ανάπτυξη της πόλης τους και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις τυράννων ήταν

- α. ο Πολυκράτης στη Σάμο
- β. ο Περίανδρος στην Κόρινθο
- γ. ο Θεαγένης στα Μέγαρα
- δ. ο Πεισίστρατος στην Αθήνα κ.α.

Οι περισσότεροι τύραννοι είχαν βίαιο τέλος. Οι δολοφονικές απόπειρες εναντίον τους εκφράζουν με σαφήνεια και τις διαθέσεις των πολιτών.

Περίπου στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. μετά την πτώση των τυραννικών καθεστώτων,

- ⇒ στις περισσότερες πόλεις επιβλήθηκαν εκ νέου ολιγαρχικά καθεστώτα
- ⇒ σε άλλες, όπως για παράδειγμα στην Αθήνα, έγιναν μεταρρυθμιστικές νομοθετικές προσπάθειες που άνοιξαν το δρόμο προς τη δημοκρατία (μεταρρύθμιση του Κλεισθένη).

η δημοκρατία

Στο δημοκρατικό πολίτευμα κυρίαρχο πολιτειακό όργανο είναι η εκκλησία του δήμου, δηλαδή η συνέλευση όλων των ενηλίκων κατοίκων που είχαν πολιτικά δικαιώματα. Σε κάθε πολίτη δινόταν η δυνατότητα

- ⇒ να παίρνει το λόγο, να διατυπώνει ελεύθερα την άποψή του (ισηγορία) και
- ⇒ να συμμετέχει στη διαμόρφωση και στην ψήφιση των νόμων (ισονομία)

Στη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής κάθε πόλη-κράτος παγίωσε μέσα από κοινωνικές ανακατατάξεις και «στάσεις» ένα σύστημα διακυβέρνησης. Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι της Σπάρτης και της Αθήνας.

- Η Σπάρτη κατά τον 7ο αι. π.Χ. διαμόρφωσε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα, το οποίο διατήρησε μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση, το 2ο αι. π.Χ.
- Η Αθήνα διήνυσε όλο το φάσμα των πολιτειακών εξελίξεων, από την αριστοκρατική οργάνωση τον 7ο αι. π.Χ. μέχρι τη θεμελίωση της δημοκρατίας στα τέλη του 6ου αι. π.Χ.

Ο πολιτισμός (συνοπτικά)

Την αρχαϊκή εποχή

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ο ποιητικός λόγος αποκτά προσωπικό ύφος, εκφράζει βιώματα και συναισθήματα.
2. Ο πεζός λόγος μέσα από τη σκέψη των πρώτων φιλοσόφων (φυσικών φιλοσόφων)
  - επιχειρεί να εξηγήσει τη δημιουργία του κόσμου αλλά και
  - να αφηγηθεί ήθη, έθιμα λαών, δημιουργώντας τα πρώτα δείγματα ιστορικής γραφής.

ΤΕΧΝΗ

- Αρχικά ήταν επηρεασμένη από πρότυπα της Ανατολής (ανατολίζουσα φάση*)
- Στη συνέχεια διαμόρφωσε χαρακτηριστικά που πρόβαλλαν τις ελληνικές αισθητικές αντιλήψεις.

Στους αρχαϊκούς χρόνους

- 1) δημιουργήθηκαν δύο βασικοί αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, ο δωρικός και ο ιωνικός,
- 2) κατασκευάστηκαν τα πρώτα μεγάλα αγάλματα, οι κούροι και οι κόρες,
- 3) εξελίχθηκε σε εντυπωσιακό σημείο η κεραμική τέχνη με το μελανόμορφο και ερυθρόμορφο ρυθμό.

* η χρονική περίοδος της ελληνικής αρχαιότητας (7ος αι.π.Χ. και αρχές του 6ου αι. π.Χ.) κατά την οποία χρησιμοποιήθηκαν στη διακόσμηση των έργων της πλαστικής και της κεραμικής στοιχεία προερχόμενα από την Ανατολή, όπως λέοντες, πάνθηρες, φανταστικά ζώα - σφίγγες, γρύπτες - ρόδακες, άνθη λωτού κ.ά.

→ Οι πρώτες πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες εντοπίζονται κυρίως στην Ιωνία, όπου γεννήθηκε και η φιλοσοφία.

→ γρήγορα διαδίδονται και στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, μητροπολιτικό και αποικιακό.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ

Αυτή την εποχή έχουν πλέον αποκρυσταλλωθεί οι θρησκευτικές δοξασίες και ο τρόπος λατρείας των θεών.

- Τα χαρακτηριστικά της μορφής κάθε θεού γίνονται κοινά σε πανελλήνιο επίπεδο
- Ορισμένοι τόποι λατρείας εξελίσσονται σε πανελλήνια ιερά με φήμη και πέρα από τα ελληνικά όρια, όπως συμβαίνει με τους Δελφούς, την Ολυμπία, τη Δήλο κ.ά.

Οι περσικοί πόλεμοι (μόνο τον ορισμό)

Οι επεκτατικοί πόλεμοι των Περσών βασιλέων εναντίον των ελληνικών πόλεων στη διάρκεια της πρώτης εικοσαετίας του 5ου αι. π.Χ.

ΑΦΟΡΜΗ

Η ατυχής εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας (ιωνική επανάσταση, 499-494 π.Χ.), οι οποίοι ήταν υποτελείς στην περσική αυτοκρατορία, έδωσε την αφορμή για μια σειρά περσικών επιχειρήσεων εναντίον της Ελλάδας.

- ◆ Η πρώτη απόπειρα επέκτασης των Περσών στον ελλαδικό χώρο δεν είχε αίσιο τέλος. Κατέληξε σε καταστροφή του στόλου τους, λόγω θαλασσοταραχής, στο ακρωτήριο του Άθω. Ωστόσο, ο στρατός τους υποχρέωσε σε υποταγή τους Έλληνες της Θράκης και της Μακεδονίας (492 π.Χ.).
- ◆ Η πρώτη οργανωμένη περσική εκστρατεία είχε χαρακτήρα ναυτικής επιχείρησης και στόχευε στην τιμωρία των Ερετριέων και των Αθηναίων, επειδή είχαν βοηθήσει τους Έλληνες της Ιωνίας στην εξέγερσή τους. Τελείωσε με τη μάχη στο Μαραθώνα, όπου οι Πέρσες νικήθηκαν από τους Αθηναίους και τους Πλαταιείς (490 π.Χ.). Καθοριστικής σημασίας ήταν η συμβολή του Μιλτιάδη.
- ◆ Η δεύτερη συστηματικά οργανωμένη εκστρατεία έγινε υπό την αρχηγία του Ξέρξη με συγκέντρωση πολυπληθών θαλάσσιων και χερσαίων δυνάμεων και στόχευε στην κατάκτηση ολόκληρου του ελλαδικού χώρου. Οι ελληνικές πόλεις μπροστά στον περσικό κίνδυνο συγκάλεσαν συνέδριο στην Κόρινθο (481 π.Χ.), όπου αποφάσισαν τη συγκρότηση αμυντικής συμμαχίας κατά των Περσών. Μέσα από μια σειρά συγκρούσεων - Θερμοπύλες (Λεωνίδας), Αρτεμίσιο, Σαλαμίνα (Θεμιστοκλής), Πλαταιές (Παυσανίας), Μυκάλη - οι Έλληνες αντιμετώπισαν τους Πέρσες και τους υποχρέωσαν να εγκαταλείψουν με τα υπολείμματα του στρατού τους τον ελλαδικό χώρο (480-479 π.Χ.)

Την ίδια εποχή οι Έλληνες της Δύσης αντιμετώπισαν και αυτοί νικηφόρα την επεκτατικότητα των Καρχηδονίων στη Σικελία (μάχη της Ιμέρας, 480 π.Χ.).

Οι συνέπειες των περσικών πολέμων (συνοπτικά)

Το επιτυχές αποτέλεσμα των περσικών πολέμων πρόβαλε

- α. το δυναμισμό που έκρυβε η πόλη-κράτος ως οργανωτικός θεσμός
- β. την ιδέα ότι οι αγώνες αυτοί ήταν κοινό έργο των Ελλήνων → Σύγκρουση δύο διαφορετικών τρόπων ζωής, δύο συστημάτων αξιών, δύο πολιτισμών
- γ. Οι περσικοί πόλεμοι (τα Μηδικά) συνέβαλαν στη δημιουργία κοινής ιστορικής μνήμης: ήταν οι πρώτοι «εθνικοί» πόλεμοι των Ελλήνων.

Ο αγώνας των Ελλήνων για την προάσπιση της ανεξαρτησίας τους, της γης, των ιερών τους και κυρίως του «Ελληνικού» (έθνους), απηχεί για πρώτη φορά συνειδητοποιημένα την ιδέα πανελλήνιου πνεύματος.

2.3. Κλασική εποχή (480 – 323 π.Χ.) (αναλυτικά)

Ορισμός

Κλασική ονομάζεται η περίοδος από το τέλος των περσικών πολέμων έως και το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου. Ο χαρακτηρισμός αυτός

- αναγνωρίζει στην εποχή την υπεροχή των συντελεστών της και των επιτευγμάτων τους,
- επικυρώνει την πνευματική τους επιβολή και τη διαχρονική επιβίωσή τους στις ιδέες και στα δημιουργήματα μεταγενέστερων εποχών.

Την εποχή αυτή διαμορφώθηκαν οι αξίες που αποτελούν τα θεμέλια του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.

ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Το νικηφόρο αποτέλεσμα των περσικών πολέμων ήταν καθοριστικό για την ιστορική πορεία των Ελλήνων.

- α. η αυτοπεποίθηση,
- β. η αίσθηση της αυτάρκειας και της υπεροχής απέναντι στους «βαρβάρους»
- γ. η ψυχική ευφορία του νικητή που θέλει να αποκαταστήσει τις καταστροφές

ήταν κίνητρα που δημιούργησαν τα επιτεύγματα στην πολιτική, στα γράμματα και τις τέχνες της κλασικής εποχής.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΤΟΥ 5^{ΟΥ} ΚΑΙ 4^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

- ⇒ Μετά τους περσικούς πολέμους και για πενήντα περίπου χρόνια η Αθήνα εξελίχθηκε σε ηγεμονική δύναμη, γεγονός που δημιούργησε τις προϋποθέσεις της αντιπαράθεσής της με τη Σπάρτη.
- ⇒ Τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των δύο σημαντικότερων πόλεων είχαν ως αποτέλεσμα τη διαίρεση του ελληνικού κόσμου σε δύο μεγάλους συνασπισμούς.
- ⇒ Οδήγησαν τους Έλληνες σε μακροχρόνια εμφύλια σύρραξη τριάντα περίπου χρόνων, τον Πελοποννησιακό πόλεμο.
- ⇒ Στο πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. τον ανταγωνισμό των ελληνικών πόλεων-κρατών υποδαύλιζε η παρέμβαση των Περσών με την παροχή χρημάτων ή στρατιωτικής βοήθειας.
- ⇒ Το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα εμφανίζεται ως επιτακτική ανάγκη η ιδέα της πανελληνίας ένωσης. Η ένωση των Ελλήνων και ο κοινός τους αγώνας εναντίον των Περσών ήταν εγχείρημα του Ελληνισμού της Μακεδονίας, το οποίο επιτεύχθηκε εν μέρει από το Φίλιππο Β' και ολοκληρώθηκε από το Μ. Αλέξανδρο.

Η συμμαχία της Δήλου - Αθηναϊκή ηγεμονία.

Η Αθήνα μετά την απόκρουση του περσικού κινδύνου

- ανασυγκροτήθηκε και εξελίχθηκε σε μεγάλη ναυτική δύναμη.
- τέθηκε επικεφαλής μεγάλου μέρους των ελληνικών πόλεων, ιδρύοντας την Α' Αθηναϊκή συμμαχία (478/7 π.Χ.).

Η ενέργεια αυτή ήταν απόλυτα εναρμονισμένη με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντά της, που στόχευαν στην ανάδειξη της σε μεγάλη δύναμη.

Ορισμός

Η Α' Αθηναϊκή Συμμαχία (478/7 π.Χ.) ήταν ένας συνασπισμός ελληνικών πόλεων με επικεφαλής την Αθήνα. Πρόφαση για τη δημιουργία της συμμαχίας ήταν να εκδικηθούν οι Έλληνες τους Πέρσες για τις καταστροφές που έπαθαν κατά τους Μηδικούς πολέμους.

Κύρια επιδίωξή τους όμως, ήταν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους και να απελευθερώσουν τις ελληνικές πόλεις που βρίσκονταν κάτω από την περσική κυριαρχία. Θα διατηρούσαν μια κοινή επιθετική και αμυντική πολιτική και για το λόγο αυτό ορκίστηκαν να έχουν όλα τα μέλη της συμμαχίας τους ίδιους εχθρούς και φίλους (Θουκυδίδης, Ιστοριών 1.96-97).

→ Έδρα της συμμαχίας ορίστηκε η Δήλος (Δηλιακή συμμαχία), όπου βρισκόταν το συμμαχικό ταμείο και συγκεντρώνονταν κάθε χρόνο οι αντιπρόσωποι.

→ Τα μέλη που την αποτέλεσαν είχαν, τουλάχιστον στην αρχή, τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις.

→ Ο φόρος καθοριζόταν σε πλοία ή χρήματα.

Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Οι Αθηναίοι χρησιμοποίησαν τη συμμαχία

- ως μέσο επικράτησης και κυριαρχίας
- ως μέσο επικράτησης απέναντι στους Πέρσες και στους υπόλοιπους Έλληνες
- ως μέσο επιβολής της κυριαρχίας τους στους ίδιους τους συμμάχους.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ – ΚΡΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

- Ο πόλεμος εναντίον των Περσών συνεχίστηκε με αρκετές διακοπές, εξαιτίας των πολιτικών αντιθέσεων στην Αθήνα.
- Οι Έλληνες που δεν είχαν προσχωρήσει στη συμμαχία, αν και δεν αντιμετώπιζαν ευνοϊκά την αύξηση της δύναμης των Αθηναίων, δεν εκδήλωναν φανερά την αντίθεσή τους.
- Οι Σπαρτιάτες ήταν επιφυλακτικοί και μόνο όταν τους δινόταν η ευκαιρία, προσπαθούσαν με πλάγιο τρόπο να εξασθενίσουν την αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας.

Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΑ (συνοπτικά)

Ο Κίμων, εκπρόσωπος της αριστοκρατικής παράταξης, ήταν υπέρ της συνεργασίας με τη Σπάρτη.

- Ως αρχιστράτηγος της συμμαχίας εργάστηκε για τη στερέωση της αθηναϊκής δύναμης και την αντιμετώπιση των Περσών.
- Η σημαντικότερη από τις στρατιωτικές ενέργειές του ήταν η νικηφόρα αντιμετώπιση των Περσών στις εκβολές του Ευρυμέδοντος ποταμού στις Μικρασιατικές ακτές (περίπου το 467 π.Χ.).
- Η φιλολακωνική πολιτική που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα
  - την πολιτική του ήπια και
  - τη διακοπή των φιλικών σχέσεων Αθήνας και Σπάρτης, όταν οι Λακεδαιμόνιοι απέπεμψαν αθηναϊκή στρατιωτική δύναμη που είχε σταλεί για να τους συνδράμει στη διάρκεια εξέγερσης των ειλιώνων της Μεσσηνίας (Γ' Μεσσηνιακός πόλεμος, 464-455 π.Χ.).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (συνοπτικά)

Στην Αθήνα την περίοδο αυτή συνέβησαν πολιτικές ανακατατάξεις.

- 1) Οι δημοκρατικοί επικράτησαν με αρχηγό τον Εφιάλτη.
- 2) Περιορίσαν τις δραστηριότητες των αριστοκρατικών.
- 3) Ο Κίμων εξοστρακίστηκε (461 π.Χ.) → Η φιλολακωνική πολιτική του εγκαταλείφθηκε οριστικά.
- 4) Μετά τον εξοστρακισμό του Κίμωνα δολοφονήθηκε ο Εφιάλτης και αρχηγός των δημοκρατικών αναδείχθηκε ο Περικλής.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ (αναλυτικά)

- Η Αθήνα, παρά τον ανταγωνισμό της με τη Σπάρτη, κατόρθωσε να επεκτείνει τη συμμαχία ανάμεσα στους Έλληνες.
- Επιβλήθηκε δυναμικά μεταβάλλοντας τη συμμαχία σε ηγεμονία. Η μεταβολή αυτή έγινε
  - ο τυπικά με τη μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Ακρόπολη των Αθηνών (454 π.Χ.).
  - ο ουσιαστικά όμως εκδηλώθηκε με ένοπλες επεμβάσεις των Αθηναίων στις συμμαχικές πόλεις που παρουσίαζαν διαθέσεις αποχώρησης από τη συμμαχία.

Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ (συνοπτικά)

- Ο Κίμων επέστρεψε μετά από δεκάχρονη εξορία (451 π.Χ.) και έγινε εκ νέου κύριος της πολιτικής κατάστασης.
- Υπέγραψε πενταετή ανακωχή με τη Σπάρτη
- Στράφηκε εναντίον των Περσών στην Κύπρο, όπου και πέθανε κατά την πολιορκία του Κιτίου (450 π.Χ.).
- Ο αθηναϊκός στόλος τον επόμενο χρόνο κατόρθωσε να νικήσει τον περσικό στη Σαλαμίνα της Κύπρου.

ΚΑΛΛΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ (συνοπτικά)

Οι Αθηναίοι συνήψαν συνθήκη ειρήνης με τους Πέρσες, υποχρεώνοντάς τους να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας.

→ Η συνθήκη αυτή είναι γνωστή ως Καλλίειος από το όνομα του αρχηγού της αθηναϊκής αποστολής στα Σούσα.

→ Πολλοί ιστορικοί ονομάζουν την ειρήνη Κιμώνειο, υποστηρίζοντας ότι κύριος συντελεστής της ήταν ο Κίμων με τις νίκες του εναντίον των Περσών.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ

Μετά το θάνατο του Κίμωνα πολιτική δράση ανέλαβε ο Περικλής, ο οποίος έκλεισε ειρήνη για τριάντα χρόνια (τριακοντούεις σπονδαί) με τους Σπαρτιάτες (445 π.Χ.).

Η εποχή του Περικλή (αναλυτικά)

Στα χρόνια της τριακονταετούς ειρήνης, που κράτησε μόνο δεκαπέντε χρόνια, η Αθήνα

- 1) αναπτύσσεται στο εσωτερικό της και
- 2) ολοκληρώνει την κυριαρχία της επί των συμμάχων της.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ – ΗΓΕΤΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

- Κύριος συντελεστής της ανάπτυξης αυτής ήταν αναμφισβήτητα ο Περικλής.
- Η προσωπικότητα του χαρισματικού αυτού ηγέτη σφράγισε ουσιαστικά με τη δράση του την εποχή, ώστε δίκαια από πολλούς ολόκληρος ο 5ος αιώνας π.Χ. χαρακτηρίζεται για την Αθήνα ως «χρυσούς αιών του Περικλέους».
- Ο Περικλής καθιερώθηκε στην Αθήνα μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και το θάνατο του Κίμωνα.
- Εκλεγόταν με δημοκρατικές διαδικασίες κάθε χρόνο στρατηγός.
- Το πολίτευμα που επικρατούσε την εποχή του Περικλή, χαρακτηρίζεται από το Θουκυδίδη ως δημοκρατία στα λόγια, στην ουσία όμως αρχή του πρώτου άνδρα, χωρίς βέβαια να υπονοείται η επιβολή τυραννίδας.
- Από το Θουκυδίδη επίσης πληροφορούμαστε ότι ο Περικλής επιβαλλόταν στο πλήθος χωρίς να περιορίζει τις ελευθερίες του.

ΑΠΟΓΕΙΟ ΔΥΝΑΜΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Στην Αθήνα υπήρχαν οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, που σε συνδυασμό με την πολιτική οξυδέρκεια του προικισμένου ηγέτη της, Περικλή, οδήγησαν την πόλη στο αποκορύφωμα της πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης.

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Το δημοκρατικό πολίτευμα ενισχύθηκε. Σε αυτό βοήθησε

- (α) η καθιέρωση χρηματικής αποζημίωσης για τους κληρωτούς άρχοντες, τους βουλευτές και τους λαϊκούς δικαστές. Το μέτρο αυτό στόχευε στην οικονομική ενίσχυση των λαϊκών στρωμάτων που δε διέθεταν περιουσία και έπρεπε να συμμετέχουν στη διοίκηση του κράτους.
- (β) Οι οικονομικές παροχές επεκτάθηκαν και σε δαπάνες για την πολιτιστική ανάπτυξη των Αθηναίων με τα θεωρικά. Τα θεωρικά ήταν το αντίτιμο της ελεύθερης εισόδου των πολιτών στο θέατρο, το οποίο αποτελούσε χώρο παιδείας για τους Αθηναίους.

Η εξάπλωση της επιρροής της Αθήνας

Έχοντας εξασφαλίσει την κυριαρχία της Αθήνας μεταξύ των συμμάχων, ο Περικλής επιδίωξε να επεκτείνει την εμπορική επιρροή των Αθηναίων και προς τη Δύση.

- συμμάχησε με την Εγέστα, τους Λεοντίνους, το Ρήγιο και
- συνέβαλε στην ίδρυση της αποικίας των Θουρίων (444-443 π.Χ.).

➔ Ο Πειραιάς εξελίχθηκε σε μεγάλο εμπορικό λιμάνι. Πολύ γρήγορα το επίνειο της Αθήνας, που χτίστηκε με πολεοδομικά σχέδια του Ιππόδαμου, εξελίχθηκε στο κυριότερο εμπορικό κέντρο της Μεσογείου.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Τα έσοδα του αθηναϊκού κράτους προέρχονταν από:

- 1) την εκμετάλλευση των μεταλλείων. Το κράτος εκμίσθωνε (= νοίκιαζε) σε ιδιώτες τα ορυχεία μετάλλου για ορισμένο χρονικό διάστημα. Η εργασία στα ορυχεία εκτελούνταν κυρίως από δούλους.
- 2) τη φορολογία
- 3) το φόρο των συμμάχων και
- 4) τις έκτακτες εισφορές

Φορολογία

- Άμεση φορολογία
  - ο Την εποχή του Περικλή άμεση φορολογία δεν υπήρχε στην Αθήνα· ίσως εφαρμόστηκε σε στιγμές μεγάλης κρίσης.
  - ο Μόνο όσοι ήταν εγκατεστημένοι στην Αθήνα από άλλες πόλεις πλήρωναν φόρο, το μετοίκιο, 12 δραχμές το χρόνο για τους άνδρες και 6 δραχμές για τις γυναίκες, αν είχαν εισοδήματα.
- Έμμεση φορολογία
  - ο επιβαλλόταν για τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα από τα αθηναϊκά λιμάνια και κυρίως τον Πειραιά.
  - ο οι εισφορές των συμμάχων.
    - Όταν το συμμαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα (454 π.Χ.) οι εισφορές ανέρχονταν σε απόθεμα 8.000 τάλαντων
    - Το 445 π.Χ. σε 9.700 τάλαντα
    - Πριν την έναρξη του πελοποννησιακού πολέμου (431 π.Χ.) σε 6.000 τάλαντα.
- Έκτακτη φορολογία
  - ο έκτακτη φορολογία στους συμμάχους, κυρίως με τη μορφή πολεμικών αποζημιώσεων.
  - ο Ο θεσμός της λειτουργίας

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Βασική πηγή εσόδων από έκτακτες εισφορές ήταν ο θεσμός της λειτουργίας

⇒ Πρόκειται για δαπάνες στρατιωτικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων που αναλάμβαναν οι πλουσιότεροι πολίτες.

⇒ Ήταν υποχρεωτικές και είχαν τιμητικό χαρακτήρα.

Οι σπουδαιότερες από αυτές ήταν:

- (α) η χορηγία σύμφωνα με την οποία ο χορηγός είχε την υποχρέωση να δώσει τα χρήματα για τη διδασκαλία ενός θεατρικού έργου
- (β) η τριηραρχία κατά την οποία ο τριηραρχος είχε την υποχρέωση της συντήρησης και του εξοπλισμού μιας τριήρους
- (γ) η αρχιθεωρία για τα έξοδα της επίσημης αποστολής (θεωρίας) σε πανελλήνιες γιορτές
- (δ) η εστίαση για τα έξοδα του δείπνου μιας φυλής σε θρησκευτικές γιορτές
- (ε) η γυμνασιαρχία για την τέλεση αγώνων λαμπαδηδρομίας στα Παναθήναια

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431 – 404 π.Χ.) (συνοπτικά)

Οι τοπικές συγκρούσεις μεταξύ των Αθηναίων και των αντιπάλων τους, κυρίως Σπαρτιατών, Θηβαίων, Κορινθίων, που έληξαν με την υπογραφή τριακονταετούς ειρήνης (445 π.Χ.), δεν έδωσαν λύσεις στις διαφορές τους.

Αίτια της αντιπαράθεσης

- 1) Οι ανταγωνισμοί των δύο μεγάλων συμμαχιών, της Αθηναϊκής (Αθήνα) και της Πελοποννησιακής (Σπάρτη) οδηγούσαν σε ανοιχτή ρήξη.
  - 2) Η φυλετική διαφορά: Αθηναίοι – Ίωνες και Σπαρτιάτες – Δωριείς
  - 3) Η πολιτειακή συγκρότηση των δύο αντιπάλων: η δημοκρατική Αθήνα και η ολιγαρχική Σπάρτη
  - 4) Οι ηγεμονικές τάσεις της Αθήνας
- Όλος σχεδόν ο ελληνικός κόσμος πριν ξεκινήσει ο πόλεμος είχε χωριστεί σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα.
  - Οι αφορμές απέμεναν για την έναρξη της σκληρότερης εμφύλιας σύγκρουσης του αρχαίου ελληνικού κόσμου.
  - Ο πόλεμος είχε διάρκεια περίπου τριάντα χρόνια.
  - Τα γεγονότα του πολέμου καταγράφηκαν από δύο ιστορικούς της αρχαιότητας, τον Θουκυδίδη και τον Ξενοφώντα.

Οι νεότεροι ιστορικοί χώρισαν τον Πελοποννησιακό πόλεμο σε τρεις περιόδους:

- (α) ο Αρχιδάμιος ή Δεκαετής πόλεμος (431-421 π.Χ.)
- (β) η Σικελική εκστρατεία (415-413 π.Χ.)
- (γ) ο Δεκελεικός ή Ιωνικός πόλεμος (413-404 π.Χ.)

Συνέπειες του πολέμου

- 1) Ο Πελοποννησιακός πόλεμος ήταν εξοντωτικός για όλες τις ελληνικές πόλεις και ιδιαίτερα
  - για εκείνες που μεταβλήθηκαν σε πεδία συγκρούσεων ή
  - για εκείνες που υπέστησαν τις συνέπειες της αντιπαράθεσης με μια από τις δύο μεγάλες δυνάμεις, όπως συνέβη με τις Πλαταιές, τη Μυτιλήνη, τη Μήλο και άλλες.
- 2) Άμεση συνέπεια ήταν η ήττα της αθηναϊκής δύναμης.
- 3) Η αναγνώριση της Σπαρτιατικής ηγεμονίας από τις ελληνικές πόλεις (404 π.Χ.)
- 4) Υλικές καταστροφές.
- 5) Εξαχρείωση των ανθρώπων.
- 6) Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις ανάμειξης των Περσών στα εσωτερικά θέματα του ελληνικού κόσμου.

Οι έμμεσες συνέπειες έκριναν την τύχη των πόλεων-κρατών στη διάρκεια του επόμενου αιώνα.

Η κρίση της πόλης-κράτους (αναλυτικά)

Τον 4ο αι. π.Χ. οι πόλεις-κράτη αντιμετώπισαν

- (α) στο εσωτερικό προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής κρίσης.
- (β) στο εξωτερικό οξύνθηκε ο μεταξύ τους ανταγωνισμός και πλήθυναν οι συγκρούσεις,

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

- ο Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις υποκινούνταν πολλές φορές από την παρέμβαση των Περσών.
- ο Η περσική πολιτική στόχευε στη διάσπαση των ελληνικών δυνάμεων με την παροχή χρημάτων, άλλοτε προς τη μια και άλλοτε προς την άλλη πόλη.

ΒΟΙΩΤΙΚΟΣ Ή ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (395-386 π.Χ.) (συνοπτικά)

Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και την επικράτηση των Σπαρτιατών, ο περσικός παράγοντας φρόντισε

- να δημιουργήσει αντισπαρτιατικό συνασπισμό από τη Θήβα, την Κόρινθο, το Άργος και την Αθήνα και
- να υποκινήσει μια σειρά συγκρούσεων που έγιναν γνωστές ως Βοιωτικός ή Κορινθιακός πόλεμος (395-386 π.Χ.)

Ο πόλεμος αυτός επισφραγίστηκε από μια μειωτική για τον Ελληνισμό ειρήνη.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ή ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Οι Σπαρτιάτες συμφώνησαν πλέον με το Μεγάλο Βασιλιά να επιβάλουν τους όρους του τερματισμού του πολέμου.

- 1) Παρέδωσαν τις ελληνικές πόλεις των παραλίων της Μ. Ασίας και την Κύπρο στο βασιλιά της Περσίας
- 2) Διακήρυξαν την αυτονομία όλων των ελληνικών πόλεων - με εξαιρέση τα νησιά Ίμβρο, Λήμνο και Σκύρο που παρέμειναν στους Αθηναίους
- 3) Οι Σπαρτιάτες έγιναν τοποτηρητές της ειρήνης στην κυρίως Ελλάδα → μεταβλήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο σε όργανα της περσικής πολιτικής.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ

Την ηγεμονία μετά τους Σπαρτιάτες θα διεκδικήσουν για μικρό χρονικό διάστημα οι Θηβαίοι.

Δύο σημαντικές για τον ελληνισμό μάχες, θα κρίνουν την άνοδο και την πτώση αντίστοιχα της Θηβαϊκής ηγεμονίας.

- στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και
- στη Μαντινεία (362 π.Χ.)

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ – ΚΡΑΤΩΝ

- (α) οι πόλεμοι μεταξύ των ελληνικών πόλεων
- (β) οι πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές μέσα στις ίδιες τις πόλεις
- (γ) ο παρεμβατικός ρόλος των Περσών

Η πανελλήνια ιδέα (αναλυτικά)

Η πανελλήνια ιδέα ήταν μια νέα πολιτική έκφραση σύμφωνα με την οποία ένας συνασπισμός ελληνικών πόλεων θα αναλάμβανε έναν κοινό αγώνα εναντίον των Περσών.

- Η ιδέα αυτή διατυπώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. από το σοφιστή Γοργία, σε λόγο του στον ιερό χώρο της Ολυμπίας.
- Κύριος εκφραστής της πολιτικής αυτής ήταν ο Αθηναίος ρητοροδιδάσκαλος Ισοκράτης, όπου στον «Πανηγυρικό» λόγο του (380 π.Χ.) διατυπώνει την άποψη ότι τον κοινό αγώνα εναντίον των Περσών θα μπορούσε να αναλάβει η Αθήνα με την ανασύσταση της ηγεμονίας της. Αργότερα η αδυναμία της Αθήνας να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και να επιβληθεί, τον έστρεψε στην ιδέα ότι ένας ισχυρός μονάρχης θα ένωνε τους Έλληνες και θα τους οδηγούσε εναντίον των Περσών.

Προσωπικότητες για τις οποίες πίστεψε ότι θα μπορούσαν να θέσουν σε εφαρμογή την πανελλήνια ιδέα ήταν

- 1) ο Ευαγόρας, βασιλιάς της Σαλαμίνας της Κύπρου
  - 2) ο Ιάσωνας, ο τύραννος των Φερρών της Μαγνησίας
  - 3) ο Διονύσιος Α', τύραννος των Συρακουσών
  - 4) ο Φίλιππος ο Β' της Μακεδονίας (τον οποίο έβλεπε ο Ισοκράτης στα βαθιά του γεράματα ως τον ιδανικό εκφραστή της πανελλήνιας ιδέας)
- Ο Ισοκράτης ήταν από τις προσωπικότητες που κατόρθωσαν να αποδесμευτούν από το τοπικιστικό πνεύμα που φανάτιζε ακόμα και τους σύγχρονους του πολιτικούς.
  - Ο ρήτορας Δημοσθένης ήταν αντίθετος με την πανελλήνια ιδέα και πάντα πιστός στην ιδέα του πρωταγωνιστικού ρόλου της Αθήνας.

Ο Φίλιππος Β' και η ένωση των Ελλήνων (συνοπτικά)

Ο Φίλιππος Β' σταθεροποίησε τη θέση του στο θρόνο της Μακεδονίας και έθεσε ως στόχους της πολιτικής του

- (α) την ισχυροποίηση του μακεδονικού κράτους
- (β) την επέκταση της εξουσίας του

Την ισχυροποίηση της Μακεδονίας πέτυχε με τις ακόλουθες ενέργειες:

- 1) Αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις επιδρομές των Ιλλυριών και των Παιόνων στα βόρεια σύνορα.
- 2) Οργάνωσε ισχυρό στρατό.
  - Κύριο εκστρατευτικό σώμα ήταν η μακεδονική φάλαγγα, αποτελούμενη από πεζεταίρους σε σχηματισμό βάθους 16 σειρών και με οπλισμό ένα μακρύ δόρυ μήκους 6 μ, τη σάρισα.
  - Το ιππικό το επάνδρωναν οι ευγενείς, οι εταίροι, όπως ονομάζονταν.
  - Το στρατό συμπλήρωναν σώματα ακοντιστών και πελταστών.
- 3) Δημιούργησε ισχυρή οικονομία.
  - Κατέλαβε τα ορυχεία χρυσού του Παγγαίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

- Έκοψε νόμισμα, τους χρυσούς στατήρες. Το νόμισμα αυτό βαθμιαία εκτόπισε τους περσικούς δαρεικούς από τον ελλαδικό χώρο.
- 4) Ακολούθησε επεκτατική εξωτερική πολιτική. Στόχοι της πολιτικής αυτής:
- Η εξασφάλιση νέων εκτάσεων γης στους άνδρες του μακεδονικού στρατού
  - Μετά την παρέμβαση του Φιλίππου στην κεντρική και νότια Ελλάδα, η ένωση των Ελλήνων υπό την αρχηγία του.

Εφαρμογή της επεκτατικής πολιτικής του Φιλίππου

- (α) Σε πρώτο στάδιο, ο Φίλιππος κατέλαβε τις πόλεις της Χαλκιδικής και εδάφη της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, και έφτασε μέχρι τις δυτικές ακτές του Εύξεινου Πόντου.
- (β) Σε δεύτερο στάδιο, με αφορμή προβλήματα του μαντείου των Δελφών επενέβη στη Θεσσαλία και στη Νότια Ελλάδα. Σε μια από τις εκστρατείες του αντιμετώπισε νικηφόρα τις συνασπισμένες δυνάμεις των Θηβαίων και των Αθηναίων στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.)

Ο Φίλιππος επιβλήθηκε ως αδιαφιλονίκητος ηγέτης που είχε τη δυνατότητα να ενώσει τους Έλληνες και να ηγηθεί του κοινού αγώνα εναντίον των Περσών.

Συνέδριο της Κορίνθου (αναλυτικά)

Η πανελλήνια ένωση έγινε πραγματικότητα σε συνέδριο στην Κόρινθο το 337 π.Χ., όπου συμμετείχαν όλες οι πόλεις εκτός από τη Σπάρτη και όπου συμφωνήθηκαν τα εξής:

- 1) απαγορεύτηκαν οι συγκρούσεις μεταξύ των ελληνικών πόλεων και η βίαιη μεταβολή των καθεστώτων τους·
  - 2) προστατεύθηκε η ελεύθερη ναυσιπλοΐα και καταδικάστηκε η πειρατεία·
  - 3) ιδρύθηκε πανελλήνια συμμαχία, αμυντική και επιθετική, με ισόβιο αρχηγό το Φίλιππο Β'
- Το συνέδριο της Κορίνθου, μετά τη δολοφονία του Φιλίππου Β', επαναλήφθηκε την επόμενη χρονιά (336 π.Χ.) από τον Αλέξανδρο.
- Σε αυτό ανανεώθηκε από την πλευρά των αντιπροσώπων στο πρόσωπο του νέου ηγέτη ο όρκος που είχε δοθεί στον πατέρα του.

Το οικουμενικό κράτος του Μ. Αλεξάνδρου (συνοπτικά)

Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου

- στην αρχή είχε ως στόχο την αντιμετώπιση του περσικού κινδύνου και
- στη συνέχεια πέτυχε την κατάλυση της περσικής αυτοκρατορίας

Ξεκίνησε από την Πέλλα το 334 π.Χ. και σε διάστημα ένδεκα χρόνων (334-325 π.Χ.) ο Μ. Αλέξανδρος κατάκτησε την Ανατολή φτάνοντας μέχρι τον Ινδό ποταμό.

Το έργο αυτό πραγματοποιήθηκε σε τρεις διαδοχικές φάσεις:

- Στη διάρκεια της πρώτης φάσης (334-331 π.Χ.)
  - (α) κυριάρχησε στη Μ. Ασία και απελευθέρωσε τις ελληνικές πόλεις, αφού συγκρούστηκε δύο φορές με τον περσικό στρατό, στο Γρανικό ποταμό (334 π.Χ.) και στην Ισσό της Κιλικίας (333 π.Χ.).
  - (β) κατέλαβε τη Φοινίκη και την Παλαιστίνη (333-2 π.Χ.)
  - (γ) ξεκίνησε την κατάκτηση της Αιγύπτου. Οι κάτοικοι της τον υποδέχτηκαν ως απελευθερωτή και τον αναγόρευσαν φαραώ.
  - (δ) στο Δέλτα του Νείλου ίδρυσε την Αλεξάνδρεια (331 π.Χ.), η οποία επρόκειτο να εξελιχθεί στο μεγαλύτερο εμπορικό και πνευματικό κέντρο της Μεσογείου.
- Στη δεύτερη φάση (331-327 π.Χ.)
  - (α) προχώρησε στη Μεσοποταμία
  - (β) μετά από μια ανοικτή σύγκρουση με τον περσικό στρατό στα Γαυγάμηλα, κοντά στα ερείπια της αρχαίας Νινευί, νίκησε το Δαρείο Γ'
  - (γ) κατέλαβε τις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών, τη Βαβυλώνα, τα Σούσα (331 π.Χ.), την Περσέπολη, τις Πασαργάδες, τα Εκβάτανα (330 π.Χ.)
  - (δ) συνέχισε τη νικηφόρα εκστρατεία με την κατάληψη των ανατολικών σατραπειών, της Παρθίας, της Υρκανίας, της Αρείας, της Αραχωσίας (330 π.Χ.) και στη συνέχεια της Βακτριανής και της Σογδιανής, όπου και συνέλαβε το Βήσσο, το δολοφόνο του Δαρείου Γ', τον οποίο και παρέδωσε στη βασιλική οικογένεια.
  - (ε) στις άκρες της περσικής αυτοκρατορίας ίδρυσε την Αλεξάνδρεια την Εσχάτη. Σ' αυτές τις περιοχές παρέμεινε περίπου δύο χρόνια.
- Η τρίτη φάση (327-325 π.Χ.)
  - (α) περιλαμβάνει την εκστρατεία στην ινδική χερσόνησο με στόχο να φτάσει μέχρι τα πέρατα της Οικουμένης που τότε πίστευαν ότι ήταν στην Ινδία.
  - (β) αντιμετώπισε νικηφόρα στον Υδάσπη, παραπόταμο του Ινδού, τον τοπικό ηγεμόνα Πύρο
  - (γ) προχώρησε ανατολικότερα μέχρι τον Ύφαση ποταμό, ο οποίος αποτέλεσε και το όριο της εκστρατείας του (326 π.Χ.).
  - (δ) η επιθυμία του να φτάσει μέχρι το Γάγγη δέν εκπληρώθηκε λόγω της αντίδρασης του μακεδονικού στρατού.
  - (ε) έφτασε τις εκβολές του Ινδού ποταμού μέσω της χώρας των Μαλλών, ινδικής φυλής,

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

(στ) πέρασε την έρημο της Γεδρωσίας ο ίδιος με το στρατό του, ενώ ο φίλος του, ναύαρχος Νέαρχος, παρέπλευσε τις ασιατικές ακτές μέχρι τις εκβολές του Τίγρη και του Ευφράτη.

Ο Αλέξανδρος την άνοιξη του 323 π.Χ. άφησε την τελευταία του πνοή στη Βαβυλώνα, ενώ προετοίμαζε τον περίπλου της Αραβίας.

Το έργο του Μ. Αλεξάνδρου (αναλυτικά)

Με την κατάκτηση της Ανατολής ο ελληνισμός οδηγήθηκε στα πέρατα του τότε γνωστού κόσμου· έτσι δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την οικουμενική του ανάπτυξη.

Στον στρατιωτικό τομέα

Η εικόνα του έργου του Μ. Αλεξάνδρου είναι πιο ολοκληρωμένη. Ο Αλέξανδρος

- (α) υπήρξε ένας διορατικός στρατηγός με μεγαλοφυή σκέψη
- (β) κατάκτησε πολλές περιοχές
- (γ) εφάρμοσε κατάλληλο σχεδιασμό για την αντιμετώπιση του αντιπάλου, τόσο στις κατά μέτωπο συγκρούσεις όσο και στις πολιορκίες πόλεων

Στον πολιτικό τομέα

- (α) αποσκοπούσε στην ανάμιξη του ελληνικού με τον ασιατικό κόσμο και στην ένωσή τους κάτω από μια ισχυρή διοίκηση
- (β) έκανε αποδεκτές τις τοπικές συνήθειες, τις παραδόσεις και το διαφορετικό τρόπο άσκησης της εξουσίας για κάθε λαό·
- (γ) διατήρησε το θεσμό των σατραπειών αναθέτοντας τη διοίκησή τους σε Έλληνες ή Πέρσες ηγεμόνες
- (δ) επιδίωξε να δημιουργήσει μια καινούρια διοικητική παράδοση

Στον οικονομικό τομέα

- (α) προώθησε το σύστημα της νομισματικής οικονομίας και εγκατέλειψε την ιδέα του αυτοκρατορικού θησαυροφυλακίου
- (β) αφαίρεσε από τους σατράπες και τη σατραπεία που λειτουργούσε ως φορολογική μονάδα τη συγκέντρωση των φόρων και τη διαχείριση του δημόσιου πλούτου
- (γ) δημιούργησε τη φορολογική περιφέρεια με περισσότερες από μια σατραπείες
- (δ) οι θησαυροί που συγκεντρώνονταν μεταβάλλονταν σε χρυσό νόμισμα
- (ε) δημιουργήθηκε ενιαίο νομισματικό σύστημα στην απέραντη αυτοκρατορία

Στον πολιτιστικό τομέα

Διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις που έδωσαν στην εκστρατεία του Αλεξάνδρου τη διάσταση της ένοπλης εξερεύνησης.

- (α) διέδωσε την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό
- (β) ενθάρρυνε την υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων από την παράδοση των λαών της Ανατολής
- (γ) προχώρησε στην ίδρυση νέων πόλεων που εξελίχθηκαν σε εμπορικά και πνευματικά κέντρα,
- (δ) ενίσχυσε τις εξερευνησεις περιοχών και την επιθυμία για έρευνα - όπως αποδείχθηκε από τη συμμετοχή στην εκστρατεία φιλοσόφων και ερευνητών

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

- Ο Μ. Αλέξανδρος έμεινε ζωντανός στη μνήμη των λαών παρά το περιορισμένο χρονικό διάστημα της βασιλείας του (336-323 π.Χ.) και τη νεαρή ηλικία του - ήταν τριαντατριών ετών, όταν πέθανε.
- Το έργο του άφησε ανεξίτηλα ίχνη για τους επόμενους αιώνες και αποτελέσσε την τομή για μια διαφορετική πορεία των λαών της Ανατολής και της Μεσογείου.
- Η μορφή και η δράση του συνυφάνθηκαν με τη λαϊκή φαντασία και δημιούργησαν το θύλο ενός μυθικού ήρωα στην παράδοση πολλών λαών.

Ο πολιτισμός.

Το μέτρο της πολιτιστικής ανάπτυξης των κλασικών χρόνων, εκτός από τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα, προσδιορίζει η καθημερινή ζωή στις ελληνικές πόλεις της μητροπολιτικής Ελλάδας και στις αποικίες.

Στοιχεία που φανερώνουν το πολιτιστικό επίπεδο της εποχής.

- Οι αντιλήψεις που είχαν οι Έλληνες για την εργασία,
  - όπως η περιφρονητική αντιμετώπιση της χειρωνακτικής εργασίας και
  - η ενασχόληση των ελευθέρων πολιτών κυρίως με τα κοινά·
- ο τρόπος της διασκέδασής τους στα ιδιωτικά συμπόσια ή στις δημόσιες εορτές και πανηγύρια, με αποκορύφωμα τις θεατρικές παραστάσεις·
- ο κοινωνικός χαρακτήρας των τελετών που πλαισίωναν τη γέννηση, το γάμο και το θάνατο·

ΑΘΗΝΑ «ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΑΙΔΕΥΣΙΝ»

Η Αθήνα κατείχε τα πρωτεία της πολιτιστικής ανάπτυξης.

- Η ευημερία και η ποιότητα της ζωής γίνονταν πόλος έλξης για τους πνευματικούς ανθρώπους και τους καλλιτέχνες άλλων πόλεων.
- Ο 5ος αι. π.Χ., ιδιαίτερα για την Αθήνα, έχει ταυτιστεί με
  - τη δράση του Περικλή,
  - την οικοδόμηση σπουδαίων έργων στην Ακρόπολη,
  - την τέλεση λαμπρών πανηγύρεων και πνευματικών εκδηλώσεων, όπως ήταν η γιορτή των Παναθηναίων, των Ελευσίνιων Μυστηρίων και των θεατρικών παραστάσεων στις Διονυσιακές γιορτές.

Τον 5ο και 4ο αι. π.Χ. η ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών δημιούργησε έργα απaráμιλλα σε πνευματική και καλλιτεχνική λαμπρότητα, πρότυπα για τους δημιουργούς των μεταγενέστερων εποχών.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Η φιλοσοφική σκέψη από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.

- ⇒ τοποθέτησε στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον άνθρωπο και
- ⇒ προσπάθησε να ερμηνεύσει τα φαινόμενα με βάση τη λογική (ορθολογισμός).

Στην αρχή οι σοφιστές και ο Σωκράτης και τον 4ο αι. π.Χ. ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης επιζητούσαν με τις φιλοσοφικές θεωρήσεις τους πρακτικές εφαρμογές που θα βελτίωναν τον άνθρωπο και τη ζωή του.

ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σημαντικοί ιστοριογράφοι

- 1) Ο Ηρόδοτος, ο πατέρας της ιστοριογραφίας.
- 2) Ο Θουκυδίδης, ο οποίος με το έργο του έθεσε τα θεμέλια της επιστημονικής ιστορικής συγγραφής.
- 3) Ο Ξενοφών, τον 4ο αι. π.Χ.

ΠΟΙΗΣΗ

Η ποιητική τέχνη εξελίχθηκε

- σε θεατρικό λόγο υψηλών διανοημάτων («μίμησις πράξεως σπουδαίας και τελείας») κυρίως με το έργο των τριών τραγικών (Αισχύλου, Σοφοκλή, Ευριπίδη)
- σε κριτική της καθημερινής πολιτικής ζωής με τις κωμωδίες του Αριστοφάνη.

Η τραγωδία και η κωμωδία είναι πνευματικές προσφορές ικανές να δικαιολογήσουν τις οφειλές της σύγχρονης πολιτισμένης ανθρωπότητας στο λίκνο της δημιουργίας τους, την Αθήνα της κλασικής εποχής.

ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τον 4ο αι. π.Χ. καλλιεργείται ο ρητορικός λόγος χάρη

- στο δημοκρατικό πολίτευμα
- την οργάνωση της δικαιοσύνης προς το συμφέρον του πολίτη

Μεγάλοι ρήτορες

Λυσίας, Ισοκράτης και Δημοσθένης

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ο ορθολογισμός της φιλοσοφικής σκέψης συνετέλεσε στην ανάπτυξη της επιστήμης.

- Συστηματοποιήθηκαν οι γνώσεις για τη φύση και τον άνθρωπο.
  - Οι περισσότεροι φιλόσοφοι, από την αρχαϊκή εποχή έως και τον 4ο αι.π.Χ., ήταν και ειδικοί ερευνητές που ασχολήθηκαν με τα μαθηματικά, την αστρονομία, τη φυσική, τη βοτανική και άλλες επιστήμες.
- α) Στην αστρονομία και τα μαθηματικά διακρίθηκε ο Αθηναίος Μέτων.
- β) Στη χωροταξική οργάνωση των πόλεων με προδιαγραμμένο σχέδιο ο Ιππόδαμος από τη Μίλητο.
- γ) Στην ιατρική ο Ιπποκράτης από την Κω.

Η πρόοδος που έφερε ο Ιπποκράτης στην ιατρική οφείλεται στη θεωρία του ότι όλες οι ασθένειες, ακόμα και η «ιερά νόσος», δηλαδή η επιληψία, έχουν φυσικά αίτια. Έτσι, αφητηρία πλέον των ιατρικών ερευνών γίνεται η μελέτη του ανθρώπινου σώματος.

Το υψηλό επίπεδο έμπνευσης και δημιουργίας είχε τον αντίκτυπο του σε όλες τις μορφές της τέχνης (αρχιτεκτονική, πλαστική, ζωγραφική)

III. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Ο ελληνοιστικός κόσμος

Ελληνοιστική ονομάζεται η εποχή που αρχίζει από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και τελειώνει με την κατάληψη της Αιγύπτου από τους Ρωμαίους (30 π.Χ.).

Βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου

- Η αυτοκρατορία που δημιουργήθηκε από τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου, αν και εφήμερη, διαμόρφωσε νέα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα για τον Ελληνισμό.
- Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Αλέξανδρου κατακερματίστηκε σε μικρότερα βασίλεια λόγω των συνεχών συγκρούσεων των διαδόχων.
- Τα ελληνοιστικά βασίλεια κυβερνήθηκαν από δυναστείες που ίδρυσαν οι στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου.
- Παγιώθηκε ένα νέο πολιτικό σύστημα, η απόλυτη μοναρχία.
- Το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε από την κυρίως Ελλάδα στις μεγαλουπόλεις της Ανατολής.
- Λίγες μόνο πόλεις-κράτη στην κυρίως Ελλάδα διατήρησαν την εσωτερική τους οργάνωση, ενώ κάποιες άλλες περιοχές συγκρότησαν ομοσπονδίες, όπως ήταν οι συμπολιτείες.
- Από το 2ο αι. π.Χ. άρχισε η βαθμιαία επέκταση των Ρωμαίων στον ελληνικό χώρο και στην Ανατολή.

1.1. Η διάσπαση του κράτους του Μ. Αλεξάνδρου

Αμέσως μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου προέκυψε έντονο το πρόβλημα της διαδοχής, αφού δεν υπήρχε νόμιμος και ικανός διάδοχος.

- ⇒ Προς στιγμή το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με την αναγνώριση της συμβασιλείας
- στον ετεροθαλή αδελφό του, το Φίλιππο Αρριδαίο (Φίλιππος Γ'), ανίκανο να κυβερνήσει,
  - στον αναμενόμενο γιο του από τη Ρωξάνη (Αλέξανδρος Δ').

Κανείς δεν είχε τις προϋποθέσεις να διεκδικήσει δυναμικά την εξουσία και να διατηρηθεί στο θρόνο.

- ⇒ Αμέσως εκδηλώθηκαν διασπαστικές τάσεις στην αυτοκρατορία που πήραν τη μορφή εξεγέρσεων, απελευθερωτικών πολέμων και συγκρούσεων για τη διαδοχή.

Εξεγέρσεις και απελευθερωτικοί αγώνες.

ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΑΘΗΝΑΙΩΝ - ΑΙΤΩΛΩΝ

Οι Αθηναίοι μαζί με τους Αιτωλούς ήταν από τους πρώτους που κινήθηκαν εναντίον των Μακεδόνων, όταν πληροφορήθηκαν το θάνατο του Αλεξάνδρου → Λαμιακός πόλεμος 322 π.Χ.

Το αντιμακεδονικό μέτωπο που είχε ουσιαστικά υποκινηθεί από τους Αθηναίους ρήτορες Υπερείδη και Δημοσθένη, μετά τις συγκρούσεις που έγιναν στην περιοχή της Λαμίας και στη Θεσσαλία διαλύθηκε.

Η επικράτηση των Μακεδόνων είχε τις ακόλουθες συνέπειες:

- 1) Οι Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να αντικαταστήσουν το δημοκρατικό πολίτευμα με ολιγαρχικό, να πληρώσουν χρηματική αποζημίωση και να δεχτούν μακεδονική φρουρά στη Μουνιχία, ένα από τα λιμάνια του Πειραιά.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

2) Ο Υπερείδης δολοφονήθηκε και ο Δημοσθένης αυτοκτόνησε, προκειμένου να αποφύγει την ατίμωση.

3) Πόλεις της Πελοποννήσου υποχρεώθηκαν να δεχτούν μακεδονικές φρουρές.

Οι Μακεδόνες στρατηγοί δεν πρόλαβαν να προχωρήσουν σε τιμωρία των Αιτωλών, γιατί έπρεπε να επιστρέψουν έγκαιρα στην Ασία, όπου είχαν αρχίσει οι διαμάχες των διαδόχων.

ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

⇒ Στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, όπου η μακεδονική εξουσία ήταν χαλαρή, εκδηλώθηκαν εξεγέρσεις γηγενών πληθυσμών αλλά και Ελλήνων που είχαν εγκατασταθεί στη Βακτριανή.

⇒ Την εξέγερση αυτή κατέστειλε ο Έλληνας διοικητής της Μηδίας, ο Πείθων

- ο Ανακηρύχτηκε ανεξάρτητος διοικητής των Άνω σατραπειών της αυτοκρατορίας.

Οι συγκρούσεις των διαδόχων.

Η διευθέτηση του ζητήματος της διαδοχής, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, ήταν πρόσκαιρη.

ΑΙΤΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

α) οι φιλοδοξίες των στρατηγών του Αλεξάνδρου και

β) η απουσία ισχυρής κεντρικής εξουσίας.

Οι συγκρούσεις των στρατηγών

- κράτησαν είκοσι χρόνια μέχρι το διαμελισμό της αυτοκρατορίας σε επιμέρους βασιλεία και
- συνεχίστηκαν πλέον μεταξύ των ηγεμόνων των ελληνιστικών βασιλείων μέχρι τη σταθεροποίηση της εξουσίας τους.

Η πρώτη περίοδος των συγκρούσεων (321-301 π.Χ.) ξεκίνησε με δολοφονίες των νομίμων διαδόχων και των επικρατέστερων στρατηγών και συνέχισε με την πρώτη κατανομή της εξουσίας στο Τριπαράδεισο της Συρίας (321 π.Χ.).

- Ο Αντίπατρος, ως γηραιότερος, αναγορεύτηκε από το στρατό επιμελητής αυτοκράτορας και οι υπόλοιποι ανέλαβαν τη διοίκηση μιας περιοχής της αυτοκρατορίας.
- Στην πορεία επικρατέστερος και ισχυρότερος όλων αναδείχθηκε ο Αντίγονος, ο οποίος αυτοανακηρύχθηκε αυτοκράτορας και παραχώρησε τον ίδιο τίτλο στο γιο του, Δημήτριο, τον επονομαζόμενο Πολιορκητή.
- Οι υπόλοιποι στρατηγοί, που δεν ανέχτηκαν τη στάση του Αντίγονου, συνασπίστηκαν εναντίον του.
  - ο Στη μάχη στην Ιψό της Φρυγίας (301 π.Χ.) κρίθηκε τελικά η τύχη της αυτοκρατορίας.
  - ο Οι δυνάμεις του Αντίγονου ηττήθηκαν και ο ίδιος σκοτώθηκε.
  - ο Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής διέφυγε τη σύλληψη και με τις ικανότητες που διέθετε κατόρθωσε αργότερα να γίνει βασιλιάς της Μακεδονίας (294 π.Χ.).
- Οι νικητές στρατηγοί μοιράστηκαν τα εδάφη της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου και αναγορεύθηκαν βασιλείς.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Από τη μάχη στην Ιψό προέκυψαν τέσσερα βασίλεια:

- 1) το βασίλειο της Αιγύπτου με τον Πτολεμαίο
- 2) το βασίλειο της Συρίας με το Σέλευκο
- 3) το βασίλειο της Μακεδονίας με τον Κάσσανδρο και
- 4) το βασίλειο της Θράκης με το Λυσίμαχο

Οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν με κύριους αντιπάλους πλέον το Λυσίμαχο της Θράκης, του οποίου η κυριαρχία είχε επεκταθεί στο χώρο της Μ. Ασίας, και το Σέλευκο.

- Μετά τη μάχη στο Κουροπέδιον της Λυδίας (281 π.Χ.) και το θάνατο του Λυσίμαχου, τα εδάφη του μοιράστηκαν μεταξύ του βασιλείου της Μακεδονίας και της Συρίας.
- Αργότερα στο χώρο της Μ. Ασίας ιδρύθηκε ένα νέο βασίλειο με κέντρο την πόλη Πέργαμο.
- Αποσπάστηκαν και άλλα εδάφη από την κυριαρχία των Σελευκιδών τα οποία κυβερνήθηκαν από γηγενείς ηγεμόνες.
- Παράλληλα με τα ελληνιστικά βασίλεια στο χώρο της Ασίας δημιουργήθηκαν και άλλα μικρότερα κράτη, όπως της Βιθυνίας, της Αρμενίας, του Πόντου, της Καππαδοκίας και άλλα.

1.2. Τα χαρακτηριστικά του ελληνιστικού κόσμου (αναλυτικά)

α) Οικονομικά.

Την κατάλυση της περσικής αυτοκρατορίας και την εξάπλωση του Ελληνισμού στην Ανατολή ακολούθησαν σημαντικές μεταβολές στον οικονομικό τομέα, που επηρέασαν στη συνέχεια τη δομή των ελληνιστικών βασιλείων.

- α. Ο ελληνιστικός κόσμος, Έλληνες και αλλοεθνείς, λειτούργησαν μέσα σε ένα ενιαίο οικονομικό σύστημα.
- β. Τα κυριότερα οικονομικά στοιχεία που αφορούσαν τις ελληνικές πόλεις-κράτη και την περσική αυτοκρατορία, συγχωνεύτηκαν μέσω της χρήσης κοινού νομισματικού συστήματος, κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και κοινού τρόπου συναλλαγών.
- γ. Οι βασίλεις ήταν κάτοχοι όλης της γης και του μεγαλύτερου μέρους της παραγωγής.
- δ. Η πλούσια γεωργική παραγωγή και η ανταλλαγή των παραγόμενων αγαθών μεταξύ των βασιλείων άνοιξαν νέους ορίζοντες στο εμπόριο.
- ε. Για τη διευκόλυνση των συναλλαγών χρησιμοποιήθηκαν τα ελληνικά νομίσματα και αποσύρθηκαν τα περσικά.
- στ. Παράλληλα δημιουργήθηκαν τράπεζες και χρησιμοποιήθηκαν επιταγές.

β) Κοινωνικά.

Αστική τάξη

Πρόκειται για μία προνομιούχο τάξη που αποτελούνταν κυρίως από Έλληνες και λίγους ελληνίζοντες γηγενείς και οποίοι

- ασχολήθηκαν με το εμπόριο και τις τραπεζικές επιχειρήσεις
- άσκησαν εξουσία ως βασιλικοί υπάλληλοι

Λαός

- Το μεγαλύτερο μέρος των γηγενών ήταν εργάτες και μικροκαλλιεργητές που συγκεντρώθηκαν στις μεγαλουπόλεις για αναζήτηση καλύτερης τύχης.

Η ΔΟΥΛΕΙΑ

Μέσα σε αυτό το σύστημα οικονομικών σχέσεων ευνοήθηκε η ανάπτυξη της δουλείας.

- ο Όπου δεν επαρκούσε η εργασία των ελεύθερων πολιτών, χρησιμοποιήθηκαν δούλοι.
- ο Η εξαρτημένη εργασία δουλοπαροικιακού χαρακτήρα που ίσχυε στην Ανατολή, μολονότι δεν εγκαταλείφθηκε, δεν επαρκούσε πλέον για να καλύψει τις ανάγκες της πλούσιας διαβίωσης των ηγεμόνων και των ανώτερων στρωμάτων.
Οι ανάγκες αυτές καλύφθηκαν κυρίως με τη χρησιμοποίηση δούλων.

γ) Πολιτικά.

Το σύστημα διακυβέρνησης στα ελληνιστικά βασίλεια ήταν η απόλυτη μοναρχία.

- Οι ηγεμόνες συγκέντρωσαν στο πρόσωπο τους όλες τις εξουσίες και κυβέρνησαν με ένα επιτελείο από Έλληνες και λίγους γηγενείς που ανήκαν σε ανώτερα οικονομικά στρώματα και είχαν εξελληνιστεί.
- Την αίγλη των ηγεμόνων επαύξανε η λατρεία που τους αποδιδόταν από τους υπηκόους.
- Σ' αυτό το σύστημα της απόλυτης μοναρχίας ο πολίτης δεν είχε να διαδραματίσει κανένα ρόλο, ενδιαφερόταν μόνο για το ατομικό του συμφέρον.

Το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε από τη μητροπολική Ελλάδα στις μεγαλουπόλεις της Ανατολής (Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Πέργαμο και άλλες), που αποτέλεσαν τα διοικητικά, οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα του ελληνιστικού κόσμου.

Ο ελλαδικός χώρος κυβερνήθηκε κατά τα πρότυπα της μακεδονικής βασιλείας.

- Κάποιες πόλεις-κράτη (Αθήνα, Σπάρτη, Ρόδος, Δήλος και άλλες) διατήρησαν την αυτονομία τους, υπακούοντας πολλές φορές στις επιθυμίες των βασιλέων.
- Άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου για να διατηρήσουν την αυτονομία τους οργανώθηκαν σε ομοσπονδίες, όπως συνέβη με τους Αιτωλούς και τους κατοίκους της Αχαΐας.

2. Ο ελληνοισλαμικός πολιτισμός

ΟΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτισμός που προήλθε από τη σύνθεση ελληνικών και ανατολικών στοιχείων κατά τους τρεις τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες ονομάστηκε ελληνοισλαμικός. Ο πολιτισμός αυτών των χρόνων είναι συνέχεια τον ελληνικού πολιτισμού της κλασικής εποχής.

Ο Μ. Αλέξανδρος με τις κατακτήσεις τον έφερε τον Ελληνοισλαμισμό μέχρι τις Ινδίες και μαζί τον ελληνικό πολιτισμό.

- Οι λαοί της Ανατολής δέχθηκαν βαθμιαία την επίδραση τον Ελληνοισλαμισμού
- Οι Έλληνες παράλληλα επηρεάστηκαν από λαούς που μέχρι τότε αντιμετώπιζαν περιφρονητικά ως βαρβάρους.

Ο πολιτισμός αυτός ξεπέρασε τα όρια των ελληνοισλαμικών βασιλείων και απέκτησε οικουμενικό χαρακτήρα.

Η οικουμενικότητα του οφείλεται

- α) στη συνεχή μετακίνηση ανθρώπων, αγαθών και ιδεών στα όρια εξάπλωσης τον Ελληνοισλαμισμού.
- β) στη δημιουργία μεγαλουπόλεων οι οποίες εξελίχθηκαν σε πολιτιστικά κέντρα, όπως η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, η Πέργαμος.

Η οικουμενικότητα τον Ελληνοισλαμισμό γίνεται φανερό σε όλες τις πολιτιστικές εκφράσεις της καθημερινής ζωής, από τη γλώσσα και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις μέχρι τα γράμματα, τις επιστήμες και τις τέχνες.

2.2 Η γλώσσα

Η οικουμενικότητα του ελληνοισλαμικού πολιτισμού γίνεται φανερό από τη χρήση της ελληνικής γλώσσας όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων αλλά και των εξελληνισμένων γηγενών.

ΚΟΙΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Η μορφή της ελληνικής γλώσσας που προέκυψε και διαδόθηκε κατά τους ελληνοισλαμικούς χρόνους είναι γνωστή ως Κοινή Ελληνική ή απλώς Κοινή.

Χαρακτηριστικά της Κοινής

- Η διαμόρφωσή της οφείλεται στη συγχώνευση των ελληνικών διαλέκτων - έχοντας ως βάση την αττική διάλεκτο - στο χώρο της Ανατολής,
  - ο όπου συνέρρεαν Έλληνες και όπου υπήρχε ανάγκη να επικοινωνήσουν με ευκολία μεταξύ τους αλλά και με τους γηγενείς.
- Επικράτησαν οι απλούστερες διαλεκτικές ιδιομορφίες και έτσι διαμορφώθηκε ενιαίο γλωσσικό σύστημα γραπτής και προφορικής επικοινωνίας.
- Η Κοινή χρησιμοποιήθηκε στην καθημερινή επικοινωνία από το λαό αλλά και από συγγραφείς της εποχής.
- Αποτέλεσε το όργανο διάδοσης των κηρυγμάτων του χριστιανισμού.
  - ο Η Βίβλος είναι γραμμένη σ' αυτή τη γλώσσα.

2.4 Τα γράμματα

Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους διευκολύνεται για πρώτη φορά η μαζική παραγωγή βιβλίων.

Σε αυτό συνέβαλαν

- 1) η διάδοση και ευρεία χρήση της γραφικής ύλης, όπως ήταν ο πάπυρος και η περγαμνή
- 2) η δημιουργία πνευματικών κέντρων, όπως ήταν οι βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας και της Περγάμου.

Η μεγάλη παραγωγή βιβλίων δε συνδέεται όμως με ανάλογο πλούτο στο περιεχόμενο τους.

- Οι συγγραφείς στην πλειοψηφία τους ήταν μιμητές έργων της κλασικής εποχής.
- Άλλοι πνευματικοί άνθρωποι ασχολήθηκαν μόνο με τη συγκέντρωση του έργου συγγραφέων παλαιότερων εποχών.
  - Στις βιβλιοθήκες αντέγραφαν και σχολίαζαν τα κείμενα των κλασικών.
  - Ήταν οι πρώτοι φιλόλογοι και ονομάστηκαν γραμματικοί.

2.5 Οι επιστήμες (συνοπτικά)

Η ταξινόμηση της γνώσης, που ξεκίνησε τον 4ο αι. π.Χ. με τον Αριστοτέλη, στη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων συστηματοποιήθηκε. > Η εκστρατεία του Μ. Αλέξανδρου που είχε και το χαρακτήρα ένοπλης εξερεύνησης συνέβαλε προς αυτή την κατεύθυνση.

- Οι γεωγραφικές γνώσεις διευρύνθηκαν με την ανακάλυψη νέων περιοχών, άγνωστων μέχρι τότε στους Έλληνες.
  - Ο Νέαρχος, ένας από τους στρατηγούς του Αλέξανδρου, πραγματοποίησε και περιέγραψε τον παράπλου των ακτών του Ινδικού ωκεανού.
  - Ο Πυθέας ο Μασσαλιώτης κατόρθωσε να φτάσει μέχρι το βορειότερο άκρο της Αγγλίας και
  - Ο Ερατοσθένης, βασισμένος στις πληροφορίες άλλων και σε έρευνες δικές του, κατασκεύασε έναν παγκόσμιο χάρτη που, παρά τις ατέλειες, αποτελεί σημαντικό επίτευγμα για εκείνους τους χρόνους.
- Εξελίχθηκαν οι αστρονομικές γνώσεις.
  - Οι γνώσεις των λαών της Μεσοποταμίας για τα αστέρια μελετήθηκαν με μεγαλύτερη σπουδή.
  - Η σφαιρικότητα της γης και η διπλή κίνησή της, γύρω από τον άξονα της και τον ήλιο, ήταν θεωρίες που διατυπώθηκαν για πρώτη φορά από τον Αρίσταρχο το Σάμιο.
- Προόδευσαν τα μαθηματικά.
  - Σημαντικό κέντρο ανάπτυξης τους ήταν η Αλεξάνδρεια
  - Σπουδαιότερος εκπρόσωπος ο Ευκλείδης, γνωστός από το έργο του «Στοιχεία», το πιο διαδεδομένο και διαβασμένο βιβλίο μετά την Αγία Γραφή.
- Οι φυσικές επιστήμες καλλιεργήθηκαν από τον Αρχιμήδη το Συρακούσιο.
  - Ο Αρχιμήδης ασχολήθηκε με πολλά θέματα της φυσικής επιστήμης, όπως το ειδικό βάρος των σωμάτων, τους μοχλούς, τα κάτοπτρα και άλλα.
  - Κέντρο των φυσιογνωστικών επιστημών ήταν η Αλεξάνδρεια.
  - Κοντά στα ανάκτορα υπήρχε κήπος ζωολογικός και βοτανικός, στον οποίο εργάστηκαν πολλοί ερευνητές μελετώντας ιδιαίτερα τα νέα ζώα και φυτά που έγιναν γνωστά από τις χώρες της Ανατολής.
  - Στην Αλεξάνδρεια ο Ηρόφιλος συνέβαλε στην πρόοδο της βιολογίας με τις έρευνές του για το νευρικό σύστημα και την κυκλοφορία του αίματος.
- Οι ιατρικές γνώσεις που είχαν τις βάσεις τους στη διδασκαλία του Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.), εξελίχθηκαν προς νέες κατευθύνσεις.
  - Ο Γαληνός από την Πέργαμο θα πετύχει τη συστηματοποίηση των ιατρικών γνώσεων το 2ο αι. μ.Χ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
Α' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ